exceptis excipiendis

Настя Байдаченко

Перший гріх Ізабелли

Історія одного інцесту

Повість, новели

ФАКТ
ВИДАВНИЦТВО
Київ • 2006

УДК 821.161.2-31
ББК 84.4УКР6-44
Б 18

Серію засновано у 2003 р.

ISBN 966-359-126-9
ISBN 966-8408-87-X (серія)

© Н. Байдаченко, 2006
© Дизайн, макет. «Факт», 2006

Перший гріх Ізабелли

Історія одного інцесту

Зі скандальних подій, що сталися в середині XV століття на землях графів д'Арманьяк.

У ті часи Ізабо д'Арманьяк була
однією з найвродливіших дам Франції...
І хоч їй було даровано надзвичайну
красу, вона, як і всі Арманьяки,
була несповна розуму.

Син диявола. У його жилах
тече пекло.

Хроніка Матьє д'Екуші

СМЕРТЬ

1473

Люди перелякано хрестились, наче побачивши покійницю, що звелася в домовині. Навіть королівські солдати, що зайняли Лектур і не шукали собі іншого зайняття, ніж грабунок та ґвалт, не насмілились її зачепити. Вона бігла до донжона захопленого, відданого на поталу воякам містечка, і ніхто не відважився стати на заваді чи бодай словом зачепити її. Наче вона прокажена, наче вони її боялися. На замковому подвір'ї різко сповільнила крок, гіркі сльози навернулись їй на очі, ноги затремтіли, і вона впала на коліна. Усі, хто були у внутрішньому дворику Лектура — королівські солдати, їхні шльондри, маркітантки, перелякані слуги графів д'Арманьяк: усі довкола скам'яніли, пізнавши її. Навіть мадам графиня, Жанна де Фуа, що ніколи її не бачила, раптом зрозуміла, що це і є та проклята жінка. Уже не маючи сил, аби підвестися, вона простягнула свої тонкі аж прозорі руки догори, наче питала про щось у самого Бога й так на колінах і поповзла вперед, наче на прощу. Під вікнами донжона, неприродно вигнувшись, лежало мертве тіло. Спершу вона лише обмацала його

самими кінчиками пальців, як сліпа. Своїми прозорими білими пальцями, тонкими й довгими. І в тих доторках жіночих рук до закривавленого, закатованого, замордованого чоловічого тіла було щось незрозуміло привабливе, бо ніхто не міг відвести очей. Аж врешті жінка гірко схлипнула, припала до тіла й розридалася. Лиш тоді хтось схаменувся:

— Геть! Забирайся звідси, клята шльондро! — пролунав сухий жіночий голос, сповнений ледь тамованої люті. — Я тобі кажу, тобі, Ізабелло д'Арманьяк, тобі, клятвопорушнице, тобі крово...

Вона не доказала, бо Ізабелла підвелася з колін і кресонула її таким пекельним поглядом, від якого кров застигла в жилах і на мить завмерло перелякане серце. І всіх той страх запевнив, що жінка й справді жива. Що вона досі така ж пекельно гарна. La Bella. Dangereuse. Розкішна Ізабелла. Жінка, що накликала гнів Божий на цей край. Безсоромниця, що ніколи не ховала плечей і не покривала голови, навіть коли її чорне волосся було обрізане чи не під самий корінь, як у єретички. Клята відьма, чи ж не сам диявол беріг її вроду, бо ж попри випробовування, бідність та злигодні шкіра була досі біла, як вічний сніг у горах, очі зелені, як весняна трава, а тонкі прозорі руки — пещені й м'які, наче ніколи не знали важкої роботи? Ізабелла випросталась, несподівано велична у своїй чорній робі, грубому смиренному вбранні, що його дають усім знедоленим черниці монастиря кармеліток.

— За яким правом ти виганяєш мене, Жанно де Фуа? — запитала вона крізь сльози, хоча в погляді її назавжди оселилась ненависть.

— За правом дружини, за правом графині д'Арманьяк... — знайшовся старий капелан Лектура, виходячи наперед і стаючи між двома жінками.

— Графині д'Арманьяк? — закричала Ізабелла. — Ти смієш називати її графинею? Цю самозванку? Ти, капелане Лектура, що сам вінчав нас? Що дав благословення на наш шлюб, що з'єднав наші руки, що окропив святою водою наше подружнє ложе... Чи ти, зрадливий слуго Божий, тепер зватимеш графинею її?

— Замовкни... — простогнала Жанна де Фуа, й обличчя її помертвіло.

— Чому це мушу мовчати? Ви вбили його... Ви намовили його відкрити браму перед королівським військом. Король ненавидить його. Французькі солдати прийшли не вчити покорі Арманьяка, а полювати на нього. А ви всі його зрадили. Зрадили мого Жана... — сльози знову навернулися їй на очі. — Тепер ви всі хочете, щоб я мовчала? — вона обвела божевільним поглядом своїх неймовірно зелених очей усіх присутніх. — То треба було вкоротити мені язика, того дня, коли ви відрізали мені коси... І ноги перебити, щоб я не змогла прийти...

Жанна де Фуа схопилася за живіт, двірські дами переполохано кинулися до неї. Ізабелла дико зареготала.

— Хай здохне, хай здохне, кляте байстря... Не доносиш його, викинеш... Бо ж не це дитя — наступний граф д'Арманьяк, а мій син... А потім — другий син... А потім — їхні діти. Мої, а не твої, чула? Бо це їхній спадок, законний спадок по крові...

Жанна не зважала на її божевільні слова, а лише протяжно стогнала. І люди почали зникати з двору, наче згадували про якісь невідкладні справи, жінки забрали геть безпорадну Жанну, солдати повернулися до грабунків, капелан, опустивши сиву голову, позадкував. Ізабелла закричала йому вслід:

— Ти ж знав, ти один знав... То скажи, скажи їм усім, що я не винна!

Капелан розпачливо захитав головою, піднявши руки до неба:

— Таємниця сповіді...

— Я не винна... О, цей гріх, наш звичний гріх. Він — у крові. Він з кров'ю передається... Жане! Жане! Чому я досі жива? Навіщо?

Вона знову впала йому на груди. Від його мокрого пурпуена, порізаного списами й кинджалами, здіймався сирий дух крові.

— Жане... Жане... Жане...

ЗВИЧАЇ

Звичай велів графам Арманьяк одружуватись із кузинами. Так повелося споконвіку. Спершу ніхто навіть не просив на це неподобство дозволу в Папи Римського. Із покоління в покоління Арманьяки обирали собі дружин серед кузин, а як не було підходящої за віком — серед троюрідних сестер, тіток чи племінниць. Діти від того народжувались безсилі й безбарвні. Більшість помирала ще до першого крику, каліки, якщо виживали, йшли у монастир, а титул успадковував найстарший зі здорових синів.

Усі Арманьяки мали світло-зелені, майже жовті, очі, пронизливі як у мисливських соколів, руде волосся й до червені засмаглу шкіру. Ізабелла була приголомшливо відмінною. Наче в ній ті самі родинні кольори увібрали яскравість за всі бліді, безбарвні й безсилі покоління, раптом залишивши білою лише шкіру. Її врода була на межі виклику й згуби. Краса настільки чуттєва, повнокровна й така тілесно

розкішна, що вона насамперед будила плотський поклик, а не сердечні почуття. Будила безжально й тривожно, як набат уночі. Неймовірна краса першої весняної квітки, що пробилася крізь зимовий сніг у Піренеях. Іспанці та наваррці звали її La Bella — красуня. Гасконці та провансальці — Dangereuse — небезпечна. Папські посланці, що їхали через Лектур до Франції, мовчали, низько опустивши голови. Бо ж і вони були лише чоловіками, і в них тілесне бажання волало, заглушаючи доводи розуму чи бодай обачності. Усі, хто бував із візитом у Лектурі, не їхали, допоки не побачать Ізабеллу, щоб потім розповідати у своїх краях про неймовірно гарну дочку графа д'Арманьяк. У графа були й інші дочки, але про них воліли не згадувати при гостях, бо перша була горбата,

друга кульгала на обидві ноги, третя косила одним оком і була трохи пришелепкувата...

Ізабеллина мати згоріла в пропасниці, коли дитині ледь виповнився рік. Батько, вірний своїм інтересам більше, ніж королю, майже увесь час воював з англійцями. Ізабелла навіть не пам'ятала, як він виглядав. З батьком воювали й старші брати: Жан та Шарль. У Лектурі, ощиреному списами прикордонного гарнізону, жили три сестри, дочки графа д'Арманьяк: Марі, Алієнора та Ізабелла. Четверта сестра — Бонна — була несповна розуму, тому її тримали за зачиненими дверима. Марі та Алієнора проводили дні у вічних молитвах, бо ж каліцтво пророкувало їм долю черниць тутешнього монастиря кармеліток, а молодша Ізабелла блукала в мріях, бо ж врода дозволяла марити. Серед мешканців Лектура навіть ходили чутки, що арманьяцька La Bella теж безумиця, бо ж мусив у ній бути хоч якийсь ґандж, як не зовнішній, то бодай внутрішній. Ізабелла гордовито проходила повз них, у млосному спокої свого розкішного тіла, томливо примруживши свої зелені очі, наче не чула перешіптувань, уся у владі своїх нескінченних мрій. Їй обертались услід, роззявивши роти й шепочучи La Bella та Dangereuse. Dangereuse та La Bella. Небезпечна й вродлива. Вродлива й небезпечна. Коли якась жінка, роздратована щенячим упаданням свого чоловіка, упівголоса кидала їй у спину слово «відьма», Ізабелла від незбагненного задоволення аж прикушувала нижню губу, бо ані в її вроді, ані в характері, ані в крові не було геть нічого

ангельського. Кидати прилюдно такі образи ніхто не наважувався, тому що Ізабелла належала до роду, який звик швидко квитатися із ворогами та змивати образи кров'ю. Одна Ізабеллина бабця власноруч випалила очі ворогу свого чоловіка, друга — згноїла в кам'яній криниці своїх рідних племінників, тітка палила на вогнищі дівчат, що припали до серця її чоловіку, а мати не тримала у в'язниці Лектура в'язнів, аби не годувати зайві роти, натомість віддавала перевагу негайному повішенню на гаках замкових мурів. Ізабелла досі нікого не наказала повісити, та не через безмежну добрість, а лише через молодий вік. Вона отримувала дике задоволення від того, що чоловіки через неї хапалися за зброю та перерізали один одному горлянки. Ізабелла навіть вигаптовувала шовком хрестик на довгому рушнику в пам'ять про кожного загиблого. Її гаптування аж рясніло хрестиками: блакитними, срібними та червоними. Коли вона була чимось заклопотана й не встигала вишити собі пам'ятку, Ізабелла квапливо малювала хрестик вуглинкою, аби не забути про чергову загублену душу. Спершу всі молоді дворяни околиці перебили один одного за право назвати графську доньку своєю нареченою. Ізабелла із радістю заохочувала такі двобої: посмішка, подана для поцілунку рука чи лагідне слово сповняло чоловічі серця ненавистю та ревнощами суперників. Їй було байдуже — молодий чи старий, гарний чи страшний, наче єдиним прагненням Ізабелли було згубити якомога більше чоловіків. Юні хлопці перерізали собі горлянки під її вікнами, старші

шукали смерті на війні чи в поєдинку. Ізабелла лиш знадливо прикушувала нижню губу, ніби подумки рахувала свої гаптовані хрестики. Сестри намагались їй дорікати, єпископ Ошський закликав до смирення та покори. Ізабелла завжди слухала їх мовчки, не перебиваючи, не заперечуючи, та сам погляд її примружених зелених очей виказував, що думки її далеко, і що все це кровожерливе упадання їй до вподоби, веде до нелюдського дикого задоволення.

Одного дня в Лектурі з'явився каталонський дворянин, до якого дійшла слава про вроду молодшої дочки графа Арманьяк. З ними прибуло кількасот озброєних наваррців та два іспанські принци, його побратими по зброї, аби додати ваги його залицянням. Комендант Лектура до міста гостей не пропустив, дозволивши проте встановити намети під стінами, де його лучники могли контролювати ситуацію. Іспанець настирливо вимагав зустрічі з La Bella, на що комендант справедливо відповідав, що за відсутності графа д'Арманьяк або його синів це неможливо. Іспанець спершу стояв на тому, що він зачекає, та за тиждень терпець йому урвався, піднявши меча, він проскакав верхи захисним ровом і пообіцяв узяти Лектур штурмом. Комендант спохмурнів, бо ж з Піренеїв увесь час надходило військо непроханого гостя, а Ізабелла лише розсміялася. Просто стоячи над міською брамою у своїй зеленій сукні, що не прикривала плечей. Іспанець аж меча не втримав, коли її побачив.

— La Bella! La Bella!

— Ти присягнув узяти Лектур, іспанцю? Бог не пробачає порожніх клятв, — крикнула вона. — А ти збрехав...

— La Bella, я дотримаюсь мого слова. Я візьму Лектур, а ти станеш мені дружиною.

— Тобі? А чому не котромусь із тих двох принців, що приїхали з тобою? — зі сміхом запитала вона, обпікши спантеличених іспанців своїм отруйним зеленим поглядом.

— І справді, чому тобі? — набундючився один з принців, розправивши плечі. — Хай обере когось із нас трьох. Обери, La Bella! Ми пристанемо на твою волю.

— Нащо ж мені обирати? — запитала вона, прикусивши нижню губу, і пішла геть, колихнувши зеленими спідницями.

Спершу принци побилися між собою, бо ж не могли дійти згоди, у кому з них більше королівської крові й більше прав на руку графської дочки. Потім той, хто вижив, прибив каталонця, підло зневаживши братерство по зброї. Потім два найродовитіші дворянини зі свити напали на переможного принца, а потому перерізали одне одному горлянки, бо теж вирішили, що в них достатньо зухвалості та шляхетства, аби посвататись до Ізабелли. Ранком наступного дня в наметах під Лектуром не було жодного живого дворянина. Ізабелла, зітхнувши, звеліла принести їй нитки та гаптування. За принців вона вишила два золоті хрестики, а за каталонця — червоний. Решту зневажила. Після того випадку комендант

почав квапити старого графа із вибором чоловіка для Ізабелли.

Батько нарешті згадав, що його дочку потрібно віддати заміж, бо комендант Лектура увесь час писав у листах, що на охорону безцінної графської дочки треба гарнізон удвічі більший, то може краще, щоб за її безпеку відповідав її чоловік? Старий Арманьяк із німим жалем перечитував того листа. Він уже не мав сил аби говорити. Він помре, а його володіння успадкує Жан, старший із здорових синів. І його так само ненавидітимуть горбаті й кульгаві ченці, хоч і старші за народженням, але скалічені, а тому приречені на церковну кар'єру. Він навчив Жана тримати меча в руках, решту той успадкував із кров'ю. Жорстокість, ненажерливість і пиху. Бляклий виродок сім'ї, що живе шалом та помстою, і випалює очі ворогам розпеченим залізом. Сам себе випалює зсередини. Тому арманьяки не живуть довго й помирають не своєю смертю. І навіть він, старий граф, не помре спокійно, бо ж він перечив королю, каламутив Гасконь, підлещувався до англійців, тому його величність турботливо замкнув його в Іль-Журдані, відправив Арманьяку своїх лікарів, ледь дізнавшись про його хворобу. Чорт знає, що вони мішають йому в зілля, яке звуть ліками? Його син далеко, убиває англійців у Нормандії, убиває на славу цього невдячного короля, який кожного разу бажаючи покарати арманьяка за зухвалі вчинки, кидає на Гасконь військо мародерів та бере його володіння під свою руку. Жан упаде на коліна перед

королем і присягне йому на вірність, поцілує руку, тоді отримає свої землі назад... Землі дикого вітру й диких людей. Граф думав про свою молодшу дочку, яку п'ять років тому сватав за англійського короля, аби допекти королю французькому, про її дивну, невідомо звідки посталу вроду, яка принесе Гасконі не менше смертей, ніж він усіма своїми бунтами... Думки сплутались у чорно-кривавий клубок. Старий граф марно намагався його розплутати тремтливими руками, перед очима заблимали знайомі обличчя: дві його покійні дружини, такі усміхнені й ласкаві, наче б не видряпали одна одній очі бодай і на тому світі, його скалічені діти, позбавлені законного спадку, приречені стати ченцями, його вродлива дочка Ізабелла в зеленій сукні, його спадкоємець Жан, десятий син, що стане графом, бо після дев'яти калік народився здоровим і міцно тримає меча в руках. Поступово обличчя зникали в темряві, одне за одним, як грішні духи перед світанком, граф байдуже відпускав їх, бо знав, що вже не надовго.

Жан, молодий граф Арманьяк, повернувся в Гасконь, ледь присягнувши невдячному королю на вірність. Його величність занадто добре знав цей шал у жовтих очах Арманьяка, аби безтямно повірити графській присязі. Жан був типової арманьяцької статури: невисокий на зріст, з міцною шиєю та широчезними плечима, кремезний, як дуб. Вуста його не знали посмішки, погляд пташиних жовтих очей був прицільним, хижацьким, а обличчя було

так щедро пошрамоване, що саме нагадувало поле бою. Репутацію граф мав, м'яко кажучи, недобру. У Гасконі його тільки сином диявола й називали. Сповідник Жана, поки був живий, казав, що в його жилах тече пекло. З ним було п'ятсот списів війська та молодий Бернар де Северак, що був графу чи то троюрідним братом, чи то двоюрідним племінником. Жан мав намір одружити Северака зі своєю вродливою сестрою. Бо ж Ізабеллі вже років п'ятнадцять-шістнадцять — треба спекатись її, допоки не погубила

себе якимось захопленням, бо ж кров у них у всіх — як рідкий вогонь. Краще б була калікою. Монастир і ніякого тобі посагу. У Лектур граф д'Арманьяк прибув у понеділок після Великодня. Це був перший теплий день після зими, сніг розтанув, але мерзла земля поки не ввібрала води, лиш розбухла, зіпсувавши шляхи. Подекуди коні по самі бабки провалювались у залиті талою водою ями. Манірний Северак, котрий вдягнувся було в блакитний оксамит, щоб похизуватися перед нареченою, кляв гасконські шляхи останніми словами, а злий Арманьяк тримав руку на держаку меча. Коли б не матримоніальні задуми, прибив би цього бовдура ще на кордоні. Ні, спершу спекається своєї сестри тисяч за сорок посагу й письмову відмову від земельних зазіхань. Так завжди робили арманьяки, аби жінки не відхопили для своїх чоловіків частку сімейних володінь.

ЖАН
(1443)

Жан Арманьяк прийшов на світ дивом. Коли Бланш Бретонська, його мати, на третій день пологів померла, пупорізки вирішили розтяти їй живіт, аби встигнути охрестити дитя, якщо воно

досі живе. Коли дитину витягнули, вона була синя й не ворушилась, тож її покинули на голій підлозі біля каміну й почали обмивати тіло графині. Аж раптом чи то від тепла вогню, чи то від повітря дитина тихо заскавчала, а потім голосно заплакала. Пупорізка із подивом озирнулася туди, де покинула немовля. Від свого дивного народження Жану залишився шрам на лобі, глибока подряпина від ножа акушерки, яким вона розрізала живіт його матері. І допоки його не висвятили в лицарі, то був єдиний шрам на Жановім обличчі.

Жан не відав милосердя. У його родині милосердя вважалося слабкістю. Жанові не знайомі були слабкості, адже він мав успадкувати графський титул. Арманьяки передавали своїм нащадкам з покоління в покоління єдине правило: бити першим і бити насмерть. Тому Жан бив першим щоразу, як мав нагоду.

Усе Жанове життя було щасливим збігом обставин: так десятий син раптом став спадкоємцем титулу, бо всі старші були каліками; скільки б епідемій та пошестей не прокочувалось арманьяцькими землями, Жан завжди лишався здоровим; скільки б засідок не робили на графського сина вороги старого Арманьяка, він завжди виходив із них живим і неушкодженим, навіть коли увесь його супровід гинув. Усе це завпевняло старого графа, що він правильно обрав спадкоємця, бо до того ж доля ласкава.

На Жанів загін напали на вузькому Піренейському перевалі, де лише голе каміння й вічний сніг, над яким скавчить вітер і немає людських осель.

В Арманьяків безліч ворогів, вони ж бо запальні та необережні, і їм навіть на думку не спаде ховатися. Жан помітив герб графів де Фуа на щитах. А потім його вдарили по голові, тому він певний час пролежав без тями. Він опритомнів лише світанком наступного дня: поруч не було жодної

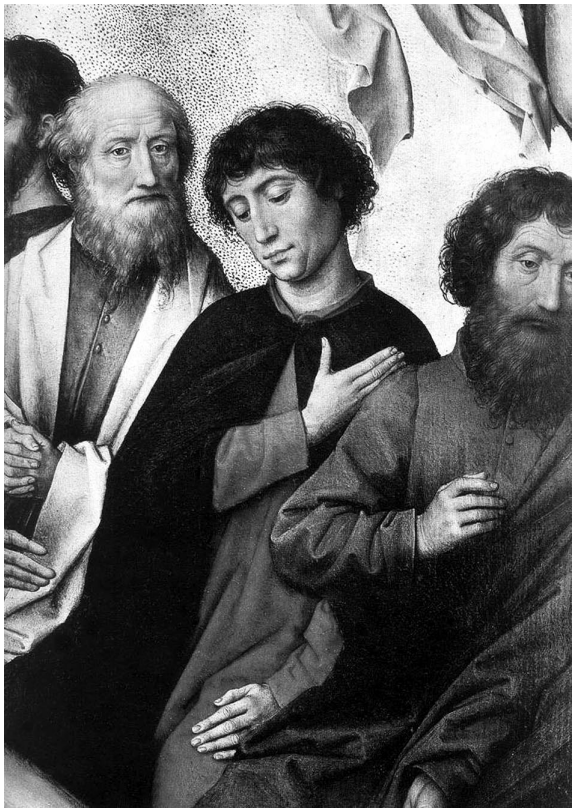

живої душі, а хижі птахи, що злетілися на стерво, навіть спробували кілька разів відірвати шматки його плоті. Дивно, що він досі живий, бо ж увесь цей напад, ймовірно, був спланований саме проти нього, проти спадкоємця графа д'Арманьяк. Жан не довго дивувався: поруч лежало безголове тіло його товариша. Через марнославство той був у коштовному міланському обладунку та шовковому плащі, тому нападники сплутали його із сином Арманьяка. Коли вони відвезуть графу де Фуа його голову, той, звісно, зрозуміє, що вбили іншого, і нападники повернуться. Та Жан не дурний, аби тут лишатися. Спочатку він обмацав себе, та де б він не спробував знайти поранення, руки його ставали мокрими від крові. Підвестися сил не було. Жан не належав до тієї породи, що дає собі вмерти без спротиву. Спершу він спробував прикликати свого коня, потім, упевнившись, що його забрали нападники, підповз до краю стежки. Унизу розлетілись зеленню чотири долини, недосяжні й далекі, як коштовна мініатюра в молитовнику, наче смарагдове марево серед цього снігово-кам'яного полону... Почулося кінське іржання, мабуть, повернулися солдати графа де Фуа, щоб нарешті відрізати йому голову та кинути під ноги своєму пану. Жан без вагань скотився вниз, пологий схил видався йому безпечнішим, ніж безглузде очікування смерті...

Отямився Жан лише за кілька днів. Тіло його розривалось від болю, наче з нього живцем здирали шкіру, засипані піском очі перетворились на дві вузькі червоні щілини. Крізь ті дві щілини він спершу

із сухим болем бачив лише туман, білий, густий, як молоко. З туману час від часу визирали жіночі руки, але Жану було нестерпно на них дивитися, слідкувати за їхніми рухами. Жан чув голоси, насправді — лагідне шепотіння, схоже на травневе туркотіння голубів, але він усе одно почувався так, наче його розбита голова потрапила досередини великого мідного дзвону, який вибивав набат. Потім у нього з'явилося достатньо сил, аби дивитися на ті руки й не сліпнути від їхньої викоханої білосніжності. На руках не було прикрас, наче їх володарка була невельможного роду, але вони були такі ніжні й білі, такі тонкопалі, як у шляхетної дами, що не знає анінайменшої роботи. Та дівчина торкалася рукою його лоба, щоб перевірити, чи немає в нього жару. Інколи вона торкалася його лоба вустами. Біля самого шраму. Легко, як весняний вітерець. Потім вона накладала змочену трав'яним настоєм пов'язку на його розпечені очі. Від того Жанові ставало краще, з кожним днем зір повертався, відновлював свою хижацьку гостроту. І він уже вихоплював з туману тонку постать, сіру сукню, світлий профіль, перелякані блакитні очі. Здивовані й перелякані, а надто після того, як він схопив її за руки своїми широчезними подряпаними долонями, обвітреними й гарячими. Вона навіть не намагалася чинити супротив. Вона — маленька тендітна дівчина, а Жан — кремезний чоловік, що відновив свою впертість, свою міць, свою зухвалість. Через свою слабкість, свою хворобу він став їй майже рідним, тому вона й не закричала від такої зухвалості. Може, вона чекала

цього, навіть знаючи, що він її згубить. Пронизливо негарний чоловік, суцільний жмуток сили, упертості й жорстокості, привабливий до запаморочення. У тому запамороченні легко згубити душу й тіло, забути присяги й призначення. Вона була покірна як віск, і попри те невловна, як вода, що знов і знов падає на підставлені руки. Та й сам Жан давно вже був закоханий у ту білу шкіру, у ті перелякані світлі очі, у те воркітливе шепотіння, у той легкий доторк теплих вуст до шраму на лобі. Жан не знав міри, не знав обмежень, не знав страху. Байдуже, що він знайшов притулок у шпиталі жіночого монастиря, байдуже, що ті перелякані світлі очі призначені лише Богу, а вуста — молитвам. Це все таке далеке, таке примарне, а він тут, він зараз, він хоче знайти забуття в теплі її тіла. Він не вміє чекати...

— Ти поїдеш? — запитала вона.

— Завтра на світанку.

Вона замовкла, перебираючи пальцями його руді кучері.

— Я повернусь і заберу тебе звідси. За три дні.

Жан спізнився лише на день. Через грозу мандрівка небезпечним гірським перевалом зайняла більше часу. Він навіть не доїхав до монастиря. Стіни його височіли над урвищем, роздертим камінням та голками чортополоху. Вона кинулася з мурів, не дочекавшись. Жан завмер на своїй вузенькій стежці, він не хотів цього, він ніколи не хотів цього, що б не казали про його жорстоке серце. Тіло впало в таке провалля, що підняти його та поховати не було змоги. Воно так і залишилося в урвищі

під монастирськими мурами, допоки хижі птахи не обдерли плоть до кісток. Відтоді Жан ніколи й слова не сказав про жінок. Могло здатися, що то через зверхність, пиху чи жорстокість. Насправді, на серці в нього було шрамів більше, ніж на обличчі. Навіть після всіх тих боїв, у яких він брав участь.

АРМАНЬЯЦЬКІ ЗАРУЧИНИ

Комендант Лектура, що частіше бачив під стінами замку ворожі загони, аніж військо свого пана, із підйомним мостом не квапився. Коли Жан нарешті опинився за стінами замку, він привітав недбалого капітана дзвінким ляпасом. Його кована залізом рукавиця лишила криваві подряпини на обличчі старого, та Арманьяка це не обходило. Северак зістрибнув з коня й спробував відчистити бруд з блакиті плаща.

— Арманьяк, чорт забирай, я не знаю, як мусить мені догодити твоя сестра, якщо я приїхав за нею в цю гноївню.

Лектур і справді звели в ті часи, коли безпека володаря цінувалася більше, ніж комфорт. Високі мури з темного каменю, вузькі ощирені бійниці, чорні віконниці, повішеники на гаках уздовж стін. Привабливого мало. Та Арманьяк не на жарт розлютився.

— Заткни пельку, Бернаре! І добирай слів, коли говориш про замок, у якому я народився.

Северак і справді замовк, наче йому витягнули язика щипцями ката. Перед ним стояла La Bella. Аби мати цю жінку в ліжку, варто було тричі проїхати цим шляхом. Вона стояла перед ним у своїй приголомшливій простоті, нічого не кажучи й нічого не приховуючи. Тут, у Гасконі, усім, крім батьків, казали «ти» і не думали про умовності етикету. Ізабелла, хоч і вбрана в коштовну сукню, не переймалася ані належною зачіскою, ані рукавичками, ані плащем, щоб прикрити голі плечі.

— Це вона? Вона, Жане? — нарешті запитав Северак, важко проковтнувши слину

Арманьяк міцно схопив сестру за зап'ясток:

— Ще раз побачу в такому вбранні — ноги переламаю, позаздриш нашій кульгавій сестричці.

Ізабелла спробувала вивільнити руку. Марно, ще й синці лишаться. За ці роки самотнього дівування в Лектурі вона звикла робити лише те, що їй до вподоби.

— Зрозуміла? — перепитав Жан.

— Так...

— Так? — Арманьяк скривив губи, ще дужче стискаючи її посинілу руку.

— Так... Монсеньйоре... — крізь зуби процідила Ізабелла.

От і добре. Ще не вистачало, щоб ця шмаркачка, удвічі молодша за нього, удавала тут господиню. Віддасть її Севераку й лишиться сам у товаристві своїх калік-сестер, бо Жан у свої

тридцять років досі був неодружений. Чи, може, й собі взяти в Северака сестру, аби народила йому цілу зграю дітей, з яких більшість буде кульгавими чи горбатими каліками?

Ізабеллу, аби вберегти від згубних спокус, старші сестри клали спати між собою. Лише так вони могли бути певні, що їй не спаде на думку шукати собі плотських розваг. Спали вони неспокійно, бо через своє каліцтво не мали роботи чи розваг і не знали втоми, сон тікав від їхніх безкінечних молитов, як переляканий демон. Ізабелла, що більшість часу проводила поза замком, верхи в горах чи на полюванні, зазвичай засинала, ледь голова торкалася подушки. Та не сьогодні. Сьогодні вона плакала від прилюдної образи, від гніву, від власного безсилля, від синців на руці, від розчавлених гордощів. Сестри марно намагалися її втішити. Впевнившись, що слова не допоможуть, вони впали на коліна перед срібним розп'яттям пошепки благаючи Пресвяту Діву порятувати Ізабеллу від гордині.

Вже наступного ранку Бернар де Северак, провівши безсонну божевільну ніч у ліжниці із турботливо виставленою Арманьяком вартою, за столом накинуся на Жана, вимагаючи заручин.

— За тиждень має приїхати Ошський єпископ, щоб вас заручити, — відповів граф, із хрустом переламавши кабанячу кістку в печені.

— Хай заручить капелан Лектура.

— Мій батько повісив капелана на міському мурі, він занадто любив нудні проповіді. А нового єпископ не прислав.

— Арманьяк, ти ж обіцяв, — ще кількох божевільних ночей під вартою Бернар не витримає. — Я не хочу чекати єпископа.

— Не хочеш? То я сам заручу вас.

Він підхопився зі свого місця й витягнув Ізабеллу з-за столу.

— Дай руку, — глухо наказав граф.

— Я не хочу за нього заміж, — процідила крізь зуби Ізабелла.

Старші сестри занадто добре знали звичний шал свого брата, аби не боятись за Ізабеллу.

— А я тебе й не питаю. Зробиш, як накажу, — на диво спокійно відповів Жан.

— Чому б то? За що мені така ганьба? — з її дивних зелених очей покотилися сльози розпачу. — До мене сватався сам король Англії... А хто Северак проти короля?

Северак стиснув держак меча. Інколи жінку хочеться прибити, якою б гарною вона не була. Може не варто стримуватися?

Жан стис Ізабеллин зап'ясток так, що її рука побіліла, потім стягнув котрусь каблучку з тонкого прозорого пальця сестри й надів Севераку на безіменний палець, потім насунув Бернарову каблучку на палець Ізабелли.

— Усіх присутніх беру у свідки, що я віддаю тобі, Бернар де Северак, свою сестру в наречені. А в ліжко візьмеш її тоді, коли підпише відмову від спадку.

Северак важко проковтнув слину в млосному передчутті подружніх розваг. Ладен забути навіть образу. Забути, а не пробачити.

— То хай підпише зараз, — запропонував він графу.

— О, ні. Хай приїде єпископ, обидвоє присягнете на Євангелії, — хитрувато примружив очі Арманьяк, хоча мало вірив у дієвість таких клятв.

— La Bella... — прошепотів Северак, цілуючи тонку руку Ізабелли.

Вона лиш криво посміхнулася, аби приховати гіркоту. La Bella. Мала бути королевою, найвродливішою у світі, народженою згубити тисячі душ самим поглядом. Королевою Англії, а не дружиною Северака, що поїдає її очима й шепоче, як навіжений, своє La Bella. Таке собі одвічне визнання її вроди, звична чоловіча присяга, заклинання самця, що не має сил скорити свою хіть. Вона вже вдосталь наслухалася тих зізнань. Цей — нічим не кращий за решту. Безпорадний раб своєї плоті, хоче її, аж очі посоловіли. Дурні безпорадні створіння, хочете панувати над королівствами, а не вмієте навіть над собою...

Весна раптом прорізалася крізь розбухлу вогку землю молодою соковитою травицею, приголомшливо зеленою, як очі Ізабелли. Гнилу мокрість змінила п'янка леткість запахів, від якої паморочилося в голові, як від молодого вина. У Бернара де Северака макітрилось у голові й псувався настрій, як у закоханого підлітка. Якого біса? У замку геть немає жінок, як не зважати на кількох підстаркуватих служниць і скалічених сестер Арманьяка. А до Ізабелли йому зась, допоки не приїде єпископ. Що ж це йому тепер впадати в содомський гріх із юними пажами графа?

Северак старанно розрахував час: Арманьяк зранку поїхав полювати на кабана, а це означало, що до вечірньої служби в замку його ніхто не побачить. Як і більшості лектурського гарнізону.

Графські сестри неділю від заутрені до нічної відправи проводили в монастирі кармеліток і поверталися лише наступного ранку. А Ізабелла мала залишатись у замку, бо граф із міркувань безпеки заборонив їй прогулянки. Оббігши маленький замок, Бернар зрозумів, що Ізабелла має бути в замковій купальні. Він зачекав, допоки служниця підлила гарячої води в дерев'яний, викладений лляним простирадлом кадіб і залишила Ізабеллу на самоті, тоді поставив двох своїх джур за дверима й наказав нікого не пускати. У купальні було волого й парко, Бернар скинув пурпуен, нижня сорочка вмить змокла. Він беззвучно наблизився до Ізабелли ззаду. Вона купалася за звичаєм у сорочці, утримуючи однією рукою коси, щоб не намокло волосся. Він стрибком здолав останній крок і затулив їй рота долонею.

— Хочеш — кричи, хочеш — не кричи. Тут нікого немає. Тебе ніхто не почує. Тобі ніхто не допоможе.

Він припав спраглими вустами до її вологої розпареної шиї. У цьому мокрому смаку її шкіри було щось непристойне. Мокра шкіра нагадувала йому про публічні лазні та паризьких повій. Хіба ж так кохаються із дружиною? Не в ліжку? Раптом він закричав, бо Ізабелла до крові вкусила йому руку.

— Ууу, дурепа... — вилаявся Бернар, підносячи покусану руку до губ. — Яка тобі різниця, коли це станеться: сьогодні чи завтра? Я ж твій наречений.

— Не смій... — вона вистрибнула з кадки, марно намагаючись намацати хоч якусь одежину.

— Я б зареготав, коли б ти мене не вкусила. Що ти зробиш? Бігтимеш через усе подвір'я гола? За дверима мої люди. А коли я їм звелю тебе потримати?

— За таку образу мій брат накаже здерти з тебе шкіру живцем.

— А що він потім із тобою робитиме? Кому ти будеш потрібна зіпсованою?

Він притис її до вогкої стінки, огидної і холодної, надто — коли ти в мокрій сорочці. Про шалену вдачу Арманьяка знали всі, але навіть це не могло вихолодити хтивості Бернара, пристрасті, що будило це білошкіре розкішне тіло, про яке маритимеш довіку, навіть коли не раз знайдеш у ньому заспокоєння. Він однією рукою підняв її підборіддя й притисся до неї голодним квапливим цілунком. Ізабелла стенулася, потім зібралася й прокусила йому нижню губу.

— Стерво! — прохрипів Бернар, стискаючи її до оніміння.

— Відпусти... — видихнула вона, ледь не втрачаючи свідомість.

Відпустити? Хіба він має якесь бажання, крім прагнення нарешті оволодіти нею, встромитися в це вертляве непокірне тіло й загубитися в ньому? Бернар кинув її на широку дерев'яну лаву, Ізабелла глухо вдарилася головою і вже не мала сил до спротиву. Він упав на неї, наче хотів своєю важкістю, своєю силою остаточно розчавити, знищити, принизити її.

Сп'яніти від її безпорадності. Мала бути королевою? Ким тепер будеш?

— Я проклинаю тебе, проклинаю... — крізь зуби гадюкою шипіла Ізабелла. — Я сама випалю тобі очі, я згодую тебе собакам...

Тіло було мокре, ковзке, неслухняне, але Бернара охопило таке нестерпне свербіння, що він квапливо розсунув їй ноги коліном і зі стогоном удерся туди, де вона була гаряча, як пекельне вогнище...

— Ти не ціла... — скривився Северак, коли в нього вирівнявся подих і повернулась ясність думок.

Він підвівся й натягнув шози, наче ніяковів від своїх голих сідниць, і, озирнувшись до Ізабелли, сплюнув:

— Твої каліки-сестри не додивились. Яка б з тебе була королева, коли ти на графську жінку вже не годишся? Чи знає твій брат?

— Не твоє діло, — тихо відповіла Ізабелла, ледь стримуючи сльози, що навернулись на очі.

— Де ж ти знайшла собі коханця в цій глухомані? Серед віланів?

Вона підвелася, тримаючись руками за голову, і раптом вибігла геть. Переполохані джури навіть не подумали схопити її. Ізабелла так і побігла босоніж, у мокрій, розірваній сорочці.

— Тримайте її, тримайте. Чорти б вас забрали! — закричав Северак, кинувшись їй навздогін.

Ізабелла отямилась лише на замковому подвір'ї, коли на неї витріщилися, як на божевільну. Аж тут вона зрозуміла, що в замку лишилися

здебільшого люди з почту Северака. В останній надії на порятунок вона кинулася до опущеного підйомного моста, але перечепилась і розтягнулася хрестом просто біля брами. Кінець!

Вона розпачливо вгризлася зубами в землю, підвестися сил уже не було. Яку ще мерзоту вона має пережити? Саме цієї миті до Лектура повернуся граф д'Арманьяк.

— Ізабелло? — закричав він так страшно, що замовкли міланські хорти в мисливському почті.

Вона сперлася на долоні й підвела до нього своє перемазане землею заплакане обличчя. Він і справді злякався, зістрибнув із коня й закутав її у свій плащ.

— Що з тобою? Що сталося?

— Северак... Северак... — лише й могла промовити тремтливими, раптом безкровними вустами.

Граф обвів своїми страшними, аж жовтими очима весь двір, допоки не побачив спантеличеного Бернара. Почет Северака мимоволі повитягав зброю, та арманьяків було значно більше, тому застосувати її було б самогубством.

— Арманьяк, твоя сестра... Вона ж не... королева... — гидливо сплюнув Бернар. — Кого ти мені підсунув?

— Северак, ходімо нагору. Переговоримо, — сухо перебив його граф.

Бернар покірно послухався. Ізабелла так і залишилась надворі — брудна, заплакана, боса, закутана в плащ, від якого несло димом. Вона, охоплена недобрим передчуттям, підвела погляд угору, до верхнього віконця донжона — там, у маленькому кабінеті, Жан підписував свої папери. Аж раптом хтось рвучко відчинив

віконниці, і вона побачила, як Арманьяк, схопивши Бернара за шию та колет, насадив його на гостроносий залізний гак, що стримів під кожним вікном донжона. Северак заверещав, як скажений, і задригався, наче йому підсмажували п'яти. Тоді Жан, схопивши його за плечі, підтягнув до самої стіни, де гак ставав товстішим. Бернар востаннє стенувся й завмер. З його рота потекла густа чорна кров. Тоді граф висунувся з вікна й крикнув своїм людям:

— Почет повісити!

Коли Жан повернувся, він кинув Ізабеллі під ноги відрубану ліву руку її безталанного нареченого. Вона, анітрішечки не збентежившись, підняла долоню, стягнула з пальця свою каблучку й кинула обрубок собакам. Арманьяк криво посміхнувся: вона й справді його сестра, гідний нащадок мстивого й кровожерливого роду.

— Гарні заручини мені судилося правити... — пролунав іронічний голос.

На подвір'я Лектура в'їхав вершник у рясі.

— А ти що тут робиш, Філіппе? — здивувався Арманьяк.

— Монсеньйор єпископ прислав мене капеланом Лектура та твоїм сповідником. У надії, що не повісиш.

Чоловік зіскочив з коня, підійшов до графа та простягнув руку із перснем Ошського каноніка для поцілунку. Арманьяк став на одне коліно через силу й рвучко поцілував холодний камінь, наче ледь стримувався, аби не вчепитись зубами в ту руку, як пес на ланцюгу.

— Здається, до старшого брата, до того ж коли він священик, треба звертатись «монсеньйор», — сухо додав Філіпп.

Жан сам себе здивував, промовчавши. Мовчання та терплячість не належали до його чеснот. Монсеньйор Філіпп. Його старший братик-каліка. Кульгавий, перекошений, із висохлою лівою рукою, наче в столітнього старця. А в цілому — такий же кровожерливий жовтоокий арманьяк, що без вагань випалює очі своїм ворогам. І йому, Жанові, випалив би очі чи залив рота розпеченим оловом, бо ж попри всі закони людські молодший брат успадкував графський титул. А старший довіку приречений упокорювати своє чоловіче єство під чернечою рясою. За що йому це? Хіба ж він не може тримати меча правою рукою, хіба ж він не може наплодити цілу купу дітей у надії, що котрийсь народиться здоровим, хіба ж йому честолюбство, кровожерливість і жорстокість не женуть спокійний сон? Філіпп озирнувся на свою заплакану сестру.

— А ти, Ізабелло, ти не попросиш благословення?

— У тебе, зрадливий слуго Божий? — вона розвернулась і пішла геть, витираючи сльози рукою.

Філіпп скривився: невже чутки про його пригоди із наставницею монастиря кармеліток так швидко сягнули Лектура?

— У Лектурі шість місяців не було капелана, і ти не хочеш висповідатись?

Вона рвучко озирнулась і кресонула його знавіснілим колючим поглядом зелених очей.

— А ти сам сповідався? Хто наважився відпустити тобі гріхи?

— Про що це вона? — спохмурнів Жан.

— Наша сестра несповна розуму. Я накладу на неї єпитимію.

Філіпп ненавидів Жана до задухи, до безголосся, до зупинки серця. Філіпп народився першим, перший син від першого шлюбу. А Жан — останній, послідень, що своїм народженням забрав життя матері. Філіпп був материним пестунчиком, він усе життя вважав, що Жан убив його матір. Убив самим своїм народженням. Хіба мала вона померти такою молодою? Єдина людина, що його любила...

Спочатку ніхто не бачив у Філіппові вад: хіба одна ніжка трохи коротша за другу. Навіть коли хлопчик почав ходити, цей недолік не впадав у вічі. Граф Арманьяк знав, що мусить зробити спадкоємцем здорового сина, а калік віддати Богу. Такий був звичай. Така розплата за одвічне кровозмішення, за шлюби з кузинами. Графська дружина старанно народжувала по дитині щороку, але всі наступні діти мали ще більші вади, тому в маленького Філіппа було найбільше шансів уникнути монастиря. До нього ставилися як до спадкоємця, граф особисто вчив сина тримати меча та стріляти з арбалета. І це йому вдавалося, хіба тільки потребувало більших зусиль, ніж іншим хлопцям такого ж віку. Та коли йому виповнилося чотирнадцять, після дивної хвороби почала всихати ліва рука. Відтоді всі Філіппові недоліки, на які граф щиросердно

прагнув закрити очі, стали виразнішими: і шкутильгання, і перекошене плече висохлої руки, і крива нога. Тоді граф оголосив своїм спадкоємцем десятого сина Жана, а Філіппа звелів забрати в монастир.

Чому граф повівся так із старшим сином? Чому? Філіпп тисячі разів повторював це питання, здираючи коліна на молитві чи перебираючи чотки на монастирській заутрені. Він уже навчився жити зі своїм каліцтвом: хіба погано їздив верхи, не вправно володів мечем, нехай лише однією рукою? І жінки линуть до нього, як до кульгавого диявола, бо він не такий, як усі, і задоволення від нього має бути іншим, гострішим, аж тваринним. Як нестерпно в п'ятнадцять років скоряти власну плоть і несамовитий дух, коли призвичаївся упокорювати жінок! Тепер усе для Жана: титул, війна, розваги, вино, жінки, а йому лишається гризти від розпачу кам'яну підлогу келії і збивати руки до крові об ґратку на вузьких маленьких віконцях. Як гірко й прикро весь час мовчати, опускати голову й удавати, що молишся, що тіло твоє — лише нікчемний тягар душі, яка прагне єднання з Богом. А коли душа твоя — така ж спрагла, як молоде тіло, і хоче вгризатися зубами в смажене м'ясо, пити вино одним ковтком і шукати заспокоєння плоті з жінками? Бо Філіпп був досі молодий, і кров у нього — гаряча, і той жар не виб'єш флагелумом і не змориш постом. Нащо ж Богу такі слуги? Філіпп тричі тікав із монастиря, на мить хмелів від відчуття свободи в обіймах зіпсованих жінок, для яких провести ніч

із молодим ченцем було пікантною розвагою. Батько завжди посилав за ним озброєних людей, які волоком його тягли назад. Тоді Філіппа карали, кидали на тижні в підземелля без світла, тримали на самій воді, щоб зробити його тіло й волю нікчемними, слабкими, безпорадними. Після того він деякий час удало вдавав покору. Таку принизливу для нього, таку нестерпну для несамовитості в його крові. Єпископ Ошський, що час від часу навідувався до Лектурської обителі, забрав хлопця із собою секретарем. В Оші свободи й розваг було набагато більше. Ніхто не перевіряв, скільки вина він випив на ніч, де й з ким ту ніч провів. Лише там Філіпп угамувався, може, утомився боротися, може, нарешті змирився. Принаймні, за ним не боялися посилати, коли хтось був при смерті в Лектурі, аби Філіпп їх сповідав та відпустив гріхи.

ФІЛІПП
(1424)

Той день Філіпп пам'ятатиме до скону. День, що шаленою нестямою обпік його душу...

Тихо накрапав дощик, дрібний і огидний. Старий граф зневажав такі дрібниці, тож не мав наміру відміняти полювання через погоду. Окрім пишного почту, Арманьяка цього разу на лови

вперше супроводжували два сини: Філіпп та Бернар. Граф ставився до обох хлопців однаково, хоч Філіпп був сином його покійної дружини, а Бернар байстрюком від коханки. Філіпп був калікою від самого народження, а Бернар вродився здоровим, бо його мати прибула в край, отруєний інцестом, здалеку. Коханка графа, яку служниці поза очі називали безсоромною Арлеттою, зранку була сама не своя. Вона тричі просила Арманьяка не брати її сина на полювання. Старий граф спершу спокійно їй відмовив, а потім, не витримавши жіночих скиглінь, наказав забиратись геть і не з'являтися сьогодні йому на очі. Графський байстрюк із тривогою спостерігав за батьком, аж підвівся в сідлі. А що як Арманьяк послухається його матері й накаже синові залишитись? Бернар із ненавистю озирнувся на Філіппа. Той уже іронічно скривив губи. Звісно, Філіппова мачуха, графиня Арманьяк, ніколи не вмовлятиме чоловіка не брати її пасерба на лови, аби не наражати його життя на небезпеку.

— Чув, тебе не беруть? Мамій... — прошепотів Філіпп, проїжджаючи повз нього.

Бернарове обличчя зробилося густо-червоним, наче ось-ось мало луснути. Непримириме суперництво між синами графа ні для кого не було таємницею. Графиня Арманьяк, яка сама мала двох хлопчиків, навіть казала, що гасконське дворянство закладається, котрого з синів Арманьяк зробить спадкоємцем. Коли мисливці виїхали з Лектура, Бернар, так і не отримавши прямого наказу від батька залишитись, дав острогів коню.

На внутрішньому подвір'ї Лектура ридала безсоромна Арлетта. Її скигління надзвичайно дратувало графиню Арманьяк, яка в цей час зазвичай спала. Графиня, коли б менше боялася гніву свого чоловіка, із задоволенням наказала б згноїти Арлетту в замковій в'язниці чи спалити на міському вогнищі. Та цього разу вона обмежилась

попередженням, переданим через пажа. Хоч і було їй щиро прикро…

Бернар був молодшим за Філіппа десь на рік чи півтора, проте на коні він тримався набагато впевненіше, увесь час стискав острогами коня, намагаючись із хлоп'ячим запалом залишити Філіппа позаду.

— Ти чув, що монсеньйор наш батько з військом стане під королівські знамена?

— Я знаю, його величність прислав джуру з листом, і батько пообіцяв виставити тисячу списів.

— Гасконське дворянство вимагає, аби монсеньйор назвав свого спадкоємця перш ніж поїде...

— Хіба не первородство має визначати наступника?

— То ти й справді не знаєш, кого граф оголосить спадкоємцем? — не без кпину запитав Бернар.

— Ти здурів чи перепив вина?

— Хіба ти не знаєш звичаю? Графський титул має успадкувати старший із здорових синів, а каліки, такі, як ти, служитимуть Богу в монастирі. Ти хворий, твої брати від нової графині ще малі, а що як теж виростуть такими ж нікчемними, як і ти? У вас зогнила кров, ви всі каліки...

— А ти байстрюк, ти проклятий Богом, — прошипів Філіпп, розлютившись до німоти в ногах. — Не бути тобі графом, що б тобі не казала твоя божевільна матуся.

— У той день, коли бастард стане графом Арманьяк, ти гризтимеш чотки в монастирі.

Здалеку пролунав міддю мисливський ріг, скликаючи на потраву кабана. Бернар розвернув коня й на мить завмер, вирішуючи, як їхати.

Оскаженілий Філіпп підскочив ззаду і вдарив Бернара по голові. У своєму шаленому поквапі, у своїй блискавичній люті він навіть не витягнув меча з піхов, просто зірвав із себе пояс і так ударив. Бернар похитнувся в сідлі, якусь мить ще протримався верхи, потім повільно осів на бік і впав обличчям

униз. Нога незугарно вигнулася, так і не вивільнившись зі стремен. Норовливий кінь, не відчуваючи вершника, рвонув уперед, забиваючи безпорадне тіло копитами. Філіпп якусь мить із жахом мовчки спостерігав, потім поквапив свого коня й кинувся навздогін. Отямився він лише на галявині, де граф Арманьяк щойно підняв на рогатину дикого кабана. В онімілому безруху Бернарів кінь зупинився перед зграєю мисливських аланів. Під ним теліпалося тіло замордованого Бернара. Граф вихопив меча й одним ударом відсік коню голову. Густа кров залила йому руки. Коли граф нарешті вивільнив Бернара, він зрозумів, що той уже мертвий. Аж тоді Арманьяк побачив занімілого, білого, як смерть, Філіппа. Старий граф власноруч стягнув його з сідла й закричав, зриваючи голос:

— Він був із тобою... Що сталося? Що сталося?

— Батьку... Я не... Кінь... Упав... Кінь поніс... — Філіпп не міг зв'язати докупи й трьох слів.

Він не хотів. Не хотів його вбити. Це ж не він убив. Він тільки вдарив, Бернар упав, кінь забив його на смерть. Нащо ж ця лють, від якої сліпнуть очі й б'є кров, нащо ж це приголомшливе божевілля, яке взяло над ним гору?

Мисливці повертались у мертвій тиші. Не грали мідні мисливські роги, не жартували ловчі, не вихвалялися один перед одним шевальє. Навіть собаки не скавчали. Граф Арманьяк йшов пішки, тримаючи на руках свого розбитого копитами сина. Безсоромна Арлетта так і осіла на голу землю.

— Я ж казала вам... Я ж просила... — голос її стихав, наче її живцем закопували в пісок. — Ви вбили мого сина. Власними руками вбили мого сина... Він був замалий. Замалий для таких ловів.

Графиня Арманьяк, що спостерігала за ними з вікна своєї ліжниці, не могла приховати жорстокосердої посмішки. Графиня не вміла пробачати зухвалість. Зухвалість інших жінок. Вона взагалі не вміла пробачати.

Філіпп безперестанку бурмотав собі під ніс виправдання-заклинання. Усі, хто був у мисливському почті, уже вивчили їх на пам'ять. Коханка графа дивилась на хлопця, не кліпаючи, своїми прозорими блакитними очима.

— Ти брешеш... Брешеш... — прошипіла вона, простягаючи до Філіппа свої білі, як алебастр, руки. — Я знаю, що брешеш. Усе від заздрощів.

— Присягни, присягни, Філіппе, що ти непричетний до всього, що сталося, — звелів граф, насуваючись на сина, як грозова хмара. — Нехай капелан принесе Євангеліє.

Зблідлий Філіпп поклав ліву руку на Святе письмо, бо ж права була в перев'язі.

— Присягаю, — тихо промовив хлопець.

З того дня у Філіппа почала всихати ліва рука.

❀ ❀ ❀

Край тут був дикий, безтямний і хижий. Холодні гори на півдні, пожадливий галасливий вітер, вередлива ріка на півночі, що поїть старі виноградники. Люди були під лад цьому місцю: нестримні й жадібні. Які спершу порубають

кожного на шмаття, а потім почнуть шукати винного. Порубають за вкраденого коня, зламану лозу чи ласий погляд на жінку. Однаково швидко та безжально. І вітер тут безжальний, тому обличчя й руки в людей порепані, сухі й пошерхлі, навіть у жінок. Такі руки й обличчя в Арманьяка, його скалічених братів та сестер. Усіх, крім Ізабелли. У неї така м'яка і ясна шкіра, наче вона світиться зсередини. Як у святої, навіть коли гаптує свої нескінченні шовкові хрестики за загубленими душами. Усіма, крім Северака. На його честь спершу хотіла вигаптувати чорного хрестика, а потім передумала. Він ще місяці зо два провисів на гаку, допоки вороння, що обдирало його плоть, не набридло графові, і він наказав кинути труп на гноївню. Северакові він помстився, як повелося в дикому краї. Хіба помер надто швидко. Та що ж йому тепер робити з Ізабеллою? Хто захоче її взяти заміж? А що як вона завагітніла від Бернара? Як йому дізнатись, що там насправді сталося, коли вона й вуст не розтулить? Мовчки гаптує свої хрестики й починає верещати, як скажена, коли капелан до неї наближається, щоб висповідати чи причастити. Кричить, наче її катують. Алієнора та Марі, сповнені жаху, починають молитися, певні, що в їхню сестру вселився злий дух, що він мордує її тіло, роздирає душу й каламутить розум.

Місяць Ізабеллу тримали за зачиненими дверима, аби пересвідчитись, що вона не вагітна. Після цього їй ласкаво дозволили прийти до меси.

Вона з'явилась у каплиці розкішна, як завжди, білошкіра, млосноока, голоплеча, із розпущеним волоссям. Наче її тіло вже забуло насильство, змило з себе легко, як весняну воду. Жан спершу хотів докорити їй за такий вигляд, а потім махнув рукою; безтямне гаптування хрестиків його лякало більше. «Вона гарна. Надто гарна. Сама винна, коли так убирається. Хіба ж чоловік може мати повагу до жінки в такій сукні?» — подумав граф. Ізабелла стояла на колінах, молитовно склавши руки й шепочучи щось тихо й швидко. І Жан помітив, що її щільно стиснуті пальці тремтять, а в очах завмерла тривога. Бо ж не так легко звільнилося її серце, і не так швидко забуло тіло, як уста склались у млосну посмішку. Коли меса скінчилась, Ізабелла пішла, не дочекавшись причастя.

— Ти не причастилась, — озвався до неї насуплений капелан.

— Я й не сповідалась, — відповіла Ізабелла, не озираючись.

— То сповідайся мені зараз.

— Для цього треба покаятись. А мені ні в чому каятись.

— Superbia... Superbia... — промовив капелан, зітхнувши. — Нестримна гординя. Смертний гріх.

Філіпп д'Арманьяк мав на душі багато гріхів, неприпустимих для священика, більшість з яких тепер його щиро засмучувала, проте він надто довго вважався спадкоємцем старого графа, аби бути безгрішним. З віком він навчився долати більшість слабкостей, навіть радощі плоті ставали причиною сповіді дедалі рідше. Тому затятість Ізабелли та її вперте неприйняття церковних таїнств його відверто дратувало. Капелан прийшов до покоїв Ізабелли після служби, коли каліки-сестри пішли допомагати черницям монастиря кармеліток.

— Забирайся геть. Я кричатиму. Я покличу Жана. Я розповім... Я не дозволю. Уже не дозволю...

— Ти не мусиш мене боятись. Тепер... Я покаявся. Я хочу, аби ти висповідалась. Тобі стане легше.

Ізабелла зустрілась поглядом із його пташиними жовтуватими очима. Філіпп помітно постарів. Скільки йому тепер? За сорок? У нього геть сиве волосся, обвітрене зморшкувате обличчя й та скалічена ліва рука, маленька, як у хлопчика,

і висохла, як у столітнього старця. Ліва рука — німа згадка про те, що колись він збрехав, присягнувши на Євангелії, чи покликав диявола на допомогу. Тепер він навчився говорити про каяття. Та ненависть до молодшого брата досі не дає йому спокійно спати вночі, скільки б він сам не каявся, скільки б не постив, скільки б не накладав на себе покарання.

— Стане легше? — Ізабелла хворобливо здригнулася, як побита хортиця. — Та невже?

— У тобі біси, вони псують тобі кров, — захитав головою Філіпп.

— Та невже? Чи не ти їх у мене вселив? — ощирилась Ізабелла, витираючи сльози довгим рукавом.

ІЗАБЕЛЛА
(1447)

Коли Ізабеллі виповнилося дванадцять років, сестри відвели її до монастиря кармеліток, аби підготувати до першого причастя. Мати-настоятелька суворо висварила сестер, бо ж вони так пізно згадали про Ізабеллине причастя. Та сестри занадто довго мали її за гарненьке маленьке дитя, уперто не помічаючи, що в неї вже зваблива жіноча постава, а чоловіки завмирають, коли Ізабелла

проходить повз у своїй зеленій сукні, котра не прикривала плечі.

Тієї суботи, як і завжди, у жіночий монастир заходив Філіпп, аби висповідати черниць перед недільною службою та причастям. Черниці сповідались по черзі, нудно й довго, Ізабелла була

останньою. Коли вона підійшла до сповідальні, священик навіть не підняв голови:

— Тобі є в чому покаятись, дитя моє?

Ізабелла мугикнула:

— Начебто й ні.

— Тоді покайся в гордині, — зауважив Філіпп, нарешті підвівши на неї свої пташині жовті очі.

Його слова не справили на неї жодного враження. У дитячій наївності, вона не рахувала гріхів і не вишукувала їх. Ізабелла так само посміхалася через ґратку, примруживши зелені, як трава, очі, та прикусивши нижню губу. Коли б не святе місце, Філіппові здалося б, що це міська хвойда безсоромно пропонує себе. Він безтямно потер очі. Марево не зникало. Юна дівчина. La Bella. Його сестра. І той звабливий манливий зелений погляд, прикушена губа й голі плечі. Білі, як сніг у Піренеях. Солодкі, як патока.

— Чи була ти з чоловіком? Чи слабка твоя плоть? — запитав Філіпп, підозріливо насупившись.

Ізабелла мовчала, очі її розлетілись у бездонному подиві.

— Сестри не казали мені... — зрештою промовила вона, затнувшись.

— От і добре. Читатимеш «Богородице Діво» всю ніч, допоки демон пихи не відпустить твоє серце.

Що сталося далі, вона пам'ятала погано, бо пам'ятати не хотіла. Ізабелла зморилась від своїх молитов і заснула просто на підлозі. Філіпп не чекав цього, коли ввійшов до келії, тож ледь не перечепився. Ізабелла ворухнулась, уві сні перекотилась на другий бік і завмерла. Філіпп не міг

відвести від неї очей. Від білих ніг, що визирали з-під сукні, так солодко й так грішно, наче навмисне зваблювали його слабку плоть. Від чорного волосся, що розсипалось довгою хвилею, жагуче, як ніч, просякнуте терпким духом лаванди. Від тонкого профілю, із прикушеною навіть уві сні нижньою губою. Філіпп ніколи нічого собі не забороняв. Це була його втіха в змушеному пострижу. Він ніколи навіть і не намагався боротись із спокусою в жіночій подобі. Найлегший спосіб позбутися згуби — оволодіти нею, заспокоїти своє тіло, утихомирити думки. Не гаючи часу в роздумах, Філіпп важко впав на неї, щільно затуливши рота долонею. Ізабелла миттю прокинулась, та вже не могла впоратись із важкістю чоловічого тіла, із міццю його рук. Безсилі сльози обпекли напружені пальці скаліченої руки. Всохлої, як у столітнього старця… Та Філіпп уже давно не зважав на такі дрібниці, як жіночі сльози. На дотик її тіло виявилося навіть кращим, ніж він уявляв, м'яким і викоханим. Такого звабливого тіла не було в жодної жінки, з якою він спав. Кожна складочка її шкіри, кожен вигин, кожна м'якість пахли лавандою. Від неї було незрівнянно більше задоволення, і воно було приголомшливо гострішим у її розкішнотілій цноті. Коли він зробив їй боляче, Ізабелла лише здригнулася, беззвучно хлипаючи в широку долоню. Знавіснілий звір у ньому втомився, наситився й заснув. Крізь покривлене пристрастю обличчя чоловіка проступили похмурі риси священика, що сповідував її вранці. Ізабелла відчула, що все її тіло налилося болем

і слабкістю, наче їй переламали всі кістки, розірвали кожен м'яз, випустили кров з кожної вени.

— Мерзотник…

— Не скигли, розбудиш черниць.

— Я все розповім... Розповім єпископу.

— Тобі не повірять. Бо я священик, а ти — грішна жінка.

— Це ж ти зробив мене грішною, зіпсував мою кров.

Вона різко підвелася з підлоги й почала лити на себе тремтливими руками холодну воду, наче хотіла змити усі його дотики...

Її тіло — згуба, її душа — таємниця. Таємниця розкішного тіла, їй самій такого огидного й ненависного, що вона ладна була роздирати його нігтями до крові. Таємниця тіла, що глухої ночі, тисячі разів завивши від болю, вивільнило маленький комочок плоті, що помер без крику. Та він і не міг закричати, бо народився шестимісячним, але Ізабелла тоді на цьому не розумілася. А вона сама, через силу підвівшись, обливаючись розпачливими слізьми, віднесла той згорток під монастир кармеліток, аби, знайшовши тіло вранці, черниці його поховали. Бо в неї не було сил рити яму. Ніхто їй не допоміг, вона нікого не кликала на поміч. Лише її навіжена сестра, косоока Бонна, що ніколи не спала ночами, знала про все. Ізабелла наказала їй мовчати, але з тієї ночі переповідки Бонни стали ще божевільнішими.

Філіпп про все здогадався, він усе зрозумів. Того недільного ранку він приїхав у монастир, аби висповідати та причастити черниць. Зазвичай коли він приїжджав до заутрені, сестри вже відкривали для нього монастирську браму. Того дня він прибув раніше, тому побачив дитину першим. Надто сильно скалічену дитину, аби могли зародитися

сумніви... Чи розкаявся він? Можливо. Але ж усе його життя й так було постійним доланням прірви між гріхом і каяттям, між ненавистю й любов'ю, між гнівом і втихомиренням... Батько своїм безглуздим, жорстокосердим рішенням поламав йому все життя; хіба він тепер мусить замислюватись, скільки життів згубив сам?

Ізабеллине тіло досі було згубою, може, навіть більшою у своїй розквітлості, але таємниця в душі зникла, поступившись глухій ненависті. Чорній до самознищення. Тепер Ізабелла дивилась на чоловіків геть по-іншому. Сам погляд її зелених-презелених примружених очей змінився. Тепер вона знала їхню слабкість, аж шкірою відчувала її. Тепер у цьому знанні у ній розквітла Dangereuse. Солодка, як надтріснутий перестиглий виноград. Підступна й солодка. За її примруженими очима та легкою напівпосмішкою ніхто не помічав, що La Bella стала гіркою, як полин.

ГРІХ

На долину впала передосіння стиглість, остання ласка осені, коли вітер ще не встиг розлютитися й обдерти всім обличчя до червоного. У цьому дикому краї таким спокійним дням надзвичайно раділи. Дами прикрашали волосся

та головні убори рожевою богородициною травою та пізніми маргаритками й виїжджали на прогулянки верхи. Повітря було просякнуте терпким хмелем, бо почали збирати перший виноград. Чоловіки виїздили на останні в цьому році соколині полювання, аби позганяти з боліт чапель. З того дня, як упаде перший сніг, і до того, як проріжеться трава, полювати можна буде лише з рогатиною, на кабанів. Жан Арманьяк тримав занадто дорогих міланських соколів, аби втратити нагоду ними похизуватися перед своїми сусідами, ласкаво запрошеними до графського полювання. Сусіди й васали графа поквапились з'явитися, чи то знаючи вдачу Арманьяка, чи то прагнучи побачити його вродливу сестру. La Bella. Dangereuse. Жінку, врода якої породила тисячі пліток і ще тисячі породить, а чоловіки так само озиратимуться їй услід, роззявивши роти. Ізабелла була в чорному оксамиті, котрий так незвично й виразно підкреслював її вроду. То була річниця загибелі двох іспанських принців, на згадку про котрих вона вигаптувала золоті хрестики на своєму безкінечному рушнику, тому Ізабелла вбралася в жалобу.

— Ти не вдягнула мисливських рукавичок, — зауважив Жан.

— Я не хочу полювати, я проїдусь верхи.

Жан знизав плечима — його сестра була надто дивним створінням, аби із нею сперечатись. Йому навіть стало її шкода, хоч милосердя не належало до його чеснот. Така молода, гарна, а вже приречена до монастиря, як її каліки-сестри.

Ловчі графа зганяли чапель з боліт, а коли котрась піднімалася в небо, на неї пускали соколів. Потім безпорадні тушки прив'язували до сідел, а сокіл повертався на палець господаря. І так — до нескінченності. Потім задоволені мисливці повернуться до Лектура, де чапель засмажать до вечері. М'ясо в них жорстке та волокнисте, навіть якщо їх цілий день вимочувати в вині та молоці. Ізабелла не отримувала задоволення від соколиного полювання, хоч воно вважалось єдиним дозволеним жінці. Коли полювали на кабана, вона могла тільки спостерігати здалека і, крий Боже, не перетинати шляху мисливців. Але там у неї завмирало серце, наче вона сама була кабаном і відчувала, як у її тіло встромляється гостра холодна рогатина. Страх розчинявся в першій пущеній крові, і серце знову починало битися. Так само вона почувалася на турнірах, коли лицарі обирали бойову зброю замість турнірної, і смертельні поєдинки — замість звичної розваги.

Ізабелла квапила свого коня, наче хотіла відірватися від мисливців. Дехто озирався їй услід сприкрено. Раптом її кінь відстрибнув убік, ніби злякався гадюки, і поніс. Від несподіванки Ізабелла похитнулася в сідлі й відпустила вуздечку, і тепер, у шаленстві гонитви, не могла її впіймати, тож марно хапала коня за гриву. Їй відразу кинулися на допомогу, проте наздогнати її було не просто. Кінь піднявся знайомою гірською стежинкою, не вповільнивши кроку, не заспокоївшись. Ізабелла знала, що один необережний

порух може коштувати життя, урвища тут хоч і неглибокі, проте небезпечні, всипані гострими брилами, що стирчать з-під землі. Більшість її рятівників так і зупинилися внизу, підхопити Ізабеллу на вузькій стежині ледве чи вдалося б. Кінь не встиг розвернутись, і Ізабелла побачила перед собою поросле чагарником кам'янисте урвище. Усе! Невідь звідки на її грішних вустах зродилися давно забуті слова молитви до Богородиці. Раптом хтось вихопив її з сідла й кинув поперек свого коня. Ізабеллина оскаженіла коняка кинулася в прірву, перевернулася кілька разів і звернула собі шию на гострих каменюках. La Bella лише закричала, побачивши, як бідолашна тварина заюшилася червоним. Ізабелла вся затремтіла — смерть була так близько. І вона б ніколи не подумала, що вмирати так страшно. Занадто легковажно Ізабелла кликала раніше смерть, аби зараз не пожалкувати. Вона розплакалася; міцна чоловіча рука, широка й обвітрена, так само надійно тримала її. Потім він зіскочив на землю й зняв її з коня. Кілька секунд тримав її, потім повільно опустив, не послабивши обіймів, так що вона відчула все його тіло, кожен вигин, кожну складку, і сп'яніла від цього. Ізабелла припала до нього, усім своїм сполохом, усім своїм тремтінням, усією своєю заплаканою білошкірою вродою, просякнутою пахощами лаванди. Бо ті широкі обвітрені руки, ті палкі обійми раптом подарували спокій. Такий приголомшливий і всевладний, що вона могла б без остраху заснути в тих обіймах, заколисана гулким калатанням серця.

Цей спокій, незнаний, ніколи ні з ким не відчутий, ударив її, як блискавиця, пройняв до останньої краплини крові, а тоді легко відпустив, бо вона вже ніколи не змогла б його забути. Її вуста легко знайшли його й поринули в пекло цілунку...

— Що ти собі думаєш? — нарешті промовив Жан, грубо відштовхнувши її від себе та витерши розтріскані пекучі губи.

Голос його незвично й приголомшено затремтів, а жовті пташині очі спалахнули гірким розпачем. Ізабелла захитала головою, з її очей потекли німі сльози ображеної дитини...

Час від часу Ізабелла завмирала на самому краєчку замкового муру. Налякані сестри падали на коліна, благаючи Бога відвернути від Ізабелли безумство. Хіба ж не так само їхня божевільна сестра Бонна дерлася на замкові стіни й співала своїх навіжених пісень, чи реготала так, що ставало страшно? Ізабелла сідала чи не на найвищому місці. Знизу — глибокий захисний рів. Але вода в ньому висохла, уночі навіть голодні вовки приходили й вили на повішених на ґаках.

Ізабелла діставала гребінець із слонової кістки й починала розчісувати своє чорне, як ніч, волосся. Вітер збивав його в кубло й безжально плутав, а вона все чесала й чесала свої довгі коси. Бо так вона віддавала вітру всі печалі. Під нею роззявив пащу рів, над нею розлетілось небо, а вона вся у владі вітру, що легко може скинути її вниз. Будь-якої миті. Бо вітри тут

сильні й рвучкі. Тільки вона вірить, що він колись здійме її вгору, і вона полетить. Вона й сама завмерла між пеклом і раєм, у одвічному чистилищі, ніби й грішниця, ніби й невинна, наче вбивця й водночас жертва. Саме тут колись вона почала вигаптовувати хрестики. Ковтаючи сльози й наколюючи до крові тонкі пальці. Гаптуючи віковічну пам'ятку, нескінченне шовкове нагадування про загублені душі, про обійми, яких не було, про невимовлені присяги, про не вдягнуту сукню нареченої, про ненависть, про біль, про страх, про перше причастя й смерть. І кожен вистіб дарував утіху й водночас дратував, бо вона знала, що зрештою від цього гаптування не буде ані спокою, ані задоволення, ані радощів. Хіба що заспокоїться марнославство. А може й ні. Бо ж тепер вона не могла згадати. Не могла згадати імен, які тоді весь час перебирала в пам'яті, блукаючи тонкими пальцями кольоровими вистібами. Її скривдили, вона прагнула помсти. Хай не кривднику, але всім чоловікам, усім, кого могла згубити, аби втамували прокляту гіркоту La Bella. Отруйну й бездонну. А що тепер? Що з нею тепер? Нащо вона гаптувала стільки хрестиків, нащо стільки душ згубила?

Ізабелла, підтримуючи спідниці, балансувала на краєчку стіни. Крок направо — упадеш у рів, крок уліво — скотишся на замкове подвір'я, крок уперед — знову ця гра із вітром. Хто зіштовхне? Хто встоїть? А коли заплющити очі й ступити той крок, як хочеться?

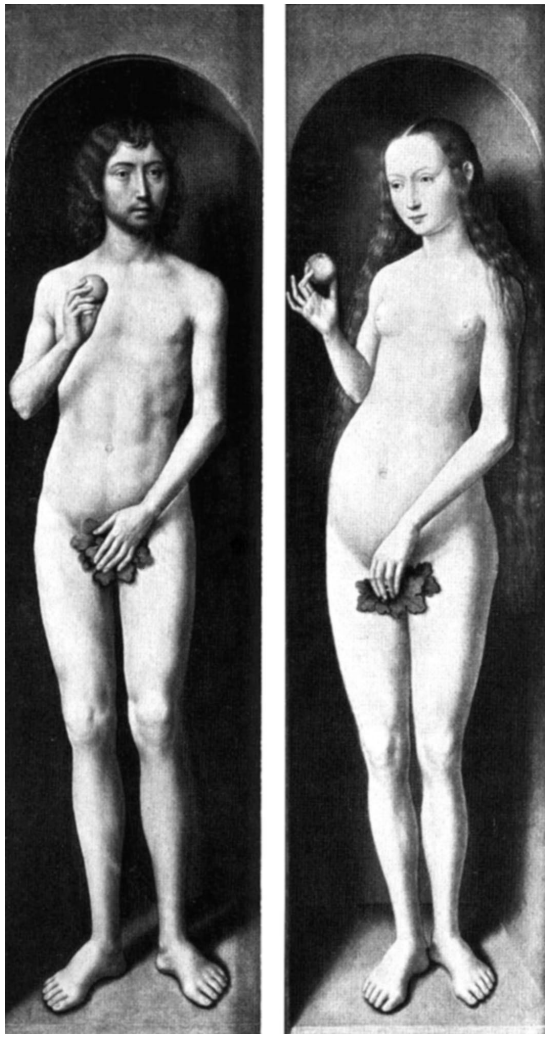

— Вона збожеволіла... Збожеволіла... Як Бонна... — шепотіли знизу сестри, до болю стискаючи руки. — Треба покликати капелана, аби прочитав над нею молитву... Аби лиш Жан не дізнався, він її приб'є за такі вибрики.

Та Жан уже все побачив. Обличчя його зробилося густо-червоним, як завжди, коли графа охоплював невимовний безсилий гнів. Він закричав так страшно, що з шибениць злетіли перелякані ворони.

— Спускайся, Ізабелло! Добре мене почула? Начувайся!

Вона дуже повільно захитала головою.

Чому він тоді її не вбив? Може, від того всім було краще? Може, то би був менший гріх?

Інколи кохання охоплює повільно, як розгорається від тлілої хворостини вогонь, інколи захоплює зненацька, ніби вдаривши блискавицею; до Жана Арманьяка кохання приповзло із підступністю гадючої отрути. Спочатку повільно сковало волю й рухи, затуманило розум, потім задурманило жаром, котрий поволі перетворився на суцільне нездоланне пекло.

Жан із подивом зауважив, що думає про свою сестру більше, ніж хотів би, більше, ніж варто, і більше, ніж дозволено. Спершу це викликало природне роздратування, бо він не звик опікуватися жінками. У його похідному житті жінки були присутні лише в ліжку, він не сприймав їх накше, ніж простий засіб заспокоїти свою плоть, він не лічив їх із азартом, як інші, і не думав

про них після того, як вони зникали з його намету. Так само він не замислювався над долею своїх байстрюків, якщо ті з'являлися на світ Божий. Але після того, як він урятував Ізабеллу, графа не полишала чомусь гірка думка, що його сестра — надзвичайно вродлива жінка. Насправді, найвродливіша з тих, кого він знав. Справжня La Bella. І лише коли він зрозумів, що в кожній жінці почав марно шукати її зелені очі, її викохану білу шкіру, гіркота обернулася розпачливим шалом. Як так могло статися? Як? На Бога, як? Хай у них різні матері, та Ізабелла все одно його єдинокровна сестра. La mia costa. Плоть від плоті його. Хай він майже десять років не бачив її. Як він відчув потяг до неї? Такий сильний і безтямний, що він не хотів іншої, він і думати не міг про іншу... І скільки б він не випив вина, навіть коли вже не ставало сил підвестись, ступити крок і налити собі ще, Жан бачив перед собою ті зелені-презелені очі, що із невимовною легкістю його згубили. «Я відправлю її в монастир, віддам заміж... Я мушу позбавитись її... Спекатись якнайшвид...» — граф раптом затнувся, наче його вдарила блискавиця. Він зрозумів, що будь-якого наступного нареченого Ізабелли чекає смерть утричі гірша за ту, яка спіткала Северака. Арманьяк власноруч розтрощить їм голови, бо думка про те, що вона належатиме іншому, роздирала йому нутрощі розпеченими щипцями. Арманьяк мало чого боявся в цьому житті, а гріху — і поготів. Але злочинна пристрасть до власної сестри, що мала тільки одне

наймення — інцест, навіть йому видавалася дикістю. Проте ця недозволена хіть була в нього в крові, арманьяки завжди одружувались із кузинами, їхня кров настільки зіпсована й гірка, що навіть діти народжуються сповненими гріху по вінця.

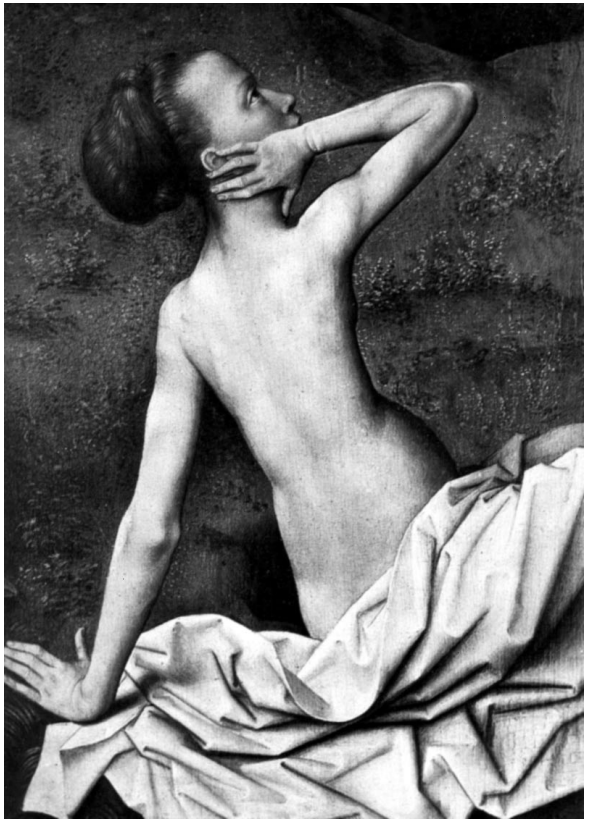

Спершу він намагався втекти, роздратовано гнав Ізабеллу від себе, уникав її, шукав утіхи в інших жінках, заливав свій розпач вином до нестями. Марно. Її смак переслідував його. Солодкий смак Dangereuse. Dangereuse завжди має бути солодкою. Тільки солодка небезпека зваблива. Така, як її вуста.

— Ізабелло! Ізабелло! Чорт би тебе забрав і роздер на шматки! — простогнав Жан. — Що ти коїш? Що ти на біса робиш? Нащо ти така гарна? Нащо ти взагалі?

— Нащо? — ледь не плачучи, скрикнула вона, безпорадно хапаючись за його шкіряний мисливський пурпуен.

Жан притиснув її до себе й поцілував. Ізабелла, не тямлячи себе від жаху й радості, зрозуміла, що безтямно чекала цього. Чекала цих теплих губ, цих упевнених убивчих обіймів, чекала цього чоловіка, у якому така ж божевільна зіпсована кров, як і в неї. З якою ж легкістю й покірністю вона горнеться до нього! Жан наче й лякається, розум кричить до хрипоти, до останнього чинить спротив. Але він усього-на-всього чоловік, а вона — La Bella. Ба навіть — Dangereuse. Вона хвилює плоть і губить душу й бровою не повівши. Чи це він її губить? Тепер уже байдуже, усе втратило сенс, тепер є лише вона — білошкіра й зеленоока, з отрутою на вустах і гіркотою в крові. Він підхопив її на руки. Адже вона така маленька, така тендітна, у неї такі тонкі прозорі пальці, йому здається, що на них з'являться синці навіть від його цілунків. Вона — la mia costa. Плоть від плоті його.

Він знає її, як себе самого. В Ізабелли паморочилось у голові, і глибоким дзвоном бриніло тіло. Важкість чоловічого тіла, його запах, його пристрасна спітнілість уперше не викликали відрази, а лиш сильніше бентежили її. І руки, які вміли лише відбиватися, відштовхувати та боронитися, раптом гадюками обвивалися довкола його тіла в щирому зацікавленні, у раптовій пристрасності...

Гріх підступно єднає їх у солодкій гіркоті, у гірких солодощах. La Bella — гірка, Dangereuse — солодка, а він — божевільний. І так буде тисячі разів, допоки їх не поглине пекло. А може, їхній гріх такий великий, що навіть там для них не знайдеться місця?

— Усе, тепер уже все.. — прошепотів Жан, притискаючи безтямну Ізабеллу до себе. — Вороття вже не буде.

— Я не хочу вороття... Мені нема куди повертатись.

Уранці наступного дня, коли каліки-сестри прийшли розповісти графу, що Ізабелла не ночувала у своїй ліжниці, вони знайшли безсоромну в ліжку брата.

Філіпп знав, що його ненависть до молодшого брата бездонна. Та він не знав, що ті почуття, знесилені були, забуті, замолені почуття, знову, як гадюки, піднімуть голови. Заплакані кульгаві сестри, плутаючись у своїх довгих спідницях, кинулися до каплиці, аби розповісти, що Жан із Ізабеллою впали в плотський гріх, найгірший

з усіх, які можна уявити. Капелан Лектура заскреготів зубами, руки його вчепилися в ґратку сповідальні й сіпонули вниз, здираючи шкіру. Тепер він навіть не міг сказати, за що ненавидить Жана більше: за вкрадену графську долю чи за Ізабеллу. Він нічого не забув, нічого не пробачив, нічого не заглушив. Ні з чим не змирився. Він досі — знедолений графський син, якого проти волі закинули в смирення монастиря. Філіпп із ревом кинувся геть, залишивши спантеличених сестер у капличці. Він увірвався в ліжницю графа, розметавши двох пажів, що спали на підлозі в передпокої.

— Геть! Геть звідси, безсоромна шльондро! — закричав він, стягуючи покривало із сплетених у обіймах тіл, заколисаних спокоєм і теплом, сп'янілих від щастя.

Від першого ж погляду на її білошкіре тіло, розкішне, звабливе тіло, яке вже ніколи йому не належатиме, Філіпп очманів. Вона досі доводила його до шалу, з яким він не міг дати собі ради, який не вдалося вбити флагелумом, який не вдалося заморити постом, який не вдалося заглушити молитвою і навіть не можна було залити вином. Ізабелла поквапцем натягнула сорочку.

— Як ти насмілився, Жане? Як? Чи ти втратив рештки розуму, коли ця шльондра розсунула ноги?

Арманьяк не звик довго розмірковувати, тож зупинив гнівливі тиради брата приголомшливим ударом кулака. Капелан аж відлетів до протилежної стіни, важко вдарився об неї і недолуго простягнувся на підлозі.

— Я забороняю тобі казати будь-що проти неї.

Філіпп мовчки витирав кров з обличчя. Очі в нього зробилася злими, як у вовка, що щириться на виставлені списи. Аж раптом Ізабелла, білошкіра розкішна Ізабелла, сповнена гарячої крові й гіркої отрути, притислася до Жана всім своїм шаленим тілом і прошепотіла так солодко й лагідно, що про відмову годі було й думати. Жоден чоловік їй би не відмовив. Жоден. Філіпп і сам би їй не відмовив.

— Мій сеньйоре, віддай його мені.

— Навіщо він тобі?

— Я позбавлю його тієї дрібнички, що заважає йому вірно служити Богові.

— Шльондро... — прошипів Філіпп.

— Заткни пельку, чортів капелане, — наказав Жан, аж затремтівши від своїх диких підозр. — Що він тобі зробив?

Ізабелла опустила погляд і хитнула головою. Жан схопив її за плечі й трусонув, змушуючи подивитись йому у вічі. Ці руки були грубі, обвітрені, та один їхній доторк гаряче каламутив кров, будячи страх і пристрасть. Міцні, безжальні руки, потріскані широкі пальці, які придушать так само легко, як приголублять жінку. Дивись йому у вічі, тільки дивись у вічі! На Бога! Він намагається впіймати ці зелені-презелені очі, заплакані аж прозорі, зворушливі до нестями. Він вовком ладен завити, аби повернути на її обличчя посмішку.

— Що? На Бога, скажи! Я здеру з нього шкіру тоненькими пасками, і він сам розкаже.

— Здери, — тихо відповіла вона, до крові прикусивши нижню губу, всю розпухлу від поцілунків. — А я засиплю сіллю. Він...

— Я забороняю тобі, — застогнав Філіпп, намагаючись підвестись, чіпляючись спітнілими долонями за сире каміння стіни. — Забороняю! Ти сама винна! Ти! Ти згубниця, ти прийшла у світ унаслідок гріха!

Ізабелла раптом розридалась. Жан міцно обійняв її ззаду, тихенько заколисуючи, як дитину.

— Він присилив мене... Я не хочу розповідати... Я не хочу згадувати... Мені було лише дванадцять років...

— Брешеш, хвойдо. Ти звабила мене, світила всім своїм тілом, своїми непристойними голоплечими сукнями... — щирився Філіпп. — Я мав би прибити тебе ще тоді, придушити, утопити, скинути з вежі. Краще — спалити... Знищити одним пострілом і сліди, і спокусу... Урятувати всіх інших. Марно... Марно... Тепер ти і його згубила. На ньому тепер —такий самий гріх.

Жан учепився братові в горлянку й рвучко підняв його з підлоги.

— Такий же гріх? Ти священик... А як же присяга нешлюбності? Кровозмішення?.. Скільки клятов забув ти?

— Відпусти, задихаюсь...

— Ти повінчаєш нас, ти сам. А спершу висповідаєш і причастиш.

— Не можна вінчати брата й сестру.

— Я попрошу дозволу в Папи Римського. А ти сьогодні повінчаєш, бо буду повільно різати тебе на шматочки, власними руками. Їй на втіху...

Філіпп безтямно хитав головою. Жан повільно відпустив його.

Ще ніколи вінчання не відбувалося в такій приголомшливій тиші, ще ніколи голос священика не лунав страшно, наче одвічне прокляття, ще ніколи мешканці Лектура, яких списами зібрали в капличці солдати графа, не бачили й навіть не чули про таке блюзнірство. La Bella в усій своїй неймовірній розкішній вроді виявилася цілковито зіпсованою зсередини, як гниле яблуко. Але від того вона не стала менш жаданою для всіх цих чоловіків, що, роззявивши роти, проводжали її поглядами. Безсоромна жінка, що й у церкві не прикриває плечей і не заплітає довгі коси, наче досі незаймана. Філіпп з'єднав їхні руки, до болю стиснувши їх своїми холодними, як крига, широкими долонями, долонями солдата, а не священика. Ізабелла, хоч і стояла на колінах, не зводила з нього знавіснілого погляду своїх зелених очей, і голови, як годиться, не опускала. Священик кілька разів настирливо схиляв її голову, так різко й боляче, ніби хотів звернути їй шию. Білу, як сніг у Піренеях.

— Що Бог поєднав, не людям розділяти, — промовив Філіпп і подумки додав: «Нехай поглине вас пекло». — Амінь.

Арманьяк прихилив до себе Ізабеллине обличчя й утамував свій голод у її вустах. Коли вони вийшли з каплиці, ніхто їх не вітав.

Надто відразливим був гріх, якому вони намагались надати богоугодної форми. Граф силоміць затягнув капелана до ліжниці й змусив його освятити ложе. Філіпп, шепочучи прокляття, скорився. Потім Жан випхав його геть без зайвих церемоній.

— Забирайся з-перед моїх очей. І пам'ятай, Ізабелла мені дружина. Я власними руками переламаю кожну твою кістку до останньої, коли бодай поглядом зачепили її.

На Лектур упав перший сніг. Білий, чистий, як диво. Тонка завіса, що сховала арманьяцький гріх від цілого світу.

ПРОКЛЯТТЯ

Дикий край, дикий вітер, дикі люди. Ізабелла, котра все життя вважала себе проклятою, самогубцею, що на мить завмерла над прірвою, раптом знайшла щастя в найстрашнішому гріху. Щастя таке приголомшливе, безтямне й тривожне, що всі минулі нещастя здалися їй дрібницею, нікчемною платою за цю радість. За очі Ізабеллу звали відьмою, бо вона була надто гарна, бо вона була надто знатна, бо в неї підступна отрута в крові, бо вона — коханка сина диявола. Жан ненажерливий і до нестями жорстокий,

такий, як усі арманьяки, як вона сама. Тільки такий їй пара, тільки такий подарує їй спокій. Її гірка кров бриніла так сильно й так туманила розум, наче вона весь час була п'яною. У тому сп'янінні навіть пекельні муки лякали її не більше, ніж страшні казочки. Вона тихо горнулася до Жана, губилася в його теплі й розчинялася до порожнечі. Чого їй боятися того пекла, коли він буде з нею? Хіба може бути пекло там, де вони разом? Хіба ж хтось із них може уникнути пекла?

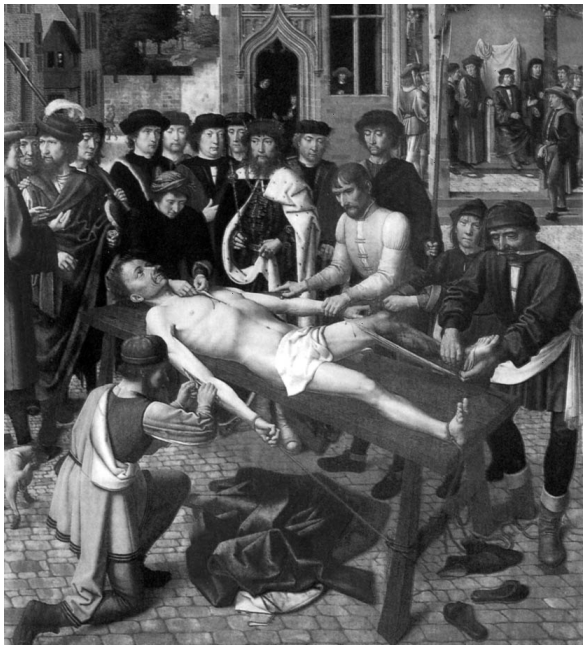

Першого дня осені, допоки ще гасконські шляхи не розтеклися багнюкою, у Лектурі з'явився посланець короля Франції. Граф Арманьяк прийняв його на самоті, намагаючись удавати приязнь, бо ж конфлікт із королем зараз був небажаним. Жан знав, що його величність більше переймається могутністю свого південного васала, ніж спасінням його загубленої душі. Набундючений посланець зачитав вимоги короля, роздуваючи щоки, наче сурмив у мисливський ріг.

— Графе, його величність наш король дізнався, що ви впали в неприпустимий гріх із вашою сестрою, і що в неї буде дитина...

— Звідки королю відомі такі подробиці? — запитав Жан, розмірковуючи, котрому із лектурських слуг час укоротити язика.

Посланець лиш знизав плечима.

— Більше того, графе, — посланець перейшов на шепіт. — Його величність непокоїть ваші зв'язки із бунтівним дофіном, який виказує стільки невдячної неповаги до свого батька й короля. Та ваші неприховані шкодування з приводу поразки англійців. Це все надто скидається на державну зраду. Присягаюсь вам, графе, а ви знаєте, що я до вас прихильний, коли б не дофін і не англійці, король заплющив би очі на ваш... зв'язок, на шаленство юності. Може б навіть узаконив дітей... При дворі багато ваших прихильників, рано чи пізно вони б підштовхнули короля до вигідного для вас рішення, але не варто його зараз дратувати...

— Мені немає підстав боятися гніву короля Франції в себе в Гасконі. Шлях неблизький, та й кожен мій солдат вартий трьох королівських... — удавано лагідним тоном промовив Арманьяк, виколупуючи кінчиком кинджала бруд з-під нігтів.

— Це — відкритий бунт, графе, — застережливо підняв руку посланець. — Бунт проти вашого короля й сеньйора, порушення васальної присяги, лицарського слова... Та й заради чого? Задля того, аби знову потонути в гріху? Король вимагає лише прогнати вашу сестру, віддати її під церковний суд, замкнути в монастирі... Погодьтесь, графе! —

Посланець підійшов ближче, схилився до графового вуха й прошепотів: — Принаймні вдайте, що погодились...

Арманьяк тільки набурмосився у відповідь, не застосований кинджал лоскотав йому долоню.

Коли королівська місія поїхала із замку, Ізабелла підійшла до Жана і м'яко обійняла руками його м'язисту шию.

— Що він хотів від тебе, мій сеньйоре? — запитала вона своїм лагідним голосом, солодким, як мед.

— Щоб я прогнав тебе, моє серце, — відповів Жан, цілуючи її в губи.

— І ти пообіцяв? — прошелестіла вона, на мить відірвавшись від його вуст.

— Хай забирається в пекло. Париж так далеко від Лектура. Хай думає, що хоче.

Вона тихо посміхнулася, очі її звузились до двох млосних зелених щілинок.

— Я ніколи не прожену тебе, Ізабелло. У тобі — мій спокій...

— То буде війна? — дуже тихо запитала вона, притиснувшись до його широкого тіла, наче хотіла за ним сховатись.

— Буде. І це геть не залежить від того, залишишся ти зі мною чи ні. Король учепився за цей привід, аби знищити мене.

Жан розпачливо, до хрусту стис кулаки. Від погляду на його широчезні долоні Ізабеллі подумалось, що він легко може звернути шию, самою рукою, одним рухом. Навіть королю, коли б той необачно опинився в його владі.

Ізабелла боялася війни. Не смерті, бо смерть вона сама з легкістю сіяла шелестом своїх парчевих спідниць. Вона боялася війни відтоді, як її батько скаламутив Гасконь заколотами проти короля, боялася гарматних пострілів, вогню, суцільного нищення та приголомшливої мертвої тиші після того, як королівські солдати забралися геть. Важкої тиші в місці, де вітер з ранку до ночі оглушав своїм диким виттям, своїм гучним шелестом. Покійний граф Арманьяк тоді, сподіваючись на ласку короля, вийшов назустріч ворожому війську без зброї та охорони.

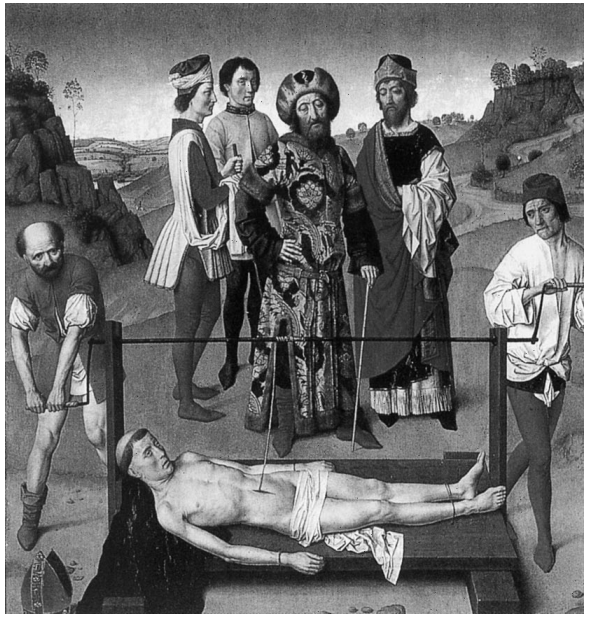

Та король Франції не знав милосердя до бунтівників, він не звик милувати заколотників. Через марних надій Арманьяка, маленький замок Л'Іль-Журден було захоплено одним вдаром, а вся родина графа опинилась в принизливому полоні.

Жан не збирався пробачати надмірну язикатість своїм слугам. Три дні його кати гострили списи, чистили гаки для видирання кишок, готували чани для окропу. Челядь Лектурського замку спостерігала за цими приготуваннями не без цікавості та остраху. Потім граф наказав зібратись всім мешканцям замку та звелів арештувати тих, хто вмів писати.

Катування тривали більше тижня, зрештою, люди не витримували й зізнавалися навіть в тому, чого не робили. Але Жану від того не ставало легше, не ставало легше від тих витягнутих розпеченими щипцями зізнань, виплюнутих із роздертих ротів разом із кров'ю та нутрощами. Жанові здавалось, що з нього насміхаються, що всі вони напевно знають, хто доповів королю, але невідь-чому наговорюють на себе, вигороджуючи справжнього винуватця. Тоді Жан наказав здирати з підозрюваних шкіру. Дуже повільно. Починаючи з ніг, полишаючи криваві чоботи до самих колін. Над замковим подвір'ям стояло таке дике виття й такий огидний запах, що навіть Ізабелла, яка без вагань і з цікавістю щодня спостерігала за катуваннями, знепритомніла. Філіпп кинувся до Арманьяка з вмовляннями:

— Годі, припини це. Чи ти хочеш, щоб вона скинула дитину?

— Навіщо це мені зупинятись? Я не стерплю в Лектурі зрадника.

— То ти ладен наказати поздирати шкіру з всіх мешканців?

— Нащо ж з всіх? — знизав плечима Жан. — Хтось таки зізнається, кого вони так ретельно вигороджують.

— А якщо вони й справді не знають?

— Чого не знають, мій брате? — запитав Жан, до хрусту стиснувши свої широчезні кулаки.

— Що це я написав королю. Я... Я... Чув?

Жан дав йому поличника. Радше образливого, бо ж при людях, ніж болючого. Філіпп осів. Потім випростався й подивився Жанові в вічі. Такі ж жовті, гострі й хижі, як в мисливських соколів.

— Мені прикро. Справді прикро. Ім'ям Господа присягаюсь. Та не через вас із Ізабеллою. Ви обидвоє заслуговуєте на найглибше пекло. Мені шкода, що я в розпачі, не подумавши, накликав війну на свої рідні землі.

— Чом ти не здох раніше? Чому наш батько не переламав тобі руки й ноги, коли кидав в монастир? Чому я сам тебе не вбив? Тисячі ж разів мав нагоду... — крізь зуби процідив граф.

— У тебе досить на це часу, — відповів Філіпп, широко розвівши безсилі руки. — Чого ж ти чекаєш?

— Зупиніть катування, — глухо наказав Жан і пішов геть.

ВІДЛУЧЕННЯ

Наступного року в Ізабелли народився син. Як і годиться дитині, зачатій у гріху, він прийшов у світ Божий у самісіньку Страсну п'ятницю. Арманьяк дивися на цю здорову, принаймні непокалічену дитину, як на диво. Із приставленим до горла ножем капелан Лектура охрестив немовля Жаном. Надвечір того ж дня у володіннях графа Арманьяка з'явилися папські нунції, аби проголосити відлучення від церкви і прокляття кровозмішувачам.

Відлучення від церкви такого вельможного сеньйора, як граф Арманьяк, передбачало негайне відлучення від церкви кожного його підданого. Під тривожне ревіння набатів папські посланці почали заколочувати дошками двері церков. Усіх церков, усіх каплиць, монастирів та абатств. З того дня не правили службу Божу, не сповідували, не причащали вірних, не хрестили немовлят і не відспівували померлих, не вінчали заручених. Ченцям із монастирів та абатств заборонили полишати обителі, роздавати хліб голодним чи надавати притулок стражденним. Закривши простим людям вхід до церкви, папські нунції лихими вісниками

постали перед графом. Жан слухав їх, набурмосившись, чорний, як гроза.

— За всі свої злочини: інцест, зраду та образу короля Франції, ти, графе Арманьяк, будеш відлучений від благодаті церкви, від тіла Христового і будеш проклятий як Каїн і Юда.

— Хіба ж ваш Каїн не зіпсував свою кров? Бо ж де він узяв собі дружину, як не серед сестер?

— Диявол затьмарив твій розум, графе... — суворо промовив посланець, піднявши зморшкувату праву руку. — Ти мусиш покаятись, вимолити прощення святішого отця і прогнати від себе свою сестру.

— Ми повінчані, священику. Повінчані. Хіба не ви наказуєте нам бути разом у радості й у горі? Чи не простіше вашому Папі пробачити нам?

Нунцій захитав головою. Арманьяк так глибоко поринув у гріх, так глибоко зав'яз у злочинствах, що навіть і не усвідомлює, у яку пекельну прірву котиться. Папський посланець колись відвідував Лектур. La Bella тоді була юною дівчиною, трояндовим пуп'янком, що ледь обіцяв розквітнути, а він — уже нікчемним старим, що годився їй у діди. Та навіть він, найревніший слуга Божий, що впокорив плоть, бажання і решту всього людського, навіть він, побачивши Ізабеллу, роззявив рота, бо й він немічним своїм тілом забажав у ній жінку, не побачивши сестру в Христі. Дорогою до Риму він думав, як уберегти від такої спокуси решту чоловіків, із слабшою волею, слабшою плоттю, слабшою вдачею. Чи не варто таких жінок у дванадцять років забирати в черниці,

чи ув'язнювати в неприступній вежі, чи калічити їм обличчя і псувати вроду, чи палити на вогнищі? Ця врода не від Бога, це — стигла краса вавилонської блудниці, диявола в жіночий подобі,

одвічної згубниці. Господь присилає на землю праведних жінок із бляклими непоказними обличчями, у них немає приголомшливої краси, щоб чоловіки не казилися і не хапалися за зброю, вони щороку народжують чергову дитину, аби не зазнавати плотських спокус, вони вбрані в сукні, що закривають шию до підборіддя і руки до середини долонь, вони щодня ходять до церкви та творять милостиню. Із такими жінками немає клопоту, їхні сповіді короткі й нецікаві. А в цієї душа повна таємниць, навіть коли її вивернути назовні й відчистити, усе одно десь знайдеться чорна пекельна пляма. Бо вона згубниця й зі сміхом насолоджується цим, примруживши зелені-презелені очі та прикусивши нижню губу. Ні, він може зрозуміти, чому Арманьяк утратив голову, нунцій навіть висповідав би графа й відпустив Жану гріхи, коли б він зрікся своєї сестри й віддав її під церковний суд. Але папський посланець без зайвих слів зрозумів, що Арманьяк не віддасть Ізабелли. Бо попри всі закони Божі й людські, попри хіть, яка іскрою мала перегоріти, задовольнившись у ліжку, Жан Арманьяк кохав свою сестру. До того ж він був безбожником, тож відлучення від церкви не стало йому на заваді.

Відтоді як папські посланці, заколотивши церкви, повернулися до Риму, Жана й Ізабеллу переслідували, де б вони не з'явилися, гучні прокльони. Арманьяк спочатку навіть наказував виривати пліткарям язика та живцем варити в окропі, а потім вони призвичаїлись. Спершу трупи покійників, яких не ховали без відспівування, складали

біля церковних порталів. Одне тіло на інше, і від того, що перші трупи вже почали гнити, над Лектуром, як і над усіма містами графа Арманьяка, стояв задушливий сморід і страхітливе дзижчання мух. Породіллі помирали без сповіді, слабких дітей

не хрестили після народження, а відразу відносили конати на купу гною під церквами, старих не соборували перед смертю, а просто відводили до звалища тіл, аби там вони чекали вічного спочинку. Ізабелла і Жан залишали Лектур, аби на прогулянці в горах у диких вітрах забути сморід і людські прокляття. Кровожерливий Арманьяк і його безсердечна сестра, жовтоокий син диявола та його хтива відьма. Яке ж пекло горить у його плоті, що він забажав єдинокровної сестри? Жінки бачать у ній згубу Dangereuse, а чоловіки все одно шепочуть услід — La Bella.

СУМЛІННЯ

Король Франції тим часом відправив до Лектура Бернара де Пардіака та мадам д'Альбре, дядька і тітку Жана, із надією, що вони приведуть племінника до тями. Пардіяк визнав свого племінника беззастережно закоханим, племінницю — трохи несповна розуму, а їхніх двох синів — на диво здоровими. Нікого й нічого не соромлячись, Жан та Ізабелла цілувалися за столом, як щойно одружені. Старий, який досі зберігав краплину надії, що всі переповідки про його племінника — порожні балачки, втратив терпець:

— Схаменіться, мій любий племіннику, заради Бога, схаменіться! Це злочин проти святої віри, проти короля, бо в нас тече королівська кров. Подумайте, що в тілесній слабкості ви губите себе і це дитя, — додав Пардіяк, указуючи пальцем на Ізабеллу, хоч уже напевно знав, що це розкішнотіле дитя й саме кого захоче згубить.

— Я впустив вас у Лектур, дядьку, не для того, щоб вислуховувати нудні проповіді, — скривився Жан, із жалем відриваючись від вуст Ізабелли.

— Король хоче, аби ви прогнали вашу сестру. Замкнули її в монастирі для покаяння та замолення гріхів...

Жан розлютився не на жарт, він вихопив кинджал і кинувся на свого дядька.

— Ні слова проти Ізабелли, ні слова проти моєї дружини. Бо мені вже начхати, що його величність уважає гріхом. Ізабелла не вчинила нічого такого, у чому їй варто каятись.

Бернар Пардіяк занадто добре знав цей родинний шал, аби продовжувати: холодне лезо так легко входить у шию, а він так мало пожив. Ці дві душі й так уже безнадійно загублені, нащо ж йому ще й життя своє втрачати так по-дурному? Того ж дня граф Арманьяк вигнав дядька і тітку зі свого замку.

Мадам д'Альбре діяла на інший спосіб. Жіноча здогадливість підказала їй, що слабша в цьому зв'язку Ізабелла, через недосвідченість і юні роки покірна будь-якій волі Жана. Скориставшись з того, що графа не було в Лектурі, вона відправила до Ізабелли свого пажа з листом.

...Мила моя племіннице, надто юною ви впали в гріх, аби я шукала в тому цілковито вашої вини. Жан звабив вас чи взяв силою, та це його провина, а не ваша. Я хочу забрати вас з Лектура, тим самим позбавивши спокуси, та врятувати тим самим душу мого племінника. Ви напишете листа його величності королю, зречетесь Жана, визнаєте, що він вас присилив. Ми попросимо в Папи прощення для вас, а ви житимете в мене чи вашого дядька Пардіяка. Ви знаєте, що мій брат ставиться і до вас, і до Жана, як до власних дітей. В іншому разі король кине армію на Гасконь, зрівняє арманьяцькі володіння з землею. Подумайте про ваших дітей. Тільки розлучившись з Жаном, ви можете сподіватися, що Папа пробачить вам ваш гріх і визнає ваших синів. Повірте, дитя моє, так буде краще для вас обох. Нехай благословить вас Господь.

Анна д'Арманьяк, мадам д'Альбре.

Ізабелла прочитала того листа на самоті. У мороці й холоді надвечір'я її охопили страх і слабкість, пронизливі до трему. Їй стало моторошно. Ніяково і холодно одній на широчезному ліжку. За вікном стогнав неспокійний вечір, темний і беззоряний, безпросвітний і безнадійний, як її загублена душа. А вона знову почулася безпорадним малим дитям. Як тоді, багато років тому, коли Філіпп покинув її заплакану в монастирській келії. La Bella не була ані особливо сміливою, ані рішучою, ані бунтівною. Коли із нею не було старших сестер чи Жана, воля її ставала м'якою,

як віск, а серце налякано завмирало в передчутті лиха. Що буде, коли світ не визнає їхніх дітей? Що з ними буде? Хто успадкує графські володіння? Вона тремтливою рукою написала відповідь своїй тітці й відправила до неї посланця.

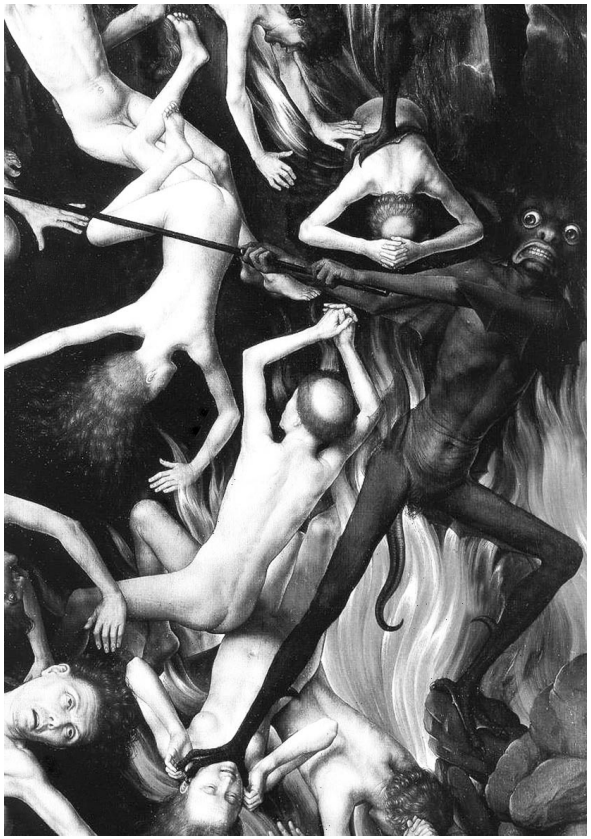

Коли граф повертався в Лектур, він помітив пажа своєї тітки, що необачно почав шукати собі любовних пригод у замку.

— А цей що тут робить? — вигукнув Жан, указавши на сердешного хлопця держаком батога. — Здається, я прогнав своїх родичів і всю їхню челядь заодно. Притягніть його до мене!

Арманьяцькі слуги кинулися на хлопця і, заломивши руки, поставили його на коліна перед Жаном.

— Обшукати!

При пажі мадам д'Альбре знайшли лише згорнутий учетверо пергамент. Жан квапливо зламав печатку, навіть не зауваживши герба на жовтуватому воску. Але він упізнав почерк. Почерк Ізабелли. Перед очима в нього попливло, тож доводилося по кілька разів перечитувати кожен рядок. Коли Жан дочитав, обличчя його зробилося білим, як смерть, а потім раптом налилося густочервоним, наче суха обвітрена шкіра мала ось-ось луснути.

— П'ятсот ударів батогом. А потім повісити. Коли буде кого.

Граф не жартував. П'ятсот ударів для такого юного хлопця! Він і ста не витримає. Що ж такого в тому листі? Жан безтямно зіскочив із коня і непевним кроком піднявся сходами. Ізабелла сиділа у віконній ніші, підібгавши босі ноги. На мить Жан завмер, не знаючи, чого він прагне більше: до хрусту стиснути її білу, як піренейський сніг, шию, чи припасти цілунком до тих босих, по-дитячому маленьких ніг.

Ледь побачивши Жана — шаленого, злого, червонолицього, із тремтячими руками, — вона зрозуміла, що він прочитав її листа, її перелякану відповідь тітці.

— Що це? Ізабелло, що це таке? — закричав він так страшно, що її серце завмерло. — На біса, це ти написала?

Він зім'яв той пергамент і тицьнув їй ледь не під ніс своєю широченною рукою. Рукою, що вбиває легко. Ізабелла м'яко відвела його

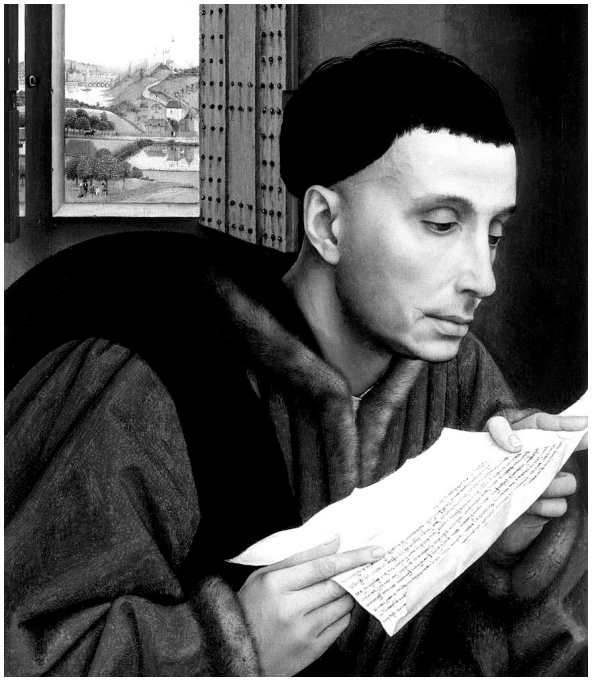

руку від свого обличчя. І Жан помітив, що в неї так само тремтять руки.

— Що ти написала? Хіба це правда? Хіба я присилив тебе? Бодай чимось присилив? — на його пташиних жовтих очах блиснули сльози, розпачливі й безпорадні, як у дитини.

При невимовній моці, при шаленій силі його кремезного тіла, сльози вбивали. Він жбурнув листа геть і схопив її за плечі так сильно, наче хотів розламати навпіл. Вона досі не насмілювалася подивитись йому у вічі.

— Невже ти хочеш піти? Покинути мене?

— Жане... Благаю...

— Із-за тебе я пішов проти свого короля, а ти зрадила мене. Так легко.

Вона впала перед ним на коліна.

— Пробач мені. Жане, пробач. Я так боюсь... Я боюсь...

Жан опустився на підлогу коло неї, обійнявши своїми широчезними долонями її білошкіре лице. Зверне шию чи обніме? Уб'є чи пробачить? У її зелених очах гадюкою вилась трутизна, мішаючись із сльозами. Сумна й гірка, неминуча згуба, повільна смерть.

— Чого ти боїшся? Чого тобі боятися зі мною? Чого?

— Я боюсь за дітей. Я боюся нашого гріха. Я боюсь...

Вона не доказала, бо він закрив їй рота цілунком.

Господи, чому він сумнівався? Він. У ній. Чому?

ГНІВ КОРОЛЯ

Спершу була ненависть. Скільки Філіпп себе пам'ятав. Спочатку до мачухи, потім — до графських байстрюків, потім — до зведених братів, потім — до Жана, якого батько виголосив спадкоємцем, потім — до Ізабелли, ніби то вона згубила душу, яка до того мов би не була сотні разів згублена. Філіпп старанно і уважно рахував свої гріхи, ніби беріг їх до смертної сповіді. Він також знав, що милосердний Бог пробачить, якщо щиросердно розкаятись. І він каявся до запаморочення, до млості, до знемоги. Але щоразу він знову впадав у гріх, а від того ненависть кублилась у ньому ще дужче, як розворушене гадюче гніздо. Ненависть була такою сильною, такою нездоланною, що від неї серце стискалося в жмуток болю і розривалося на тисячі шматків. Відтоді, як Філіпп став служити капеланом у Лектурі, він із подивом зауважував, що хоч і досі одержимий ненавистю, від неї менше болить серце, ніби те кубло гадюк утомилося жалити; чи то їхня отрута вже на нього не діє? І протиприродний шлюб його брата вже не викликав бажання вбивати, трощити й душити, яке демоном розривало йому голову й руки.

Філіпп поступово заспокоївся, він навіть сам не помітив як. Ненависть перегоріла, зотліла і розвіялась із вітром, знищуючи пекло всередині, вивільняючи серце з пазурів постійного болю. Що з ним сталося? Невже зрештою змирився, невже старішає? Може тому з легкістю відпускає силу всіх почуттів, що бентежать йому душу? Він не повчав Жана, не дорікав Ізабеллі, потай шепотів молитву над їхніми маленькими синами. Попри відлучення від церкви. Хіба тут не всі вони — однакові грішники?

— Жане, монсеньйор архієпископ Оша немічний і хворий. Я чув, він поступиться посадою своєму племіннику. Папа дав на це дозвіл. І король схвалив.

— Племіннику? Клятому де Леві? — спитав Арманьяк, спохмурнівши: такий перебіг подій був для нього невигідний. — Старий архієпископ закривав очі багато на що...

Навіть на те, що в каплиці Лектура для відлученого від церкви графа та його сестри досі правлять службу. Його нетямущий племінничок, ще й призначений з ласки Папи, такого неподобства не подарує. Жан уважно вдивлявся в капелана, він досі не міг позбутися недовіри. Невже Філіпп хоче ту вигідну посаду?

— І навіщо ти мені про це розповідаєш? — прямо запитав граф.

— Бо нам це, м'яко кажучи, невигідно...

— Нам? — скривився Жан. — Відколи це в тобі прокинулася братерська любов та родинні почуття?

— Ти невдячний. Я хрестив твоїх синів попри відлучення. І третє дитя хреститиму. Де ти знайдеш священика, що так зухвало зневажає накази святішого престолу? Я навіть Ізабеллу висповідаю, якщо вона захоче. Я не вдаватиму із себе святого. Я занадто сподівався стати графом Арманьяк, аби бути добрим священиком. Кожен мій гріх іржавим цвяхом сидить у моєму серці. Моє серце вже — суцільна іржа. Та я каюсь, я намагаюся каятись щиро... Я шкодую... Найбільше шкодую про Ізабел...

— Не нагадуй мені! Не нагадуй, коли хочеш жити, — глухо наказав Жан, до хрусту стиснувши кулаки. — Ти прийшов розповісти про Ошського єпископа, то чого ти хочеш?

— Примусь каноніків відмінити їхнє рішення. Не пускай єпископського племінника до Оша, вистав військо... Хіба варто називатися єпископом, не маючи влади? А до влади ми його не пустимо. Сам відмовиться.

Мешканці Оша за наказом графа не відкрили міську браму перед новим єпископом, а коли той нарешті вдерся в місто, то не зміг знайти жодного каноніка Святої Марії, що міг би утвердити його єпископство. Єпископський палац тримали в облозі такі зарізяки, що наблизитись до нього було б самогубством. Папа Римський поскаржився королю Франції. З того дня нещастя посипалися на Арманьяка як з рогу достатку. Він знову розгнівав невдячного короля, і той, скориставшись із Папського відлучення, проголосив себе захисником святої церкви, пристойності

і чеснот; до Гасконі було кинуто двадцять п'ять тисяч війська. Король Франції вголос звинуватив свого васала в злочинному зв'язку із сестрою, непокорі його величності, державній зраді та вимагав з'явитися перед судом Паризького парламенту. Становище було настільки серйозним, що Арманьяк навіть не зважився віддати катам королівських посланців, як то в нього

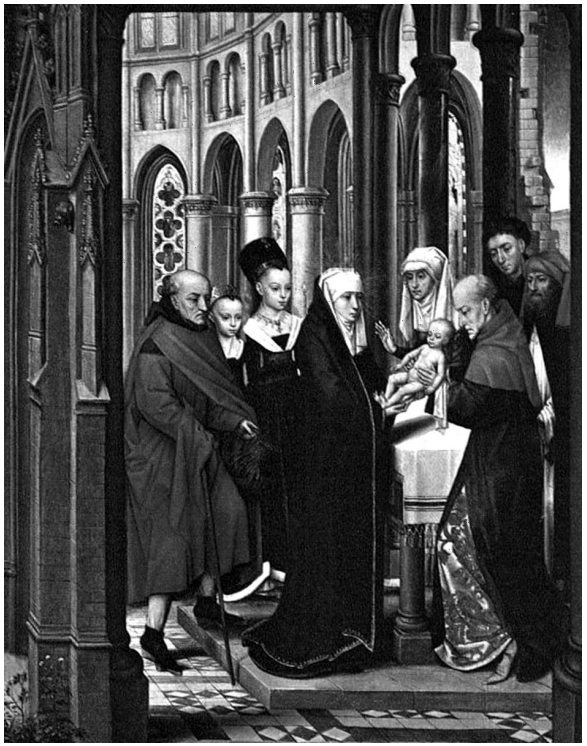

повелося, чи бодай повісити їх на гаках міських мурів.

Спершу Арманьяк попросив, щоб його справу розглядали король і пери, бо він королівського походження. Королівські юристи негайно відхилили це прохання на підставі того, що королівську кров він успадкував від жінки. Як і всі Арманьяки, Жан мав звання каноніка Святої Марії Ошської, тому він хотів віддатися під суд церковний. Але ж відлучені від церкви не можуть сподіватися на її милосердний суд! Єпископ Паризький відхилив прохання графа без зайвих пояснень. Тоді Жан зрозумів, що король знову поклав око на арманьяцькі володіння і заспокоїться, тільки побачивши його мертвим. Королівське військо захоплювало замок за замком, люди, утомлені відлученням, налякані папським прокляттям, не чинили опору. Жан знав, що якогось ранку він побачить під мурами солдатів, і почнеться облога Лектура, бо ж невдячному королю потрібна арманьяцька голова, а не капітуляція чи черговий нічого не вартий мир. Арманьяк був занадто прямою людною, аби не зневажати короля, що лицемірно вдавав із себе захисника чеснот та праведності. Хіба ж не він зробив своєю коханкою придворну даму своєї дружини? Хіба не він ходить до коханки, не криючись ані від королеви, ані від свого духівника, ані від двору? Навіщо, коли король хоче знищити свого непокірного васала, він вигадує для цього чи не хрестовий похід?

Жан мусив тікати в Наварру чи Іспанію, до своїх кузенів. Зализати рани, позичити грошей, зібрати військо. Відновити сили і знову вдарити.

Помститись усім і зрештою втихомиритись на якусь мить... Але Ізабелла мала народити третю дитину, тікати без неї він не міг, легше було самому собі відрубати руку, а їхати верхи із вагітною жінкою було б самогубством.

Ізабелла щоранку обходила міські мури. Захисники Лектура цього не любили, пошепки посилаючи її під три чорти, бо мали її за лихий знак. Хіба ж не з Ізабеллиної ласки все це почалося? Прості мешканці міста шепотіли їй у спину прокльони, бо через неї їх відлучили від церкви, і за кілька тижнів чи днів місто кинуть на грабунок, на поталу королівським солдатам, а ці вже жалю не знають. Коли хтось знизу помічав її, то знову кричали — La Bella. Бо вона досі була нестримно, безтямно і нестерпно гарною. Такою гарною може бути тільки отруйна квітка, пекельна згубниця, вселенська блудниця. Така краса — від диявола. Вона — одвічна спокуса, вона — гріховна потрава, вона — тричі проклята відьма. Чоловікам байдуже, це жінки бояться відьом. Хіба ж не від заздрощів? А відьмі місце на вогнищі, якої б крові вона не була, до якого б роду не належала.

Королівська армія була достатньо сильною, аби розчавити Лектур, як горіхову шкаралупу. Поки Жан відчайдушно боронився. Він боротиметься до останнього, усі його люди боротимуться до останнього. Ізабелла це знала. Від таких думок їй ставало гірко, до розпачу й сліз, до болю на змученому серці.

— Що буде з нами? Що буде з цією дитиною? — питала вона, притулившись до металевої

кольчуги Жана, і розуміючи, що відповіді їй не знайти.

— Це дитя — Арманьяк, воно каламутитиме королівство, аби наш невдячний король не мав спокійного сну вночі, — спробував пожартувати Жан.

Жарти були недоречні, тепер, тут, із нею. А надто після того, як учора королівський посланець уголос зачитав наказ його величності. Притягнути графа до суду Паризького Парламенту, ув'язнити його сестру в монастирі, а дітей виголосити бастардами й позбавити спадку та маєтностей.

Ізабелла народила дівчинку. Її назвали Маскарозою, давнім родовим ім'ям, яке давали старшим донькам, що приносили великий посаг своїм чоловікам і арманьяцьку згубу в крові — своїм дітям. Ізабелла не бачила в дитині вад. Жодних вад, як і в синів. Філіпп схилився над колискою, намагаючись щось розгледіти на малесенькому зморшкуватому личку.

— Вона здорова, Філіппе. У ній немає каліцтва. Хіба Бог дав би мені трьох дітей, коли б мій шлюб був таким гріхом?

— Не нам судити, не нам знати... — хитнув він головою. — Тобі треба відпочити.

Відпочити? Ізабелла гірко посміхнулась. Хіба все відбувається так як треба? Де ж її пишний породільний покій, де гаптовані сріблом пелюшки, де квіти на підлозі, де гіпокрас і солодощі? Де гості, що мали б привітати її після хрещення дитини? Вона тут майже сама в глибокому підвалі, бо нагорі стріляють з гармат, товста лоєва

свічка мляво крапає білим жиром на кам'яну підлогу. Її порбирає мерзлякувате тремтіння, але тут немає каміну, аби підкинути дрів та зігрітися. Навіть Жан не прийшов, бо він боронить Лектур. Боже, як же він їй зараз потрібен! Тільки із ним вона ладна забути цей підвал, у якому вона вимушена мерзнути, цю лоєву свічку, яка смородом краде повітря...

Вона прокинулася від теплого доторку руки. Такої обвітреної, до сліз знайомої руки, один доторк якої одразу будить пристрасть і страх. Ізабелла мляво розплющила свої зелені-презелені очі — суцільна трутизна на зблідлому безкровному обличчі.

— Вони забралися геть? Ти їх усіх убив? — запитала вона, крізь тиху посмішку кусаючи губи.

Жан заперечливо хитнув коротко стриженою головою. Він притис її до себе — до болю, до задухи.

— Нам потрібно тікати. Вони візьмуть Лектур завтра вранці, може, навіть сьогодні ввечері. Таки візьмуть, чортове кодло! Вічне прокляття на їхні голови!

— А наші діти? Хто залишиться з ними? Хто їх захистить?

— Тобі не можна лишатись. Коли б ти була вагітною, вони б тебе не зачепили. Принаймні, до народження дитини. Тепер вони відправлять тебе на вогнище. З радістю. А коли не королівські солдати, то самі мешканці міста.

— Жане, я не можу, я не хочу. Не хочу так...

Вона безсило розридалася. Гіркі сльози розчинять безпорадний гнів, принесуть утому й спокій, а потім — зморене смирення. Хай наплачеться. Жан із жахом зрозумів, що милується нею. Навіть у сльозах — милується нею. Милується Ізабеллою: блідою, заплаканою, утомленою і несподівано світлою. Невже всі ті бовдури, що звуть її відьмою, не бачать, що вона аж світиться зсередини? І вона все одно залишиться La Bella. Скільки б не минуло літ. Що б із нею не сталося. Бо в неї згуба в крові, трутизна в погляді й небезпека на вустах. А це не зникає, навіть коли сивіє волосся та обличчя розрізають зморшки.

ВТЕЧА

Коли Лектур захопили солдати короля, граф Арманьяк з Ізабеллою втекли таємним підземним ходом. Порожній гірський шлях вився перед ними безкінечною нічною дорогою. Допоки королівські солдати грабуватимуть місто, утікачі виграють принаймні одну ніч. Ізабеллу досі лихоманило, тому вона їхала із Жаном на одному коні, утиснувшись у нього, як мала дитина, що шукала порятунку від страху. Бойовий кінь Арманьяка не помічав зайвої ноші, меч господаря звично лоскотав йому бік, нагадуючи про славні часи перемог.

Попереду, за холодним гірським перевалом на них чекатиме Валенсія. Може там досі ніхто не знає про їхній гріх? Може, там вони знайдуть спокій? Спокою розбита й утомлена Ізабелла зараз хотіла якнайбільше. Жан теж хотів спокою, але він занадто добре знав, що вже ніде його не знайде. Він змушений був залишити своїх синів і новонароджену доньку в Лектурі під опікою Філіппа. Нестерпний жахливий вибір, від якого хочеться вити та розривати собі серце, але, якщо на Ізабеллу і нього самого чекала плаха та вогнище, то дітей навряд уб'ють відразу. Король шантажуватиме ними Арманьяка, допоки граф не стане покірним, як віск у теплих руках. А може, у Філіппа вистачить клепки розпорошити їх між дітьми челяді, а потім тихесенько сховати в якомусь монастирі?

Ізабелла знала, що Жан шаленіє від власної безпорадності, тому вона йому не дорікала, хоча думка про те, що її діти залишились у захопленому Лектурі, здирала з неї шкіру живцем. Вона вгризалася зубами в товсту шкіру мисливської рукавички і мовчала. Лише плечі її зрадливо тремтіли, і Жан розумів, що вона ледь стримується, аби не заплакати. Дивні створіння ці жінки — нащо ж плакати, хіба допоможе? Можна всі очі виплакати, та хіба ж від цього щось зміниться, хіба ж це прожене королівських солдатів і відведе небезпеку від Гасконі? Ізабелла плаче, Філіпп молиться — яка з цього користь? Тоді він дужче її обіймав, так що Ізабелла скрикувала від його моці.

— Я їх уб'ю. Їх усіх уб'ю. Коли ми повернемось. А ти випалиш їм очі... — шепотів він. — Ми повернемось, а їхньої крові нап'ються вовки.

— А ми повернемось?

— Кастильці надто ревні католики, аби довго терпіти таких грішників, як ми з тобою.

У Валенсії на них чекав на диво теплий прийом. Інфант Карлос, що був графові кузеном, запросив його на гостини до свого замку Енса в передгір'ї Піренеїв. Досить близько до Франції, аби повернутися будь-якої миті, і водночас уже володіння короля Кастилії, тож французькі солдати не насміляться напасти.

Відтоді як вони покинули своїх дітей в осадженому Лектурі, серце Ізабелли не полишала тривога. Інколи вночі в обіймах Жана ця тривога відступала, послаблювалася, давала вільно вдихнути. І відчувши колишню свободу у хвилинному заспокоєнні, Ізабелла тихо плакала за тим, що втратила. Уранці, ледь зійде сонце, вона ставала біля вікна ліжниці і дивилася на синьо-білі гірські вершини, що приховували від неї Францію та дітей.

Безпорадність нестерпно дратувала таку діяльну людину, як Арманьяк. Покрутившись два тижні без діла у Валенсії, Жан вирішив їхати до Риму, аби підкупом та хабарями отримати від Папи прощення свого гріху. Відколи він почав збиратися до Італії та отримав від свого кастильського кузена всебічну підтримку, Ізабелла була сама не своя. У день, коли він мав залишити Енсу, вона, знервована

і безсила, упала перед ним на коліна, благаючи залишитись:

— Мій сеньйоре, я помру, коли ти мене покинеш. Присягаюсь, що помру...

— Я мушу вимолити для нас прощення. Інакше ми здуріємо, дивлячись на гори з вікон цього клятого замку.

— Якщо ти поїдеш, ми більше не побачимось.

— Хто нашепотів тобі ці дурниці?

— Я знаю, я відчуваю. Краще тут, у цих стінах, здуріти, дивлячись на гори. Але з тобою... Невже ти так мало мене кохаєш?

Замість відповіді він рвучко притис Ізабеллу до стінки, перебивши подих жагою цілунку. Вона жалісно схлипнула, обвивши руками його шию. Жан знову проганяв від неї тривогу, найпростішим і найдієвішим способом. Вони кохалися стільки разів, що спантеличена Ізабелла втратила лік. Утратила здатність думати, утратила своє розкішне тіло. Скинула його, як гадюка — стару шкіру, і полинула вгору, у янгольську блакить неба, звідки їх навіки вигнано. На зміну рожевому пахкому світанку прийшов сонячний день, потім — млосне надвечір'я і сині сутінки, упала сира пронизлива ніч. Тоді Жан, обережно поклавши Ізабеллу на ліжко та вкривши ковдрою, запитав глухим аж не своїм голосом, наче задихався:

— Тобі досі мало кохання, La Bella?

Вона заперечливо мугикнула й утопила неслухняну голову в м'якій подушці. Тільки тоді він поїхав геть. Лише дорогою він зрозумів, що досі

береже її смак на вустах. La Bella — гірка, як полин, Dangereuse — солодка, як переспілий тріснутий виноград... Йому ніколи не вдасться забути цього, навіть коли його спалить пекло.

МИЛОСЕРДЯ

Жан простягнувся хрестом перед біло-червоним судилищем кардиналів та єпископів. Десь попереду сидів Папа Римський, але Арманьяк бачив лише кінчики його гаптованих золотом білих пантофлів. Плечі його затремтіли, і всі кардинали почали хреститися, бо подумали, що то у святому місті з грішного графа виходить злий дух. Але Жан Арманьяк плакав, плакав від розпачу і безнадії, від того, що він усе втратив, від того, що він змушений зректися Ізабелли. Щоб не завити, він угризся зубами й нігтями в каміння підлоги.

Евек Арраський, що був графові за адвоката, просторікував перед святішим зібранням, доки не впрів. Арманьяк заплатив йому три тисячі ліврів золотом, а ще три обіцяв якщо він отримає папське прощення. Отож, в адвоката було достатньо причин, аби пупа рвати.

— Мій клієнт став жертвою пристрасті. Та хіба історія дала нам мало таких прикладів?

Чи не єднався Юпітер зі своєю сестрою? Якщо навіть бог піддався слабкості, то хіба можна суворо судити людину? Граф Арманьяк став жертвою бога кохання. Він постав перед Вами та просить милосердя й прощення.

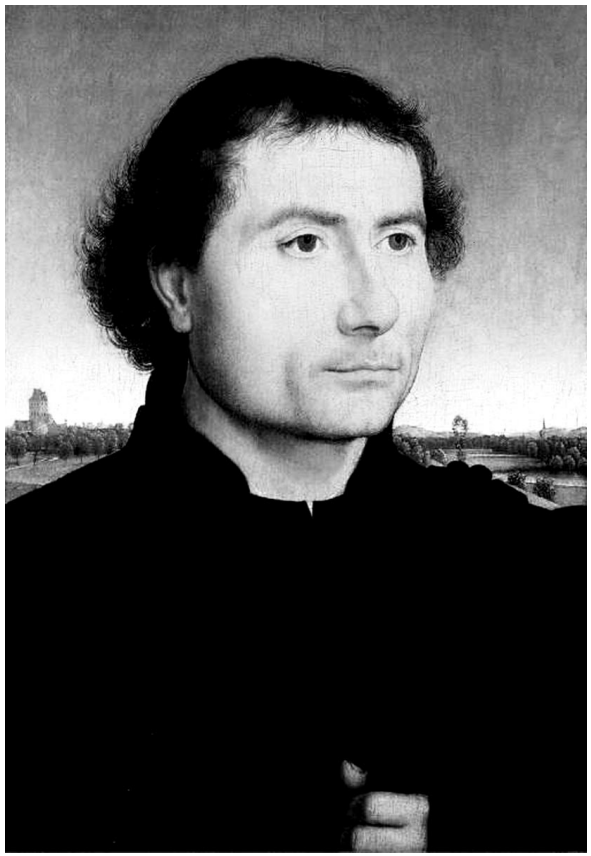

Папа насупився.

— Евек Аррасу, ти просиш пробачити як дрібничку великий злочин, а за допомогою варварських прикладів хочеш випросити прощення інцесту? Чи не завелика твоя віра у власне красномовство? Чи тямив ти, що коїш, називаючи богами язичницьких демонів?

Адвокат ображено надув щоки. Обіцяні в разі перемоги три тисячі танули на очах.

— Що ж до тебе, дитя моє, — Папа звернувся до розпластаного хрестом графа. — Ми вдячні Господу Богу, що Він у своїй безмежній ласці відкрив тобі очі на твій гріх. Ми почули твоє розкаяння та прохання про прощення. І прощення буде тобі ласкаво подароване. Церква Божа милосердна, вона не хоче смерті грішника, вона прагне вести його до щирого каяття. Ти шляхетної крові і мусиш боронити святу церкву, тому церква дасть тобі індульгенцію. Ти повинен протягом чотирнадцяти років ходити на прощу, сім років носити на шиї та руках залізні обручі вагою сім фунтів, постити три рази на тиждень протягом семи років, вийти війною проти турок та пожертвувати п’ять тисяч золотих екю на ремонт церков, які заколотили під час відлучення. Та найголовніше — ти, графе Арманьяк, не повинен за будь-яких обставин бачитися зі своєю сестрою, з якою ти впав у гріх кровозмішення, не можеш надсилати до неї ані листа, ані посланця, та наближатись до неї на відстань ближчу за три льє. Щодо мадам Ізабелли його святість Папа Римський

ухвалив окреме рішення, яке буде надіслано єпископу Ошському для виконання. Прийми, прийми це, дитя моє, покірливо... Коли ти в цьому присягнеш, я заступлюся перед королем Франції... — закінчив Папа.

Жан через силу підняв голову. Перед ним так само мерехтіло золотом папське взуття. Він має поцілувати папську пантофлю, визнаючи його владу, потім присягнути на Євангелії. А потім... «Потім я отримаю назад свої володіння і свого меча. Тоді я повернуся і помщуся. Уб'ю кожного, хто зрадив мене, хто завдав прикростей Ізабеллі», — подумав граф, торкаючись широчезною обвітреною рукою Святого письма.

Король не квапився пробачати Арманьяка — занадто вигідно було тримати його провінцію підсвоєю рукою. Навіть заступництво Папи не допомогло. Арманьяк тинявся Італією, як вигнана тварина. Сім фунтів заліза на шиї і руках мордували його тіло, та не сумління. Хіба в Арманьяка є сумління? Він, як і раніше, мріяв про помсту і про розкішнотілу Ізабеллу. І навіть у цьому покаранні й засланні він, божевільний, завжди пам'ятатиме її смак, La Bella — гірка, Dangereuse — солодка. Він завжди пам'ятатиме. Він відчуватиме її аж до свербіння в крові, відчуватиме власною шкірою. Бо вона — la mia costa. Плоть від плоті його.

КАРА

Минуло три місяці після від'їзду Жана до Риму. Ізабелла поверталась додому, у суцільну мертву тишу, якої так боялася. У сплюндрований, розграбований край, де гуляє лише вітер. Та й він якось перелякано стогне впівсили. До кам'янистої дороги прихилилися попалені порожні хижі. Ще трохи — і вона побачить стіни Лектура. Чорні від гарматних пострілів та вогню, так само мертвотно порожні, як і все навкруги. Хоч королівська армія взяла Лектур півроку тому, у повітрі досі тримався запах смаленого. Чи їй так здавалося? Коли Ізабелла в'їхала на внутрішнє подвір'я замку, до неї почали сходитися люди. Спершу здивовані й спантеличені, потім розгнівані й знавіснілі. Вона повернулася. Арманьяцька La Bella. Гниле яблуко. Ще й убралася в чорне! Ізабелла не знімала жалобу відтоді, як поїхав Жан. Та хіба ж її чорна сукня не так само безсоромно відкриває плечі, як і колись?

— La Bella! Дивіться, La Bella! — шепотіли чоловіки, роззявивши роти.

— Де мої діти? — глухо запитала вона, ловлячи на собі колючі знавіснілі погляди. — Я питаю, де мої діти?

Ізабеллу стягнули з коня за коси. Вона спробувала піднятися, але на неї посипався цілий град ударів. І коли вона вже подумала, що зараз захлинеться власною кров'ю, Ізабелла почула голос Філіппа:

— Годі! Годі, я сказав. Хіба так наказав вам вчинити папський посланець?

— Вона відьма! Перелюбниця!

— Шльондра!

— Вона згубила цей край! Принесла прокляття!

— Через неї нас відлучили від тіла Христового! Через її пекельне лоно, що ніде не могло знайти заспокоєння...

— Годі, наш святіший отець наказав вчинити із нею, як звично із перелюбницею, та ув'язнити в монастирі кармеліток на хлібі бідності і воді скорботи, допоки не помре вона або граф Арманьяк.

Якісь жінки схопили Ізабеллу за руки і кинули обличчям у землю. Так сильно і брутально, що вона впізнала її солонуватий глинястий присмак. Суглинок, на якому пишно росте лаванда, в'ється виноград та гіркне полин. Хтось сів їй на спину, щоб вона не мала змоги навіть поворухнутися. Тоді принесли ножиці й почали відрізати їй волосся. Вітер відразу ж забирав довгі чорні пасма і розносив долиною. Якась жінка закричала, що ці коси треба спалити, бо ж вітер розсіє Ізабеллин гріх по світу. Коли на голові сердешної залишився лише нерівний чорний пух, як у пташеняти, його зняли тупим лезом, порізавши шкіру до крові. Тоді її відпустили.

Вона підвелася, мовчки обвела повним ненависті поглядом натовп. Які ж страшні були в неї очі! Страшні і водночас гарні. Гострі і гіркі, оманливі і солодкі. Зелені-презелені, як весняна трава, як гірка трутизна! Відьма, через гріхи якої відлучають від церкви. «Я мовчатиму, я не заплачу тут, перед ними, я терпітиму. Це замала

ціна за моє щастя, за моє кохання, за мою отруту в крові», — подумала Ізабелла, витираючи багнюку з лоба рукавом своєї чорної жалобної сукні, котра все одно не прикривала плечі. Навіть такою, приниженою, перемазаною кров'ю і землею, із поголеною головою, вона була гарною. Тому чоловіки зашепотіли, чомусь хрестячись.

— La Bella... La Bella...

— Філіппе, де мої діти?

Її голос тонув у чоловічому скигленні, у суцільному витті. Жінки, вражені цим щенячим упаданням, цими роззявленими ротами, цією тілесною неміччю, хвилинку мовчали, а потім закричали, кидаючи їй під ноги солому:

— Спалити, спалити відьму! На вогнище перелюбницю...

— Папа наказав у монастир, а не на вогнище! — суворо зауважив Філіпп.

— Де мої діти, Філіппе? На Бога...

Хтось знову повалив її на землю, ноги зв'язали мотузкою, і роздратовані злі жінки потягнули графську дочку до монастиря кармеліток. А дорога, слід завважити, там була кам'яниста і звивиста. Ізабеллу полишили на порозі обителі, бо то був жіночий монастир. Вона лежала, не ворушачись, бо кожен рух наново зривав шкіру зі спини й ніг. Надвечір того ж дня вона почула важкі церковні дзвони. Уперше за кілька років. Почувши дзвони, Ізабелла зрозуміла, що Жана змусили її зректися. Змусили. Тепер усе скінчилося. Бо все має початок і кінець.

Навіть найбожевільніше в світі кохання. Безкінечні лише спогади про нього, про спітніле тепло тіла, про солонуватий смак на вустах, про la mia costa.

Коли Ізабеллу Арманьяк було належно покарано, Папа зняв відлучення із земель графа. Тоді брама кармелітського монастиря відчинилася, і черниці надали нещасній допомогу.

Ізабеллу поклали на живіт, і поки черниці промивали її рани та намащували їх бальзамом, з її вуст не злетіло ані найменшої скарги, ані найлегшого стогону. Одна з послушниць із щиросердним подивом зазирнула їй у рота. Чи не відрізали Ізабеллі язика разом із волоссям? Потім прийшов Філіпп. Невимовно старий, аж безсилий. Священику шлях до жіночого монастиря був завжди відкритий. Він знаком наказав черницям залишити їх, підійшов до Ізабелли, торкнувся її руки і дуже тихо сказав:

— Я прийшов сповідати тебе.

— Де мої діти? — запитала вона, ледве ворушачи язиком.

— Вони всі живі... Більше я тобі не скажу, заради їхньої ж безпеки. Я хочу, аби ти сповідалася...

— І ти насмілишся відпустити мені гріхи, яких не пробачив Папа? — промовила пересохлими вустами Ізабелла.

— Відпущу. Твій гріх не такий страшний...

— Що?

— Присягни, спасінням душі присягни, що мовчатимеш. Це таємниця сповіді... Мені за це сім років каятись. Спасінням душі присягни.

— Спасінням чого? — скривилася Ізабелла, досі не розплющивши очей.

— Хоч дітьми своїми присягни.

— Хай так. Присягаю.

СПОВІДЬ
(1435)

Тієї ночі за Філіппом посилали втретє. Ізабелла Наваррська, графиня Арманьяк, що була на шостому місяці вагітності, випадково випала з нош, коли її почет переходив убрід річку. Графиня не зуміла втриматися, і швидкий потік проніс її футів з десять по камінню. У неї почалися передчасні пологи; коли старий граф дізнався про це, він наказав повісити всіх, хто не встежив за його дружиною. Та це мало зарадило, графиня скинула мертву дитину. Спершу здавалося, що вона одужає, але за дві доби почалася гарячка, і тоді послали за сповідником. Філіпп не любив мачухи, тому не квапився. За ним двічі посилали джур, допоки роздратований граф Арманьяк сам не поїхав за сином. Відкрито перечити батькові він не насмілився. Філіпп не впізнав графиню: гарячка за добу спалила її, як інші хвороби не сточують людей і за роки.

— Підійди до мене, — покликала вона Філіппа.

Коли він сів на край ліжка, графиня схопилася за його руку, наче тонула.

— Сповідай мене, Філіппе. Я знаю, ти ненавидиш мене. Та хіба я винна? Я любила вас, як своїх дітей. Я благала свого чоловіка забути про цей дикий звичай і лишити тебе спадкоємцем. Усім святим присягаю. Сповідай мене, бо я не помру без сповіді, мої гріхи надто міцно тримають мене на землі. А сил уже немає...

— Я сповідаю вас. У смертну годину ми всі рівні, як у день страшного суду. Я не маю до вас ненависті, — промовив Філіпп, хоч це не зовсім відповідало дійсності.

— Я зрадила свому чоловікові. Я вчинила перелюб. Це дитя, яке я втратила, не від мого чоловіка. І Ізабелла не від мого чоловіка... — графиня аж підвелася на своїх подушках, аби її шепотіння почув лише сповідник. — Я зрадила монсеньйорові зі своїм кузеном. Коли народилась Ізабелла, я розкаялась, але потім він приїхав у Л'Іль-Журдан і я знову впала із ним у гріх. Бо я кохаю його...

Філіпп знав, що такий гріх не можна відпускати без єпитимії, але зараз був не той випадок. Хвора жінка хапалася за його руки. Які ж у неї страшні зелені очі! Вони довіку гарячковими вогнями переслідуватимуть його, якщо він не звільнить її душу.

— Хай пробачить вам милосердний Господь.

— Він справді може пробачити?

— Господь наш — безмежна добрість. Він однаково любить і грішних, і праведних. Він пробачить, якщо ваше каяття щире.

Графиня відпустила його руку і повільно опустилася на подушки.

— Я відпускаю вам гріхи в ім'я Господа. Йдіть з миром, — прошепотів Філіпп і закрив її очі.

КІНЕЦЬ

Ізабелла застогнала, аж завила, наче засипали сіллю всю її змучену роздерту спину. Так виє вовчиця, коли відгризає собі лапу, якою потрапила в капкан.

— Господи, я ж не проклята, і шлюб мій не проклятий, і діти мої не прокляті. Нащо ж ти так мучив мене? Нащо ж прирік мене на те пекло? Нащо? — закричала вона, звідки ті сили взялися.

— Не кричи. Ти присягнула мовчати. Дітьми своїми присягнула, — суворо зауважив капелан, прикладаючи їй до вуст широкого вказівного пальця...

Ізабелла заплакала тихо-претихо, тремтливо, аж лагідно. Філіпп легко погладив її по голеній голові, як чужу дитину. У неї тепер завжди буде поголена голова, бо Папа наказав щомісяця обрізати їй коси, щоб у них не сховався диявол. Наче в їхній родині біси ховаються в косах, а не в крові!

— Не плач. Скинь тягар із серця. Я відпущу тобі всі гріхи.

— І навіть той? Перший? — запитала вона, прикривши почервонілі мокрі очі.

— Навіть його.

Вони говорили цілу ніч. Коли Філіпп пішов, Ізабелла, дочекавшися, доки стихнуть його кроки, угризлася у валик грубого полотна, що був їй за подушку. Вона ніколи вже не побачить Жана,

не припаде до його грудей, не забуде про все в його цілунках, не втомиться від його рук. Вона засинатиме і прокидатиметься в цій сирій келії, у цій в'язниці, замолюючи гріхи, розпускаючи своє безкінечне гаптування, свої вишиті хрестики, і час тягтиметься повільно, як латинська молитва. Але ж вона не вгамується, не заспокоїться, не змириться. Вона кричатиме його ім'я, шепотітиме самими вустами, коли зірве голос, шкрябатиме його на кам'яних стінах, до останнього сподіваючись прикликати Жана, повернути, побачити знову. Крик її губитиметься в стінах монастиря, наче в кам'яній криниці, і ніхто його не почує... І так буде тисячі світанків, допоки її не поглине пекло, бо вона грішниця.

Вона — La Bella. Вона — Dangereuse. І ніхто вже не знатиме, жодна душа не захоче згадати, що La Bella в ній гірка, як полин, а Dangereuse — солодка, як надтріснутий перестиглий виноград.

Лютий—червень 2006

АВТОРСЬКА ПІСЛЯМОВА

Час від часу я натрапляла на цю скандальну історію, але належної уваги їй не приділяла. Зрештою, я спробувала шукати деталей. У своїй розповіді я не намагалася бути надточною, задля сюжету події п'ятнадцяти літ довелося сконцентрувати не більш ніж у п'яти роках. Для всіх тих, хто хоче знати цю історію такою, якою вона була насправді, я спробую викласти її в кількох рядках післямови. Аби розставити всі крапки над і: Жан та Ізабелла були рідними братом і сестрою від другого шлюбу графа Арманьяк та Ізабелли Наваррської. На час смерті старого графа і повернення Жана в Гасконь, сестри Ізабелли або померли, або вийшли заміж. У Лектурі вони із братом жили фактично удвох. Усі ми можемо тільки здогадуватись, що сталося між тридцятилітнім чоловіком із вогнем в жилах та шістнадцятирічною дівчиною, визнаною красунею, яка була несповна розуму; між братом і сестрою. Коли вибухнув гучний скандал, у пари вже було двоє синів. Вони одружилися, збрехавши, що отримали дозвіл від Папи, та погрожуючи смертю капелану Лектура. Тогочасний хроніст Матьє д'Екуші зазначає, що на вінчанні Ізабелла трималася так, наче її присилили, і той гріх їй не до душі. Папа двічі відлучав їх від церкви.

Король Франції двічі відправляв посланців, аби привели графа до тями та змусили прогнати його сестру. Потім скориставшись з нагоди та виказуючи себе ревним захисником чеснот, король кинув на Гасконь своє військо з єдиною метою: послабити владу свого надто незалежного васала. Коли Лектур захопило королівське військо, Жан із Ізабеллою втекли до Валенсії. Наступні п'ять років у Парижі тривав судовий процес, на який граф з різних причин весь час не з'являвся. Зрештою, його визнали винним у державній зраді, образі його величності та інцесті, засудивши до вічного вигнання та конфіскації всіх земель. Жан, що не міг угамуватись і хотів одружитися зі своєю сестрою, домовився із єпископом, що жив при папському дворі, аби той за великі гроші допоміг йому дістати індульгенцію першого порядку. Папа не мав звичаю пробачити кровозмішення між рідними братом і сестрою, тому єпископ підробив індульгенцію, але аферу було розкрито. Граф, що переховувався в Італії, мусив просити папського прощення, яке отримав із накладенням важкої єпитимії. Попри заступництво і прощення Папи, королю Франції графа пробачати було невигідно. Арманьяк залишався в Італії, допоки трон не посів королівський наступник. Жана було поновлено в правах і володіннях. Піддані вимагали від графа одруження та законного спадкоємця, але жодна французька дама не хотіла виходити заміж за кровозмішувача. Зрештою, граф одружився з однією зі своїх кузин, Жанною де Фуа. Жан був поганим підданим, він охоче долучався до всіх тогочасних заколотів та бунтів дворян. Новий король мав не менше причин для гніву,

ніж його попередник. Королівські війська знову вдерлися до Гасконі, узяли та сплюндрували Лектур, а самого Жана зарубали сокирами на очах у його дружини. Аби позбавитись спадкоємців графа Арманьяк, Жанні де Фуа дали зілля, що викликало передчасні пологи. Ізабелла, якій було заборонено бачитись із Жаном, виховувала своїх дітей, у її заповіті вони названі її племінниками. Хоча брат призначив Ізабеллі в пожиттєве користування володіння Катр-Вале, вона жила в бідності. Ізабелла пережила Жана на три роки, померши паралізованою у віці сорока п'яти років. Божевільний роман, що десять років каламутив праведні серця в усій Франції, скінчився надто сумно.

ЦІКАВА БІБЛІОГРАФІЯ

1) *Charles Samaran «La Maison d'Armagnac au XVe siècle et les dernières luttes de la féodalité dans le midi de la France», Paris 1907;*

2) *Charles Samaran «Isabelle d'Armagnac, dame des Quatre-Vallées», dans le Revue des Hautes-Pyrénées, t.II, 1907;*

3) *Montlezun J. -J. «Histoire de la Gascogne», Auch, 1846—1850, t. II;*

4) *Baqué Z. «Histoire des comtés d'Armagnac», 1945;*

5) *Mathieu d'Escouchy «Chronique», éd. G. Du Fresne de Beaucourt, Paris 1863—65, 3 vol.*

Новели

Лист 1401

Ранок морозний, у ліжниці герцога Орлеанського холодно, але ані шамбелан, ані юний паж, улюбленець принца, не наважуються увійти, щоб кинути дрова у вогонь у каміні. І не дивно, бо у ліжку герцога — молода дама, а знати таємницю Луї Орлеанського так само небезпечно, як і рахувати коханців королеви.

Хоч година була геть не рання, герцог спав солодко і спокійно, як дитина. Відпружена права рука легко обіймала плече темноволосої жінки, м'яке і смагляве, схоже на східні солодощі. Дама незадоволено насупилась уві сні, бо ранкова свіжість не була їй до вподоби. Вона хитнула головою, наче їй наснилося щось тривожне, і розплющила темні, як терен, очі. Сердитий погляд примхливої вродливиці ковзнув із блакиті парчевого покривала до правильного профілю герцога на гаптованому шовку подушки, недбало розсипаних білявих локонів — на обличчі дами з'явився задоволений вираз, вона спробувала м'яко вивільнитись із обіймів принца, але той прокинувся.

— Святий Мішель, як тут холодно!

Герцог зіскочив з високого ліжка й навіть не накинувши халата підійшов до каміна, щоб підкинути дров. Тієї ж миті, очевидно, почувши звуки у ліжниці, герцог почув стукіт та тихий голос свого шамбелана.

— Монсеньйоре, месьє де Кані просить дозволу привітати вашу високість...

— Месьє де Кані? — задумливо повторив Луї Орлеанський, на його вустах раптом заграла по-хлоп'ячому весела посмішка.

— Мій чоловік? — зойкнула дама, побілівши, як крейда.

Вона швидко підвелася з ліжка й почала збирати докупи своє вбрання, яке герцог учора ввечері із таким задоволенням знімав з неї. Але марно! Їй ніколи не вбратися без допомоги служниці, а герцог — погана камеристка, особливо коли йдеться про вдягання... За дверима чекає її чоловік, людина мстива і геть не поблажлива. Що він зробить брату короля? Нічого... А їй не жити.

— То впустіть месьє де Кані, — наказав герцог, зав'язавши пас довгих домашніх шат, підбитих хутром.

Від несподіванки дама впустила своє вбрання й майже непритомна опинилася в обіймах герцога Орлеанського. Той м'яко і водночас владно повернув її у ліжко й, накривши ковдрою з головою, знаком наказав мовчати.

Тим часом двері відчинили. Першим увійшов паж, він запалив свічки, бо фіранки були опущені й у ліжниці досі було темно, потім забрав

срібну тацю з їжею, яку приніс увечері, аж тоді доповів про месьє де Кані. Нарешті у ліжниці з'явився високий чоловік у пишному, але такому брудному, що було зрозуміло, що він тільки-но з дороги, опелянді. Його повне розпашіле обличчя зберігало сліди безсонної ночі, проведеної у сідлі. Месьє де Кані опустився на одне коліно.

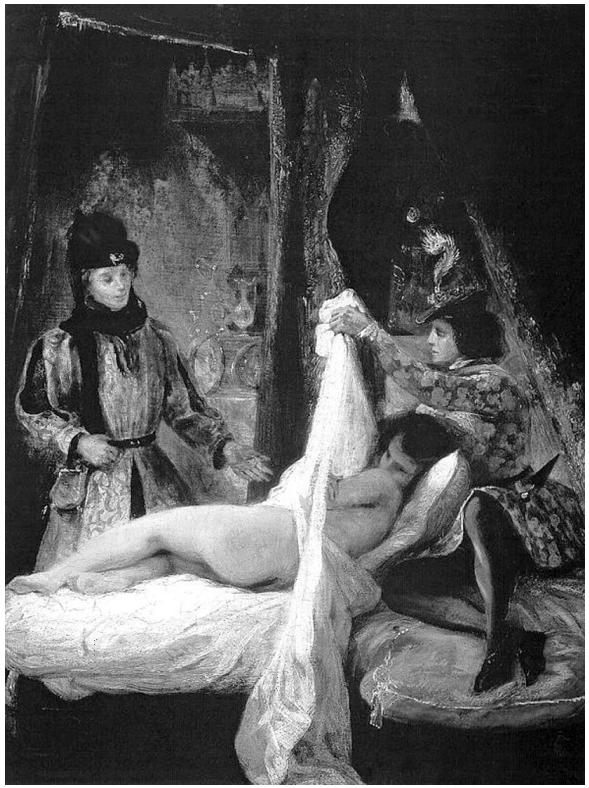

Герцог Орлеанський, недбало простягнувшись у ліжку, знаком дозволив йому говорити.

— Ваша високосте, моя пані, герцогиня Орлеанська, передає вам цей лист і на словах звеліла сказати, що чекає вас у замку Кусі...

Вродливе лице герцога скривив гнів. Це ж він сам відправив цього телепня Кані до своєї дружини з листом, щоб мати змогу провести декілька ночей із його жінкою, прекрасною Марієттою д'Ангієн. І це ж треба було, щоб він упорався так швидко, коли від Парижа до Кусі шлях немалий. Луї Орлеанський недбало залишив листа герцогині на низькому столику коло ліжка. Потім прочитає...

— Але ж, монсеньйоре... — непевно почав де Кані, помітивши, що герцог відклав листа.

— Бачу, ви так квапилися виконати моє доручення, месьє, — перебив його принц, — що мені не годиться залишати вас без винагороди... — герцог загадково посміхнувся. — І щоб ви були певні у моїй прихильності, я покажу вам свою коханку.

Із цими словами він підняв покривало, оголивши тіло сердешної Марієтти. Блакитна сирійська парча ховала лише плечі й обличчя дами. Хтиві очі месьє де Кані безсоромно розглядали ніжне тіло коханки герцога.

— То що скажете? Чи до вподоби вам ця дама?

— О так, монсеньйоре. У неї найбажаннішеу світі тіло. Якби ж я міг бачити обличчя, щоб упевнитись, що вродливішої дами я ніколи не зустрічав....

Герцог розсміявся, упевнено притискаючи простирадло до розкішних плечей своєї коханки.

— Честь жінки понад усе... Коли герцогиня Валентина нічого вам більше не наказувала, я не маю права затримувати вас.

Месьє де Кані, низько вклонившись, зник у коридорі. Герцог підняв парчу з обличчя блідої Марієтти.

— Злякалася, серденько моє?

У ту мить вона ладна була роздерти до крові усміхнене обличчя принца, вельми задоволеного своїм пікантним жартом. Марієтта стрималась і лише підняла на герцога докірливий погляд темних очей, на яких заблищали сльози. Луї зніяковів.

— А якби мій чоловік насмілився відвести покривало з мого обличчя?

— Я б убив його на місці, моє кохання. Присягаюсь.

За три дні по тому до паризької резиденції герцога Орлеанського, будинку на вулиці Потерне, примчав вершник на змиленому коні. Він упав на коліна перед принцом, низько опустивши голову. Тривога, яку привіз вершник, миттю отруїла повітря палацу.

— Що сталося? — спитав блідий герцог.

— Ваша високосте... — на очах посланця забриніли сльози. — Хай пробачить мені ваше милосердне серце цю звістку... На святої Аньєс померла ваша дочка, принцеса Марі...

Герцог заплющив очі й повільно перехрестився.

— Як герцогиня? — глухо спитав він, стиснувши поруччя крісла.

— Вбита горем, її високість чекала на вас...

Раптом згадавши, герцог підвівся й вибіг з приймальні. Здивовані придворні ледве встигли схилитись у поклонах. Герцог як навіжений збіг сходами, грюкнув важкими дверима ліжниці і схопив із низького столика коло ліжка забутий лист герцогині Валентини. Тремтливі пальці зламали печатку червоного воску, роздираючи пергамент. Герцог підійшов до вікна, руки тремтіли, слова розпливались, і він декілька разів перечитував кожен рядок, щоб зрозуміти зміст. Коли він дочитав, лист випав із його безвладних рук. Схопившись за голову, герцог непевним кроком відступив до крісла, важко впав на нього і заплакав, гірко й безпорадно, як плачуть над мертвими.

Таємниця Бонни
1415

Раніше вона помилялась, але — не сьогодні. Сьогодні вона нарешті певна. Молода герцогиня Бонна знову схилилась над ліжком, де спав її чоловік, але її тонка рука нерішуче завмерла, так і не наважившись розбудити його. Вона різко відняла руку, наче обпеклася, й притисла її до свого гарячого лоба. Раптом глибока радість, яка захопила кожну часточку її серця, обернулась гнітючою отруйною тривогою. Обережно притримуючи важку брокатову сукню, Бонна вийшла з ліжниці, розпачливо ковзнувши поглядом по срібному розп'яттю навпроти ліжка під синьо-золотим пологом.

Поринувши у думки, вона піднялася крутими сходами до найвищої вежі Блуа, звідки найкраще було видно розкриту долоню луарської рівнини. Тонкі руки інстинктивно притримали комір верхнього вбрання — жовтневий ранок приніс прохолоду. Бонна стояла біля списоподібної бійниці, на її світлих очах блищали сльози. Вона бачила солдатів. Солдати були усюди: на подвір'ї замку,

за його межами, за міськими мурами, й нові вояки йшли зі Жьєна та Сюллі-сюр-Луар. На тлі темно-синього осіннього неба майоріли чотирикутні різнокольорові прапори, і сонячні промені жартівливо відбивалися від сталевих саладів. Бонна міцніше стулила комір і примружила очі. Вона знала, що англійський король висадився в Нормандії, а значить, знову буде війна, і її чоловік

поїде геть, забравши із собою радість, бажання й слабке тепло її останньої посмішки. Поїде геть, залишивши з усіх почуттів лише всеохопну жахливу тривогу, яку не придушиш молитвою, яка не даватиме спати й думати про будь-що, крім мерехтіння чотирикутних прапорів над сріблястими саладами солдатів. І Бонна зрозуміла, що вона не скаже... Принаймні, зараз. Лиш дочекається його повернення. Вона занадто добре знала Шарля, щоб не зрозуміти, що у далекій Нормандії жодне хвилювання й тривога не повинні відволікати його, й жодна нестерпно пекуча думка не повинна тримати його у Блуа, коли від його наказів залежатиме доля війська, Франції та його самого. Тому Бонна вирішила мовчати. Вона повернулась до ліжниці, міцно стиснувши кулаки, щоб не видати свою таємницю...

Шарль уже прокинувся, шамбелан приніс йому нагрітий халат, а комендант Блуа доповідав про поповнення й нові загони, які щойно привели до замкових мурів васали герцога. Побачивши Бонну, Шарль знаком відпустив присутніх, які поквапилися стягнути головні убори та схилитись у поклонах, вітаючи герцогиню Орлеанську. Коли запопадливий паж обережно прикрив двері, Шарль ніжно взяв холодні руки Бонни у свої і турботливо запитав:

— Що з вами, моє серце? Я бачу печаль у ваших дивовижних очах...

— Монсеньйоре, ви ж знаєте, як ваш від'їзд засмучує мене... Знаю, знаю... — продовжувала вона, перебиваючи звичні слова втіхи, ладні

вирватись із вуст герцога. — Я знаю, що інакше й бути не може, що ви повинні там бути, що це ваш обов'язок, що ви мусите представляти королівській рід, бо ж дофін нездужає... Я знаю, але ж я жінка, і мені хочеться, щоб ви завжди були зі мною... Монсеньйоре... Пробачте, не варто таке казати перед боєм...

— Бонно, мила моя!

Голос його затремтів, наче він почувся винним у тому, що на її очах знов заблищали сльози. Він міцно обійняв герцогиню, гублячись у її знадливому теплі, п'янкому запахові її волосся.

— Як же я вас кохаю...

Він стис її холодні, тонкі, аж прозорі, пальці, сплітаючись руками, наче вони були лиш продовженням одне одного, і ніколи не були й не могли бути чимось окремим й відособленим, наче ті роки, які вони прожили, не знаючи одне про одного, були незбагненою випадковістю.

Зброєносці поважно вбирали свого пана у коштовний міланський обладунок. Бонна мовчки спостерігала за їхніми впевненими рухами. Руки вона міцно стиснула в кулаки, очі її почервоніли, і вона надто часто відверталася, щоб швидко скліпнути сльози.

Нарешті закінчено. Шарль відпустив джур й підійшов до Бонни. Вона м'яко сперлася долонями на холодну крицю обладунку, й погляд її зустрівся із синіми очами герцога у розрізі шолома з білим плюмажем. Зусиллям волі вона стримала сльози і через силу посміхнулася, бо добре розуміла,

що у такі миті чоловіку не можна бачити жіночі сльози. Наплачеться потім, а зараз вона посміхатиметься, щоб жодна сумна думка не ятрила душу її коханого, як їхатиме вогкою нормандською дорогою.

— Ваша високосте, ваша високосте! — шамбелан опустився на одне коліно, як і годилося при звертанні до онука короля Франції. — Усі чекають на вас, усе готове.

Шарль кивнув і ледь помітним жестом відпустив шамбелана. Він хотів ще мить побути із дружиною наодинці.

— Я мушу йти, мадам.

— Я знаю, монсеньйоре.

Вона подала йому меча у коштовних піхвах, важких й почорнілих від часу, й вони мовчки спустилися на замкове подвір'я. Солдати й лицарі у коштовних обладунках і гаптованих шовком плащах опустились на одне коліно, вітаючи свого сеньйора. Засурмили сурми. Герцогу підвели коня. Шарль припідняв руку, вітаючи присутніх. Опустили підйомний міст. Герцог Орлеанський ще раз озирнувся до вбраної у чорне юної герцогині, яка стояла в оточенні придворних дам, таких же зажурених і вбраних у жалобу, із вимученими прощальними посмішками на блідих вустах, бо ж їхні чоловіки й кохані теж збирались у далекий похід. І вітер грався з чотирикутними яскравими прапорами, а гарячкове сонце виблискувало на криці саладів... Герцог Шарль повільно нахилився, наскільки дозволяв обладунок, і поцілував дружину.

— Як же я вас кохаю, — прошепотів він, заплющивши очі.

І коротку хвильку вони дивились одне на одного розпачливо й болюче, наче торкалися роз'ятреними ранами, і Бонна зрозуміла, що її таємниця ладна вирватись зі своєї в'язниці й забрати спокій Шарля. Вона стиснула кулаки і промовчала.

Вершники залишили Блуа. Бонна стояла в надбрамній вежі й спостерігала, як до війська герцога Орлеанського приєднуються нові й нові загони, котрі чекали за білими замковими мурами. Вона довго залишалась у вежі, знаючи, що герцог буде озиратися на неї... Вона швидко махала йому рукою, радіючи з того, що він не може бачити гірких сліз на її обличчі. Коли темна хмара війська зникла з поля зору, Бонна раптом згадала слова своєї матері, що ніколи дружина не повинна подавати чоловікові зброю чи обладунок, бо то погана прикмета, яка пророкує нещастя. Налякана герцогиня впала перед розп'яттям, намагаючись вимолити перемогу й удачу.

Після того багато днів вона піднімалася на найвищу вежу Блуа, звідки перд очима розліталась луарська долина, й намагалась вихопити поглядом кольорові чотирикутні прапори на синьому тлі осіннього неба та блиск сталевих саладів. Часто вона проводила у башті цілий день: від рожево-золотого світанку до синюватого холодного сходу сонця, коли виснажена, засмучена й ошукана поверталась у самотню ліжницю. Летіли дні, але жодна новина не каламутила спокій замку.

Тоді почалися дощі, й Бонна не могла залишатися в холодній вежі, де протікав дах, а в списоподібних бійницях завивав холодний вітер. Вона сідала у віконній ніші ліжниці й дивилась у вікно, наче могла щось бачити крізь щільну водяну завісу.

І надвечір заплаканого дощового дня, такого самого, як попередні, у Блуа примчав утомлений і змарнілий вершник. Бонна впізнала його навіть у обшарпаному вбранні й без зброї, гідної його сану. Це був джура герцога Орлеанського. Тривога, страх і передчуття чогось жахливого накинулися на неї, як хижі птахи на свою здобич, у неї не стало сил підвестися чи бодай знаком наказати зброєносцю, що стояв на колінах, розпочинати оповідь. Тоді Філіпп, молодший брат герцога, звелів посланцю говорити.

— Мадам, нехай пробачить мені ваша милість цю злу звістку...

— На Бога... Кажіть, месьє... — глухо промовила Бонна.

— Нас ущент розбито. Монсеньйора герцога Орлеанського було поранено... Він — бранець англійського короля...

Далі Бонна вже нічого не чула. Не чула про жахливі страти зайвих бранців, гори тіл, напоєну кров'ю землю під Азенкуром, потоптані яскраві чотирикутні прапори й залиті кров'ю салади, й про Смерть, що досхочу напилася французької крові, що зірвала цвіт французького лицарства, що забрала надію у цілого королівства й віддала французьку землю на поталу англійцям.

Джура говорив щось, ковтаючи слова, на його очах блищали сльози розпачу, і безсилого гніву, і сорому, Філіпп стояв мовчки, обличчя його побіліло, як крейда, у темно-синіх очах застиг жах.

Бонна бачила перед собою лише блідого Шарля, закривавлені пов'язки на його засмаглому тілі, змучений вигин його вуст, гіркоту в погляді. І нею заволоділо лиш єдине бажання — негайно сісти верхи й їхати туди, до споєного кров'ю Азенкура, до англійського короля, щоб на колінах вимолити ласку бути із Шарлем, розділити його горе... Хіба ж можна їх розділити, так жорстоко й владно, коли кожен день без нього здається їй пеклом? Бонна різко підвелася із крісла господині замку, і, підхопивши спідниці, хотіла було вибігти геть, але різкий незнаний біль звів судомою ноги, вона похитнулась і впала. Наляканий Філіпп кинувся до неї, щоб допомогти, але підхопив герцогиню вже непритомною. Він хрипким безбарвним голосом покликав її придворних дам...

Вона не хотіла нікого бачити, тому голосно й зло кричала на кожного, хто намагався стати на заваді усамітненню. Бонна лежала в кутку великого подружнього ліжка, підібгавши ноги й ховаючи заплакане обличчя в подушках. Її руки безвільно тримали лист від герцога. Вона щойно скинула дитину, й жодна душа так і не здогадалася про її втрачену таємницю.

Шлюбна ніч герцогині
1429

Сніг... Коли вона виїжджала з Лісабона, було ще тепло, сухе золотаве листя ласкаво шелестіло під копитами коней і важкими колесами дормезів. Інфанта Ісабель аж прилипала до вікна й жадібно озиралася навкруги, намагаючись зберегти у пам'яті бурштинове португальське тепло. Сестри плакали, проводжаючи її у далеку дорогу, вона ж — ні. Її сестри були заміжні, уже давно мали дітей, молодша Бранка стала черницею, а вона, хоч і сватались до неї багато, заміж не виходила, бо батько не дозволяв. Тримав коло себе, бо вміла давати поради мудрі, гідні досвідченої жінки, розум мала розсудливий, спокійний, вдачу лагідну, хоча й не без упертості...

Народилася вона взимку, саме на святої Аньєс. Єпископ, утомившись нарікати королівських дочок Бранками та Беатрисами, охрестив принцесу Ісабель, у надії, що виросте вона красунею, як і обіцяє ім'я. Принцеса виросла, хоча й не стала вродливішою за тих, кого охрестили Бранками чи Беатрисами. Від матері, англійської

принцеси Ланкастерського дому, вона успадкувала рудувате волосся й молочну шкіру, очі ж мала світло-зелені — від батька. Личко в неї було миле лише коли усміхалася, без усмішки ж видавалося важким, скам'янілим. Дівчиною інфанта була гарненькою, тому сватались до неї часто, й батько навіть не завжди розповідав, що комусь відмовив. Коли мати, королева Філіппа, померла від чуми, Ісабель минав вісімнадцятий рік. Ще трохи — і перестануть приїжджати до двору лицарі з пропозицією руки і серця, ще трохи — і зникне свіжість і ніжність із личка, і буде їй одна дорога — у похмурий монастир. Роки летіли, а її не видавали заміж. Навіть кузен Жоан, у якого Ісабель давно була закохана, утратив надію вирвати принцесу з королівського палацу й одружився з удовою свого троюрідного брата. Тепер їй було майже тридцять три. Рік тому до неї посватався Філіпп Бургундський. Великий герцог Заходу прислав свого художника писати її портрет, засипав безліччю подарунків... У липні за дорученням із нею одружився великий шамбелан герцога, сір де Рубек. А з осені принцеса Ісабель почала збиратись у далеку Бургундію. Вона знала, що Філіпп законних дітей не мав, що перша його дружина, Мішель Французька, померла бездітною, друга — Бонна д'Артуа — сконала під час пологів; і що коханки, яких, як казали, у Філіппа по одній у кожному місті Бургундії, з року на рік дарували йому бастардів. Ісабель прекрасно розуміла, що її обрано через те, що вона герцогу не родичка, і від неї перш

за все чекають спадкоємця. Інфанта вже немолода, та й досі цнотлива, хто знає, чи благословить Господь і Пресвята Діва її шлюб дітьми? Філіпп — сумнозвісний розпусник, від сороміцької хвороби, підчепленої в обіймах повій, він увесь полисів і носить тепер перуки із чорного кінського волосся. А що як він тепер безплідний через усю ту розпусту? Кажуть, герцог

Бурґундський любить жінок вигадливих у ліжку, жінок вродливих і дурних, що навіть не намагаються лізти у справи державні. Коли Ісабель скидала сорочку і сором'язливо розглядала своє тіло, вона не могла знайти нічого привабливого у своїй молочно-білій плоті, довгому волоссі, що навіть при світлі свічок здавалось позбавленим кольору. І не було в ній пристрасті, якої так прагнуть чоловіки. Геть не було. Вона інфанта з голови до п'ят. Жоден мимовільний рух чи посмішка не видасть її почуттів. Вона потай пишалася тим, що могла розмовляти зі своїм коханим кузеном Жоаном і бровою не повівши, нічим не виказуючи своїх почуттів, а дізнавшись, що батько відсилає його у похід на маврів, Ісабель навіть не зблідла, з лиця не спала. Вона знала, що при бургундському дворі, чи не найрозкішнішому у Європі, буде безліч вродливих і грішних дам, готових щомиті виконати будь-яку забаганку герцога, дам, чиї щойно розквітлі тіла прагнуть кохання й готові народжувати дітей. І кожна з них намагатиметься зірвати з її голови вінець герцогині. Яка ж у неї зброя проти молодості, краси? Як їй від цього всього захиститися?

В Еклюзі португальську принцесу зустрів сам герцог Бурґундський із сестрами. Ісабель низько вклонилась, та на коліна не стала. Хіба ж король, хіба ж мусить? Сір де Рубек, що супроводжував її, не встиг і рота розтулити, аби представити принцесу, аж герцог його випередив, подавши руку Ісабель:

— Мадам, ваш портрет навіть не натякав на ту незрівнянну красу, яку ми зустріли.

Вона посміхнулась, і втома зникла з її обличчя, наче збігла з водою. Придворні дами з почту герцогині Бедфордської, сестри герцога, аж очі повитріщали на цю немолоду вже жінку, яка вочевидь сподобалася Філіппу, і якій тепер бути їхньою герцогинею.

Морозний січневий день упав на Брюґе. На диво сонячно, сніг виблискує, як море діамантів. Коло собору й горіху ніде впасти, стільки зібралося люду. Охоронці з бурґундськими гербами ледве стримують натовп. Закалатали дзвони. Нарешті! Відтепер у Бурґундії є нова герцогиня, нова радість і нові сподівання. З церкви вийшли. Герцог — у чорному, але так рясно вигаптуваному золотом убранні, що тієї чорноти геть не помітно. Ісабель — у блакитній сукні з бельгійської парчі, багато прикрашеній чорно-бурою лисицею, за нею тягнеться довгий темно-голубий плащ, підбитий таким же розкішним хутром, що його несуть аж шість пажів, марнотратно вбраних у гаптовані золотом брокати. На голові Ісабель важкий енен, «цукрова голова», роздвоєний, розшитий перлинами та прикрашений герцогською короною. Молоді сіли у відкриті, попри мороз, ноші, і їх повезли вулицями міста. Увесь цей час Філіпп та Ісабель щедро розсипали золото. Через натовп коні їхали дуже повільно, шевальє і дами із почту герцога і герцогині Бурґундських спокійнесенько встигали за ними пішки.

Коли процесія повернулася до палацу, де готували учту, гостей розсадили за довгими столами згідно з родом і титулом. Пажів, що приносили страви, одягли в камзоли з гербами Бурґундії та Португалії, щоб догодити герцогині. Ісабель сиділа поруч з Філіппом на дуже широкому кріслі з різною спинкою, під ноги їй поклали подушку

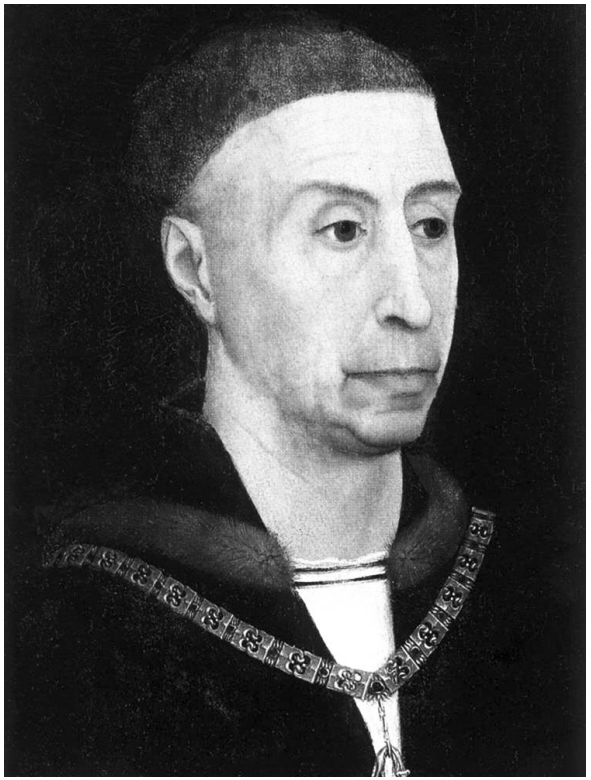

з гаптованого оксамиту, бо нова герцогиня була малою на зріст. Перед молодими поставили одну тарелю чистого золота та один глибокий келих, хоч і тонкої роботи, проте рясно всипаний великими, аж варварськими, рубінами. Страви подавали вишукані, щоб здивувати гостей. Справжнісінькі вистави, а не подавання.

Учта тягнулася до пізньої ночі, виносили все нові й нові страви, коли до старих ще навіть не встигли взятися, гостей обносили п'янким ароматним вином, і єдиною тверезою людиною за столом була нова герцогиня Бурґундська. Вона увесь час пильно і з щирою цікавістю спостерігала за чоловіком, його придворними, дамами у безсоромних сукнях. Дамами такими пишними і вродливими, що, здавалось, і камінь можуть спопелити самим поглядом. Філіпп про щось перемовлявся з сестрами, а Ісабель помічала, що п'яні гості почали парами потихеньку виходити з-за столу. До ранку в кожному закутку валятимуться безсоромні коханці. Музики зморені, на жонглерів давно вже ніхто не дивиться.

Філіпп зрештою підвівся і сам, утомленим поглядом обвів присутніх та зробив знак сестрам, щоб ті повели Ісабель до подружньої ліжниці. Герцогський паж, Ланнуа, з низьким уклоном прошепотів щось своєму пану. Тонкі вуста герцога склалися у здивовану, дещо іронічну посмішку. Він вийшов із зали, і коли б усі присутні не напилися так вина, вони б зауважили, що герцог попрямував геть не до ліжниці герцогині.

У маленькому покої на герцога чекала дама. І в тій дамі геть нічого не було від світлої янголоподібної вроди, яку в ті часи оспівували поети та менестрелі. На білому, як сніг, обличчі, трохи - підзолоченому веснянками, аж горіли темні, каро-зелені очі в обрамленні міднуватих вій, різкі, гордовиті й водночас пристрасні. Очі рудої демониці, а не прозорого янгола. Герцог Бургундський геть не мав пристрасті до безтілесних створінь. Мадам де Прейль була така пишна, така викохана, що її тіло наче прагнуло позбавитися пут темно-зеленої брокатної сукні. Ні, що це він собі вигадує? Стоїть, опустивши очі, склавши руки на грудях, як вимагає етикет. Сама скромність, коли не підводить пекельного погляду.

— Жанно, мила моя!

Жанна де Прейль присіла в реверансі, легким порухом розстеливши навколо пишні спідниці. Нехай Філіпп одружився, та хіба ж ця прозора підстаркувата жінка їй суперниця?

Герцог обійняв її, і, цілуючи, прошепотів:

— Я бачив вас у почті сестри, але і мріяти не смів про побачення, ви ж із чоловіком...

— Мій чоловік валяється в обіймах, слід гадати, придворної дами вашої дружини, монсеньйоре, — уїдливо мовила Жанна, чітко вимовляючи різьбленими вустами кожне слово.

— То ви даруєте мені цю ніч? — у темних очах Філіппа блиснули розчулені сльози.

— Так... але ж ваша високість... мусить... провести ніч із вашою дружиною... — м'яко

заперечила мадам де Прейль, обіцяючи щось і водночас кажучи «ні».

— З нею у мене буде ще багато ночей, а я не хочу втрачати цю, з вами.

Жанна обійняла долонями розпашіле обличчя герцога. Невже вона так легко поверне свою владу над його тілом?

— Ви ж не кохаєте її, монсеньйоре? — вона спитала так, наче це її справді турбувало; воркітливий глибокий голос тремтів, як від хвилювання чи ревнощів.

— Ні, мила моя Жанно, мені потрібна герцогиня, потрібен син, спадкоємець. Ні, не мені — Бургундії. А мені потрібні лише ваші ласки, ніжність, тепло вашого тіла.

Випроставшись, вона різко висмикнула золотий мотузок, що тримав корсаж зеленої сукні, визволяючи біле пишне тіло, до нестями жіноче й знадливе. Філіпп потягнувся до хорна — руде волосся важкими неслухняними косами впало до паса. У покої трохи було млосно, трохи п'янко, трохи тривожно. Дверцята не замкнено на клямку, навіть повністю не закрито. А що коли герцогиня відправить пажа по свого чоловіка, чи який біс підіб'є її шукати його особисто? Вузьке ліжко з червоним простирадлом, з нього видно весь коридор палацу. Чи побачить хтось звідти, що робиться тут, при глухому світлі кількох свічок, у цій млосній спекоті? Чи здогадаються про щось служниці, міняючи вранці простирадла? Чи здивує це когось у цьому п'яному, до нестями розпусному палаці?

Герцог притис коханку до себе й вимовив, легко, наче не міг перевести подих:

— Жанно, Жанно, чом я не можу одружитись із вами? Хіба потрібна була б Бурґундії інша герцогиня, чи шукав би я іншої з вашою красою й мудрістю?

Мадам де Прейль, посміхнувшись, промовчала — вона вже давно звикла не зважати на чоловічу балаканину у ліжку. Жанна провела щокою по його спітнілому плечу — на відміну від її чоловіка, від герцога приємно пахло милом і амброю. Її парфумами. Герцогиня сказиться, коли він прийде до її ліжка...

Герцог Бурґундський прийшов до подружньої ліжниці потаємним ходом, коли темно-синій оксамит ночі роз'їв блідий світанок. Ісабель сиділа на широчезному ліжку з покривалами з хутра й гаптованими сріблом і шовком подушками. Після яскравої жвавості Жанни, вона здавалася безбарвною, млявою й чомусь старою. Жанні лише двадцять чотири, а герцогиня майже на десять років старша. Філіпп зачинив дверцята, Ісабель озирнулась до нього. Але герцог не міг відшукати докорів чи нерозуміння в її непроникному задумливому погляді.

— Мадам, я...

— Напевно, хочете розпочати наш шлюб, як ваш пращур Луї Святий? — підказала вона без крихти іронії, принаймні, так здалося герцогу.

— Ви маєте рацію, мадам.

— Що ж, кажуть, Господь Бог дарує здорових дітей, коли три шлюбні ночі провести в молитвах...

— Сподіваюсь, що ви хоч трохи поспали, бо вже час кликати ваших служниць, придворні прийдуть нас вітати у ліжниці...

Ісабель схилила голову на знак згоди. Чи коли-небудь герцог здогадається, як сильно він її образив? Чи замислиться коли-небудь, яке пекло вона пережила, допоки не відпустила придворних дам і не залишилась сама в ліжниці? Сама, без співчутливих поглядів і перешіптувань про сердешну герцогиню, до якої не квапиться чоловік у самісіньку шлюбну ніч.

Уранці ліжко закрили темно-синім пологом, поруч поставили два крісла для герцога та герцогині. Відчинили двері, й строкатий натовп придворних кинувся до просторої ліжниці... Жінки зашепотіли, що герцогиня бліда й виглядає втомленою, певно, мала безсонну ніч. Що ж, майже правда. Придворні підходили, низько вклонялися, вітали молодят, та з дозволу Філіппа цілували руку герцогині.

А Ісабель увесь час намагалась угледіти серед цих зухвало-вродливих дам ту, з котрою її чоловік залишився в їхню шлюбну ніч. І кожна жінка, виряджена у саєти й коштовності, обвішана золотом, здавалася їй коханкою герцога.

Серце
1431

Герцог Бедфорд не любив страт. Ой як не любив. Та коли ти мусиш тримати в покорі чужу, завойовану країну, шибениці й вогнища на міських майданах часом допомагають краще ніж воєнні кампанії. З голови йому весь час не йшло віщування божевільної черниці. Вона промовляла на Руанському майдані, що ніколи англійцю не бути королем Франції, страшна смерть прийде до кожного, хто розпочне війну. Герцог наказав спалити черницю на вогнищі — певно, у кляту відьму вселились демони. Черниця стояла на помості смерті, вогонь підступав до неї, гіркий дим виїдав очі. Вона дивилась на Бедфорда страшним непорушним поглядом і, здавалось, дивилась навіть не на нього, а якось повз, углиб, у щось невидиме для інших.

— Ти помреш, коли побачиш, як справа твого життя, усі твої здобутки й звитяги підуть прахом. Смерть забере твою дружину і дітей, і ти самодин будеш помирати в сирому Руанському замку. Дякуй усім святим, що Господь забере тебе

до великого миру. Не запалюй вогнищ у Руані! Ти не спалиш серце Франції! Ніколи не спалиш!

Бедфорд слухав, як заворожений, і не міг зрушити з місця чи сказати щось. Потім отямився і дав знак кату задушити черницю. З того дня він почав сивіти.

У грудні минулого року до столиці Нормандії привезли французьку відьму, що називала себе Дівою, божевільну Жанну, від якої англійці тікали, як біси від молитов, а лорду Бедфорду знову стало неспокійно на душі. І це попри те, що три сотні святенників, від кардиналів до простих ченців, тільки й переймалися, що тим, як би її занапастити.

Перша ж спроба звинуватити Діву в чаклунстві й визнати відьмою провалилася. Жінки під наглядом самої Анни Бурґундської, герцогині Бедфорд, огледіли Жанну й упевнились у її цноті. Яка ж вона відьма, коли досі незаймана? Хіба ж відьма не мусить віддатися дияволу, аби отримати силу? Що ж тут удієш? Англійцям потрібне було знищення і збезчещення цієї Жанни. Інакше коронація, яку вони планують улаштувати в Парижі для маленького англійського короля, так і залишиться для французів дитячою забавкою, виставою не кращою за ті, що розігрують актори на міському майдані.

Королів Франції коронують у Реймсі. Так було споконвіку. І Шарля коронували у Реймському соборі. Ця відьма Жанна коронувала. Тепер, якими б химерними не були права, якими б великими не були сумніви щодо його законності

й прав на французький престол, для французів й усього світу він — законний король Франції. І згубити його можна лиш одним: ославивши відьмою та єретичкою ту, з рук якої Шарль прийняв корону. Тому Англії потрібна жива Жанна. Щоб її стратити.

Єпископ Кошон, що вів процес, утративши надію спалити Діву як відьму, учепився за її вперте небажання скоритися церкві земній.

Тягнулися виснажливі дні допитів. І три сотні святенників, невтомно змінюючи один одного, із інквізиторською вигадливістю безперестанку допитували худеньку бліду дівчину, радше схожу тонким станом та стриженим волоссям на хлопця-підлітка.

— Чи ненавидить Бог англійців? — укотре запитували у Жанни.

— Я нічого не знаю про любов чи ненависть Господа до англійців. Але я певна, що їх буде вигнано з французької землі, окрім тих, хто зустріне тут смерть.

— Чому ти хотіла звільнити полоненого герцога Орлеанського?

— Бо він любий Богу. Я захопила достатньо англійців, щоб звільнити його.

— Яке знамення було королю, що він повірив у тебе?

— Я повторюю, що це стосується лише мого короля й Господа Бога. Я не можу вам відповісти.

Слідчі перестрибували з питання на питання, з теми на тему, відповідно до свого хитромудрого

плану, вишукуючи й витискаючи з неї слова, які можна було прирівняти до єресі.

— Чи є на тобі благодать Божа?

Хтось позаду заперечив. Питання було страшним, і що б вона не відповіла, відповідь би її згубила. Ніхто не може знати, чи є на ньому Божа благодать.

— Вона не може відповісти! — не вщухав голос позаду.

Жанна обвела байдужим утомленим поглядом присутнє духівництво.

— Якщо я в благодаті Божій, то молю Бога продовжити Його ласку. Якщо ж ні, то благаю Господа послати її на мене.

На зжовклих обличчях присутніх з'явився благоговійний жах. Чи не свята вона? Чи, може, диявольська сила підштовхнула її до цієї відповіді?

— Як ти зрозуміла, що твої видіння святі?

— Вони так сказали.

— Що кажуть тобі твої голоси?

— Що мене буде звільнено.

— Звідки в тебе меч?

— Голоси сказали мені, що я знайду його під вівтарем церкви Сент-Катрін-де-Ф'єрбуа.

— Чи знала ти, що це меч Луї Орлеанського, а його звинувачували у чаклунстві?

— Я не знаю, чий то меч. Після повернення з полону лицарі залишали у церкві свою зброю на подяку святій Катрін.

— Що написано на твоїх каблучках? Чи чаклувала ти з їхньою допомогою?

— Ні, я прошу повернути мені каблучки. Одну мені подарувала мати, іншу — брат. На них написано лиш «Ісус» та «Марія».

Очевидно, каблучки з такими написами для чаклунства не годилися.

— Що тобі дорожче — твій меч чи прапор?

— Прапор.

— Хто виготовив його?

— Добрі люди в Блуа зробили його для мене, а священик освятив.

— Як же твої голоси звеліли тобі почати штурм Парижа на свято Богородиці?

— Вони обіцяли перемогу.

Очі Кошона зле заблищали. Секретар старанно скрипів пером, виводячи літери.

— Хто наказав тобі вдягнути чоловічий одяг?

— Справи мої чоловічі, й одяг теж.

Знову повторювали питання, які ставили раніше, намагаючись заплутати Жанну.

— Я вже відповідала на це питання, й тримаюся своїх слів.

— Ти знаєш, яка кара за твої злочини?

— Я зробила так, як мені наказували святі. Я сподіваюсь на ласку Божу.

— Тебе не сповідають і не поховають на церковній землі.

— Голоси обіцяли мені спасіння.

— Душі чи тіла? Хто обіцяв — свята Катрін, Маргарита чи Мішель? Як вони виглядали?

Жанна втомлено хитнула головою. У вузьких віконцях високо вгорі спалахнула рожева стрічка вечірнього сонця... Здається, на сьогодні допит закінчено.

Жанну вивели з клітки, де вона була прикута залізними ланцюгами. Уперше за багато місяців вона побачила сонце не у вузькій щілині віконця, з обох боків укріпленого рясною ґраткою. Вона примружила очі: сонячні промені дарували її обличчю вже давно забуту ласку.

Її привезли на цвинтар Сен-Уен, де зібралось багато люду. Англійські солдати у зелених куртках списами стримували натовп. Жанну поставили на коліна на високому вапняному помості, щоб кожен міг її бачити.

Вона побачила чорно-біло-багряні ряси духівництва, похмурого герцога Бедфорда верхи, бліду герцогиню у чорному серпанку, а коли підняла очі догори, то не помітила нічого похмурого, злого чи сумного. Тільки безкінечна блакить травневого неба й лагідне сонячне тепло.

Чернець просторікував, читаючи свою промову, кляв останніми словами короля Шарля, щоб змусити Жанну його захищати, та вона, здавалось, не чула ченця, удивляючись у небо й посміхаючись усім своїм змарнілим обличчям.

Кошон підійшов до неї впритул:

— Церква відсікає хворі члени свої, щоб не заразити інших.

— Я хочу суду Папи! Я апелюю до Риму!

— Замовкни, — прошипів Кошон.

Та голос змученої дівчини пролунав так тихо, що мало хто з руанців розчув його. Англійці удали, що нічого не сталося. А ті, хто розчув, удали із себе глухих.

— Мілорде, вона ж жінка, — глухо промовила тремтливими неслухняними вустами герцогиня Бедфордська. — Відправте її у монастир. Але ж те, що ви робите, безчесно. Я була на допитах. Якби англійка відповідала як відповідає вона, її б давно відпустили. Присягаюсь, що я у серці маю віри стільки, скільки вона. Яка ж з неї єретичка?

— Допоки вона жива, мадам, французи не скоряться. Допоки її не знеславлено, Шарль — король Франції. Шарль Валуа, а не Генрі Ланкастер.

— Ви забуваєте, що я сама французка, мілорде. Мені огидні ці знущання. Мені зле.

До зблідлої герцогині кинулися її придворні дами...

— ...І Церква зречеться тебе, як зрікається віровідступників, і знищить хвору, як пастир знищує хвору вівцю, щоб вона не погубила інших, й вони не спізнали її отруйного дихання.

Жанна плакала, слухаючи.

— І помреш ти без сповіді, і не буде поруч священика, і не знатимеш ти слів пробачення і миру, а тіло твоє поховають не на церковній землі, бо освячена могила — лише для вірних.

— Я вірю в Бога! Пресвята Діво!

— І не знатиме душа твоя спокою й миру, і на віки вічні замкнуться небесні брами перед твоєю грішною душею!

— Я підкорюсь церкві! — заливаючись слізьми, прохрипіла Жанна.

Їй подали пергамент, непевна рука вивела хрест.

Тоді Жанні поголили голову й принесли жіноче вбрання. Проте не перевели до монастирської тюрми, знову кинувши у в'язницю Буврея...

Сльози душили. Вона стояла на колінах, хрипко промовляючи уривки молитов.

— Чому, чому ви покинули мене? Чому не дали поради? Я зреклася своїх помилок, я скорилася Церкві... Ви ж цього хотіли, чи не так?

Оголена голова впала на молитовно стиснені долоні. Від сліз на сірому обличчі Жанни засяяли дві білі доріжки.

— Я зробила все, як ви хотіли. Ви казали, що я звільнюсь. Чому ж не кажете як? Чому?

Згори линула тиха й велична музика, схожа на орган у церкві. Жанна підвела погляд і побачила світло. Світло торкнулося її обличчя, висушуючи сльози.

— Ви врятуєте мене... Я боюся смерті... Але ж ви обіцяєте мені врятувати душу... Я зроблю так, як ви сказали.

У кутку лежав чоловічий одяг. Герцог Бедфорд наказав залишити його у в'язниці.

Коли вранці англійці побачили Жанну в чоловічому вбранні, негайно покликали духівництво.

— Чому ти залишила жіночий одяг, який годиться тобі за статтю?

— Я вчинила так з власної волі. Голоси звеліли мені зректися підписаного.

— Ти знову впала в єресь! — крикнув Кошон, помітивши, що лорд Уорвік задоволено посміхається. — Чому ти зробила так?

— Мені обіцяли спасіння.

Кошон захитав головою.

— Ти сама згубила себе. І тіло, і душу...

Через цей рецидив єресі знову почали суд. І було вирішено передати Жанну цивільній владі. Церква від неї відступилася.

Уранці передостаннього травневого дня Жанна отримала дозвіл, неприпустимий для злісної єретички, сповідатися й причаститися. Після таїнств дух її зміцнів, і на очах більше не було сліз.

Її привезли на старий ринковий майдан, де було складено високий кін для вогнища.

Широкий ковпак з написом «єретичка» увесь час падав на очі. Жанну поставили на коліна. Вона помітила, що людей, певно, боячись якихось виступів, солдати відтіснили досить далеко. Коло ешафота було лише духівництво та англійське вояцтво.

У присутності всього цього люду знову зачитали звинувачення й передали Жанну цивільній владі. Тоді її прив'язали до стовпа. Кату піднесли смолоскип.

Зайнялася солома внизу вогнища.

— Хрест! Покажіть мені хрест! — кричала Жанна.

Якійсь домініканець зв'язав дві хворостини й підняв їх високо, так, щоб, ураховуючи висоту помосту, хрест був перед очима Жанни.

Вогонь лизнув ноги, й зайнялася сорочка.

Жанна закричала:

— Господи Ісусе! Пресвята Діво!

Жінки плакали. Натовп завмер. Тільки глухі істеричні крики жертви й останнє «Ісусе!».

Вогонь закрив її з головою. Чорний їдкий дим, огидний запах горілої плоті.

— Ми пропащі, бо спалили святу, — захитав головою один з англійських лучників, що оточили майдан.

Тіло догорало дуже повільно. Коли вогонь згас, кат розкидав попіл та вугілля. Мотузки перегоріли, й тіло лежало на помості. Кат штовхнув його палицею й побачив, що серце Жанни не згоріло й продовжувало битись. Він перехрестився й ще раз підніс до нього смолоскип. Але серце не займалось.

Блідий, як смерть, герцог Бедфорд аж похитнувся у сідельнику. Раптом на нього налетіли спогади, безжальні, як хижі птахи, він згадав віщування божевільної черниці, яку сам наказав спалити тут, у Руані: «Могутній герцог Бедфорд, реґент Англії, ти помреш, коли побачиш, як справа твого життя, усі твої здобутки і звитяги підуть прахом. Смерть забере твою дружину і дітей, і ти сам-один будеш помирати у сирому руанському замку. Дякуй усім святим, що Господь забере тебе до великого миру. Не запалюй вогнищ у Руані! Ти не спалиш серце Франції! Ніколи не спалиш!».

Герцог із жахом, наче йому показали усі пекельні муки одразу, дивився на ката й на те серце, що досі билося. Не дочекавшись наказу Бедфорда, кат забрав серце Жанни і жбурнув його у Сену.

Латина
1432

Лікарі завжди перемовлялися між собою латиною. Герцогиня Анна ненавиділа їх від щирого серця. Mortifere. Смертельно. Лікарі завжди приносили лихі вісті. Вони юрмились довкола неї, сипали своєю латиною, пускали кров, труїли її золотими порошками, товченими смарагдами й сушеними ящірками, дошкуляли безліччю непотрібних і суперечливих порад. Та що з того? Навіщо ці лікарі? Аби щоразу в смертельній тиші чути ту кляту латину? Morticinum. Мертвий, мертвий, мертвий. Для них це ніщо, порожнеча, слова. А для неї мертві діти. Її діти. Безкінечний ряд, цілий дитячий покій мертвих дітей.

Вони приходили у світ надто рано, аби жити й дихати. Вони не кричали, не плакали і не ворушились. Лікарі, хитаючи мудрими головами, шепотіли «Morticinum», і придворні дами виносили тіло геть, аби не накликати гнів герцога. Їй ніколи не говорили, куди їх відносять. Поховати на церковній землі їх не могли, бо вони

не були похрещені. А якщо вони викидали їх просто на смітник? Її дітей?

Герцогиня гірко плакала на своєму пишному породільному ліжку, плакала над непотрібними маленькими пелюшками з дитячого посагу, гаптованими шовком і сріблом. Що із ними тепер робити? Хіба що сльози витирати... Щоразу, так було щоразу, коли лікарі зі своїми лихими вістями збиралися коло неї. Лише три чи чотири роки тому, народившись, її дитина раптом закричала. Їй здалося, що те дитя кричить голосніше за всі шуми світу. Насправді воно тільки жалісно запищало. Малесенька, крихітна дівчинка. Лікарі здивовано хитали головами. За всіма підрахунками було зарано, такі діти не живуть. Герцогиня і сама прекрасно знала, що дитя передчасне. Наче уві сні, вона наказала віддати їй дитину. Це було не у звичаї. Годувальниця, усім своїм виглядом удаючи образу, піднесла немовля своїй пані. Герцогиня не знала, скільки минуло часу. Принаймні, ніч не добігла свого кінця. Вона тримала на руках дитину, таку маленьку, таку солодку, і дурила сама себе. Спершу крихітка пищала, хапалася ляльковою ручкою за її палець, потім, тихо засопівши, заснула. Герцогиня знала, що вона не прокинеться. Сопіння стане тихшим, уповільниться дихання, зупиниться серце, схолоне тіло. Маленька ручка так і заклякне, безпорадно обхопивши її палець... Того разу герцогиня не плакала над пелюшками. Вона із закляклим подивом роздивлялася свої руки, які щойно тримали дитину. Живу дитину,

хай і недовго. Невже із нею все має бути так, не по-людському? Morticina. Мертва. Лікарі знову знають, що із нею робити: труїти гіркими порошками і дерти нутрощі товченими смарагдами.

Так буде і цього разу, лиш години очікування чомусь нестерпно довгі. У ліжниці герцогиня Анна мучиться пологами. Уже майже добу. Цього разу все пішло не так, як годилося. Дитина йшла лобом, а не потилицею, пологи мали бути важкими. Дивовижно важкими після всіх тих передчасних, квапливих, раптових, безупинних пологів. Потуги почалися ще пополудні вчорашнього дня, а герцогиня і досі не могла народити. Придворні дами стікали потом у добре натопленому покої і не сміли відчинити вікна, щоб не застудити герцогиню.

Напоєна вином з краплею відвару беладони Анна тихо стогнала. У короткі хвилини, коли біль відпускав, вона голосно молилася, як моляться християнські мучениці у пазурах язичників. Старша пупорізка, що сотні разів приймала пологи, знала, що дитина, яка так довго не може вийти, приходить на світ задушеною, синювато-білого кольору, або з кривавим набряком на голові. І якщо ці набряки надто великі й не сходять, дитина помирає дуже швидко.

Надто багато людей зібралось у пологовому покої. Геть немає повітря, диво, що герцогиня ще не втратила свідомість. Кожен лікар прагне дати якусь безглузду пораду і власноруч помацати живіт. Анна вже зараз гаряча, ще трохи — і почнеться пропасниця.

— Я помру, Господи, помру! Леді Невілл, покличте мого чоловіка...

У темних очах герцогині горіли незвично широкі зіниці. «Беладона», — подумала пупорізка, м'яко повертаючи герцогиню на подушки.

— Не можна, міледі. Не годиться чоловіку бути у пологових покоях...

Герцог Бедфорд розчув лише страшний крик герцогині, а за хвильку — слабкий плач дитини. Герцог підвівся зі свого крісла, але не мав сил ступити бодай крок.

— У вас син, мілорде, — леді Невілл схилилась у низькому реверансі.

Бедфорд, не дослухавши, зайшов до пологового покою. Стояв задушливий запах крові, поту, запах двох десятків допитливих придворних, які товклися тут другу добу, пряний запах сухої м'яти, що пупорізка кинула до грубки. Герцог не зважав на мокрі червоні простирадла, жінок, що метушились довкола ліжка, на бліде і радісне, аж просвітлене обличчя герцогині. Він бачив лише колиску й маленького червоного, як сире м'ясо, хлопчика у ній. Дитина, мініатюрне худесеньке створіння із видовженою голівкою, лежала нерухомо, наче не мала жодних сил.

— Він живий? — спитав Бедфорд, схилившись над колискою і намагаючись почути дихання.

— Так, — закивали пупорізки. — Хлопчик слабенький. Та ми його виходимо. Уже запросили годувальниць. Найкращих, найздоровіших, їх приведуть до присяги, як для маленького короля.

Погодившись, герцог знову повернувся до сина.

— Що з ним? — герцог раптом зблід.

З червоного немовля стало синюватим.

— Він задихається!

Лікарі кинулися до дитини. Герцог закричав не своїм голосом:

— Священика!

Францисканець, що був при герцогині, підійшов до Бедфорда.

— Негайно охрестіть дитину. Охрестіть, заради Бога!

Лікарі розступилися перед священиком. Дитину поклали у колиску. Маленький герцог дрижав, він тремтів усім тілом, крихітне личко посиніло. Францисканець перехрестився й бризнув на малечу святою водою. Дитина стрепенулась і вже не рухалась. Помер. Morticinum. Священики занадто добре знаються на цій клятій латині. Панотець перехрестився і почав читати молитву. Й усі присутні, окрім трьох дам, що порались коло кволої герцогині, стали на коліна. Після молитви герцог Бедфорд, хитаючись, підійшов до ліжка дружини. Герцогиня вже нічого не бачила й нікого не впізнавала. Вона так і не зрозуміла, що її син помер. З неї сильно цебеніла кров, служниці не встигали міняти простирадла. Герцог розлютився:

— Робіть що-небудь! — закричав він до лікарів.

— Sanguinolentia. Кровотеча...

— Мадам! — Бедфорд схопив її за руку. — Ви мене чуєте? Анно, заради Бога!

Sanguis. Кров. Море крові. Мокрі руки служниць, закривавлені сукні фрейлін, безпорадні обличчя лікарів..

— Матінко! — прошепотіла герцогиня, її очі широко відкрились.

Францисканець голосно читав відхідну молитву. Герцогиня лежала, дивлячись сліпими, широко відкритими очима у порожнечу, мокра від власної крові, і ще дихала. Поривчасто, важко. Її трясло. Бедфорд тримав обома руками її білу знекровлену руку, потім упустив голову на ліжко, ховаючи гіркі, розпачливі сльози.

— Мілорде, — обережний голос священика. — Герцогиня...

Герцогиня лежала нерухомо, як лялька. М'яка, воскова, безсила, наче без кісток, без м'язів. Без крові. Якась неприродна порцелянова блідість розлилась по її обличчю. До вуст Анни піднесли люстерко — померла. Усі знову попадали на коліна. Бедфорд, знесилений, збайдужілий вийшов з ліжниці.

Morticinum. Мертвий. Morticina. Мертва.

Лікарі сипали звичною латиною. Та герцогиню це вже не обходило.

Ізабо Баварська. Сповідь 1435

...Я жінка. Кажуть, що я згубила Францію. Ніби вистачить сил і волі однієї-єдиної жінки, бодай вона і королева, щоб згубити ціле королівство. Я народилася на Великдень. У Мюнхені йшов сніг, люди хрестилися й казали, що то поганий знак. Хіба ж мені відати, під якими зорями Господь впустив у моє грішне тіло душу?

Народилась я серед смарагдів баварських лук, дзвонів високих церков, войовничих кнехтів, котрі як треба і не треба хапалися за зброю. Мати — млосна чорнява італійка, граціозна і темпераментна, звала мене незвично м'яко Елізабет, наче й не німецькою. Батька бачила рідко, та й коли герцог був у замку, неодмінно велів звати мого брата Людвіга, свого спадкоємця.

Я знала біль і сльози. Матінка померла, коли мені не було й десяти. Пахло холодним мертвим ладаном. Мати у довгій темно-червоній, як кров, сукні лежала у труні, на відспівуванні, окрім мене та моєї фрейліни Катерини, жінок не було. Батько стояв похмурий, аж чорний,

він ще двадцять років не одружувався. Наважився лиш тоді, коли зрозумів, що мій брат Людвіг, його наступник, по вуха застряг у французьких справах, й навіть жінку собі шукав серед французьких дам. Франція!.. Батьку, ріднесенький, якби ж не воля ваша, хіба б знала дочка ваша долю таку гірку і таку полум'яну? Росла б серед своїх садків, пташок, міланських собак; знала б лише молитви й прогулянки, і загубилася б серед десятків таких же, як і вона, баварських принцес, можливо, кращих за неї вродою, лагідніших вдачею та з млявішими серцями, холоднішою кров'ю.

Материної італійської спекотної вроди я не успадкувала, хіба що легку, розведену німецькою білістю, смаглявість та колір очей. Дивилась у люстерко і гадала, що як стягнути з мене усі ці коштовні шати, золото з пальців, турецькі серпанки, хутро — чи хто б упізнав у мені принцесу, чи хто б уклонився, вітаючи?

Мені йшов п'ятнадцятий рік. Кузени і лицарі ледве почали звертати на мене увагу, прагнучи розгледіти в моїй тендітності жінку. Якось наприкінці весни, чи то вже на початку літа, мій дядько забрав мене на прощу до Ам'єна. Я і мріяти не сміла про таке. До мене посватався молодий король Франції...

Мій дядько влаштував усе так, щоб король мене випадково зустрів. Увечері до монастиря, де я ночувала, прийшли жінки, вони щебетали по-французькому, я не розуміла ані півслова. Та моя тітка, графиня д'Ено, заспокоїла мене

і сказала, що король Франції хоче одружитись зі мною, лиш перед тим жінки повинні оглянути мене, щоб упевнитись у моїй цноті та здоров'ї. Я заніміла від несподіванки, а коли мені сповістили, що весілля за три дні, я заплакала. І не було в мене ані матері, щоб заспокоїти, ані старшої сестри, щоб утішити. Графиня д'Ено щось розповідала мені, а я не чула, думала про своє: про навіки втрачені смарагди Баварії, моїх спанієлів і хортів, залишених у Мюнхені, лазурових папуг, павича...

Шарлю! Я кохала вас тоді... З першого погляду. Як тільки насмілилась підняти очі й зустрітись з блакиттю вашого погляду. Я стояла на колінах перед троном, ви підвелися, підняли мене й стояли так, тримаючи мене за руки, й лагідно посміхалися вашою доброю посмішкою.

Вінчали нас в Ам'єні. Весільної сукні у мене не було, та й жодна швачка не погодилася б за три дні пошити сукню, гідну майбутньої королеви Франції. Шарль витяг мене з-за столу й, не приховуючи запалу та пристрасті, повів до ліжниці. Тут серед шовку подушок, парчі важких покривал, хутра, при світлі чи не сотні білих свічок ви навчили моє тіло кохати. Боже, яке ж щастя — бути жінкою! Знати владу свого тіла, своєї полохливої покірності, кожного свого руху, посмішки, блискавки погляду.

Я була дружиною короля. Короля молодого, вродливого, витонченого. Короля, який кохав мене до нестями. Я пізнала нечувані, небачені розкоші, які німецькій стриманості годі й уявити.

Срібні ванни, величезні венеціанські дзеркала, золоті корони, рясно всипані смарагдами, золоте гаптування, таке щедре, що не видно кольору тканини, ноші лазурового оксамиту, шиті золотом, сотні служниць, пажів; найродовитіші дами королівства гризуться за право подати мені люстерко; хутряні плащі, сукні — ошатні, справжні коштовності... У моїх очах з'явилась пиха, королівська зверхність, рухи й постать набули незнаної раніше величі, поважної повільності.

Наступного вересня я народила сина. Мого короля не було поруч, справи покликали його у Фландрію. Шарль повернувся лише у середині грудня, а за два тижні маленький принц помер. Я була у відчаї, ридала, рвала на собі коси, роздирала одяг. Король не знав, як до мене підступитись, як утішити.

За півтора роки я народила дочку, і мій чоловік був скоріше незадоволеним. Йому хотілося сина, замість нашого маленького Шарля. Бог дав, Бог узяв. Дочка померла малою. Народилася слабкою, і всі думали, що їй не жити, то й охрестили відразу по народженні. Вона тихо згасла за півтора роки. Зів'яла, як пізня квітка на крижаному вітрі. Донечко! При дворі почали пліткувати, що я хвора і нездатна народити здорових дітей, і що моя третя дитина не проживе і року. Це старі герцоги-реґенти труїли двір плітками. Вони, я знаю, вони наврочили моїм дітям. Тих згубили й наступних доконають. Я тримала Ізабеллу при собі, потім її сестру, другу Жанну. Нарешті Бог дав мені сина.

Господи, чому, чому дочки такі міцні, а мій маленький Шарль — таке кволе немовля?

Біда прийшла у королівство під час походу на герцога Бретонського. Король збожеволів, хвороблива кров його неврівноваженої матері далася взнаки. Мене тримали у Венсені, Шарля замкнули у якомусь замку. Мені навіть не казали, в якому. Дядьки мого чоловіка та його молодший брат, Луї Орлеанський, сперечались за реґентство. Казатимуть, що він був моїм коханцем. Не вірте. Спільником був, коханцем — ніколи. Вродливий, красномовний, зухвалий, чарівний, талановитий, честолюбний — він був гідний свого прізвиська «Луї Препишний». Одружений він був із італійкою, моєю троюрідною

сестрою Валентиною Вісконті. І хоч кохав її безтямно і мав від неї десятьох дітей, був людиною велелюбною й мав багато коханок — від найгоноровіших дам до безрідних служниць. Я стала на його бік у суперечках з реґентами. Бо герцоги бажали Шарлю як не смерті, то принаймні вічного божевілля, а Луї любив брата щиро, від усього серця, й хоч честолюбство його прагнуло корони, він ніколи б не підняв руки проти старшого брата чи наших дітей. Коли принц привіз мені звістку про чоловікове божевілля, то впав на коліна, бо приніс недобрі новини, а в його світло-синіх очах забриніли сльози. Він учепився рукою за край колиски мого сина, а другою — за золотий хрестик, що носив на грудях, й заприсягнувся у вірності мені й дофіну.

Королю то ставало легше, і тоді розум і пам'ять поверталися до нього, то він знову зіслизав у прірву божевілля. Він називав себе Жоржем, ненавидів свій герб й намагався зірвати золоті лілеї усюди, де їх бачив, не впізнавав мене, дітей; раз кинувся на мене з мечем, бо на мені була королівська мантія з лілеями.

Я терпіла цю ворожість, бо коли його розум яснішав, Шарль був зі мною ніжним, як і раніше. Я знову народжувала дітей: Марі, Мішель, Луї, Жан, Катрін, Шарль, Філіпп. Я пробачила вам коханку, ту бурґундську дівчину, Одетту, бо вона дарувала вам спокій. Лиш вона і ваша невістка Валентина. А побачивши мене, ви, у полоні божевілля, лиш казились і наказували мені, вашій дружині, забиратись геть. І я зачинилась у палаці

Барбетт, намагаючись знайти забуття у пишноті суконь і коштовностей.

Убили вашого брата, Шарлю. Убив ваш кузен, бундючний і жорстокий Жан Бурґундський, розпочав громадянську війну, на довгі роки розділивши Францію на бурґіньйонів та арманьяків. Мене ненавиділи. Французи ніколи не любили своїх королев. Мене називали гладухою Ізабо, казали, що я обікрала країну, спустошила скарбницю, що я ганьблю короля і Францію...

Тоді я зустріла його. Чи знаєте ви, Шарлю, що таке знову відчути тремтіння на серці, яке здавалось мертвим, як то воно — кохати, коли тобі за сорок, і кожен день може стати останнім (бо хто знає, скільки йому відведено)? Луї, Луї де Буа-Бурдон. Я втратила тяму, лиш раз у житті втратила тяму, щоб кохати його, губитися у його пестощах, п'яніти від його слів... Ви вбили його! Убили, Шарлю! Катували його тіло, яке знало мою ласку, носило мої цілунки. Ви наказали зашити його у мішок і втопити, як собаку, а мене заслали у Тур. О, як я вас ненавиджу! Усім своїм палким серцем ненавиджу! Усіма найстрашнішими муками вам не спокутувати цієї вини! Ви відібрали моє право бути жінкою, моє останнє право кохати. У нас залишився один син, єдиний з шести, й того ви віддали таким вихователям, які лиш прищеплювали ненависть до мене, рідної матері.

Я помстилася, присягаюсь, я гідно помстилася вам усім. За спаплюжену молодість, злу долю. Я стала прибічницею бурґундців, я обіцяла свою

дочку Катрін королю Англії, який уже й так відвоював чи не пів-Франції, я змусила вас, Шарлю, заповісти корону Катрін і позбавити спадку нашого сина. І я раділа, що ви померли у злиднях, і жодного родича не було коло смертної постелі. Ви померли, а про мене забули. Я жила у своєму палаці Барбетт, інтригувала, мучила себе безпорадною ненавистю, та хто тепер на мене зважав? Кому я була потрібна? Коли помирала Валентина Вісконті, коло неї були її діти... Коли помирала герцогиня Бургундська, її син Філіпп стояв на колінах перед її одром. А хто коло мене?

Я лишилася сам-на-сам зі своєю ненавистю. Слуги втекли від мене, як щури з корабля, що тоне. Колись я відправляла вози, повні золота, у рідну Баварію, а тепер мушу продавати все, що можна продати.

Я помираю, мені важко поворухнутись, важко говорити, переді мною священик, та я не маю сил сповідатись і повторюю свою сповідь подумки. На столі догорає свічка. Так і життя моє догорає. Поруч — нікого з рідних. З дванадцяти дітей лише двоє живі: королева Англії та Шарль, король Франції. Чи може він бути тут після тих кривд, що я йому заподіяла?

Я помираю. Смерть була так близько до моєї матері, моїх дітей, мого чоловіка, родичів, а тепер прийшла за мною. Я чіпляюсь за життя кожним подихом, я не хочу вмирати, я боюсь. Не маю сил говорити, чіпляюся чорними вуглинами очей за розп'яття і повторюю свою сповідь подумки.

Я жінка. Кажуть, що я згубила Францію...

Улюблена дурепка герцогині
1436

Дитиною вона була дуже гарною. Справжнісіньке янголятко, синьооке й світлоголове. Таке лагідне, усміхнене, безтурботне. Щебече й щебече щось собі під ніс, чи пісеньки співає. Батьки навіть не наважувались наказувати їй працювати. У родині й без того було дев'ятеро дітей, усі старші, усі помічники, хлопці — батькові, дівчата — материні. А молодша, Белон, хай собі співає на втіху.

Роки йшли, а Белон так і лишалася дитиною. Вона геть не росла. Уже років десять, а вона — усе таке саме синьооке й світлоголове дитя. Потім поступово почало витягуватись обличчя і тіло. Таке дивовижне тіло на коротесеньких маленьких ніжках. І обличчя дорослої людини на маленькому дитячому тільці. Неймовірні очі, сині, янгольсько-дитячі, і несподівано — по-старечому досвідчені.

Тим фландрським краєм прокотилася війна, а за нею — голод та епідемії. Батьки померли, а старший брат мусив годувати всю сім'ю,

дванадцять ротів, бо він до того ж був одружений. Поля випалені вщент, будинок ледь тримається, а дурненька Белон усе співає своїх пісень, із порожньою посмішкою. Безтурботна, як пташка. Що тут поробиш? Невгамовна герцогиня Брабантська навіть наказала своєму почту зупинитись коли почула, як Белон співає. У неї був дуже тонкий голос, ясний і чистий. Герцогині спершу здалося, що то дитина, світловолосе янголятко, й хотіла було дати їй грошей. Та коли Белон озирнулася, герцогиня навіть злякалася її дорослого обличчя; тоді вона запитала, де рідні дівчини.

Брат не чекав на таку пропозицію, стільки грошей він навіть уві сні не бачив, він навіть не знав стількох цифр, аби порахувати усі золоті монети з гаптованого оксамитового гаманця, що лишила йому герцогиня. Цього вистачить і на новий будинок, і на нове поле, і на цілу зиму. А Белон краще буде в герцогському палаці. Там повно ледацюг, яким нічого робити, хіба що слухати її дурні пісеньки.

Герцогиня Жаклін була жінкою свавільною, ревнивою і палкою, до того ж негарною. Її четвертий чоловік, Вольферт ван Борселен, мав янгольське терпіння, чи принаймні удавав, що має. Герцогиня була єдиним дитям свого батька, а тому успадкувала чимало, до того ж, кожен її чоловік, двоє з яких були королівськими синами, а третій герцогом, лише примножували володіння Жаклін. Вольферт був старший за свою дружину років на десять, поруч вони виглядали

досить дивно — гарний статечний чоловік, доволі привабливий, із сивиною в рудому волоссі, і широкоплеча жінка із важким конячим обличчям, справжнісінький ландскнехт у спідниці. Попри зовнішність герцогині ніколи не бракувало залицяльників чи підлабузників: когось приваблювали її багатства, когось — можливість влади, а когось — її вибуховий темперамент, схожий на підпалену діжку з порохом. При дворі жартували, що вона замордує Вольферта у своїй ліжниці ще швидше, ніж попередніх чоловіків, ті-бо були значно молодші, і герцогиня весь час скаржилась на їхню нікчемність та слабкість.

Чи то пісеньки Белон припали до душі герцогині, чи то вона сама давно відчувала потребу у такій покірній маленькій супутниці, але відтоді, як крихітка Белон опинилася в дормезі герцогині Брабантської, вона за істеричною примхою своєї пані не залишала її ані на хвилину. При дворі Белон інакше як «улюбленою дурепкою герцогині» і не називали. Спала Белон на сіннику під високим ліжком герцогині, аби першою почути кожен її наказ. Белон спала під ліжком Жаклін, навіть коли герцогиня кликала до себе чоловіка. Через певний час вона звикла не зважати на борсання, які влаштовувала герцогиня з Вольфертом. Уранці герцогиня кликала Белон до себе, щоб та подала вина (а вино герцогиня приймала тільки з рук дурепки) і розчесала їй волосся. У герцогині було рідке біляве волосся, тоненькі коси лиш підкреслювали її важке широке обличчя з близько посадженими щурячими очицями. Тому Жаклін

чіпляла на себе фальшиві коси. Коли хтось у місті купував волосся, усі напевно знали, що це для герцогині. Потім герцогиня сильно білила своє рябе обличчя й сурмила тонкі безбарвні брови. Чим більше Белон опікувалася зовнішністю своєї пані, тим більше вона помічала вад, здавалося,

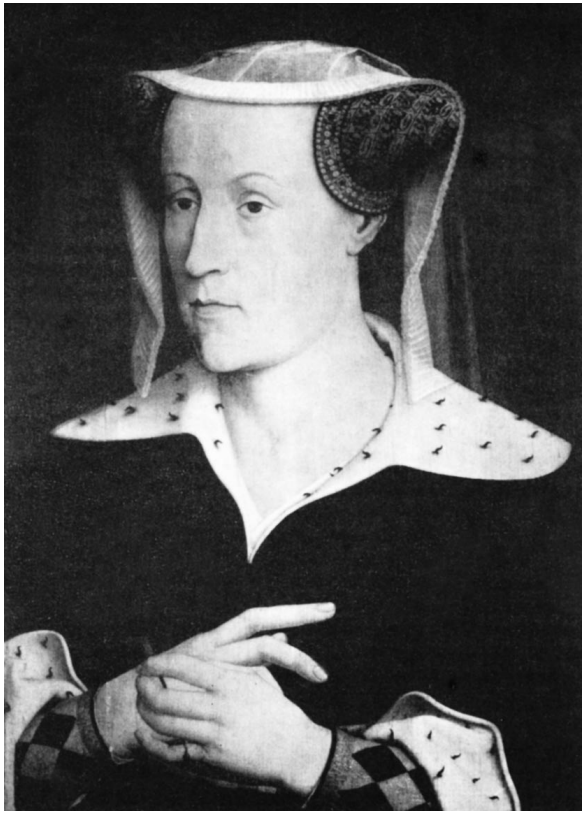

наче герцогиню вирізали важким тесаком і недбалими руками, ніби Бог спочатку хотів зробити її чоловіком, а потім передумав. Белон була дурепкою, а не дурепою. Знизу помічаєш набагато більше, ніж хочуть показати. У дитинстві вона співала пісні, аби лиш не змушували працювати; для негарної герцогині вона була ідеальною супутницею, маленькою мовчазною калікою-прислужницею, яка розкриває рота лише за наказом, яка не становить жодної небезпеки для її чоловіка. Хіба така взагалі може становити небезпеку для чоловіка? Може, колись герцогиня знайде їй карлика, одружить їх, а потім убиратиме у гарненькі шиті золотом сукенки їхніх крихітних діточок. Та це потім, а зараз герцогині дуже зручно тримати її під своїм ліжком.

Сьогодні герцогиня була відверто не в гуморі — чи то Вольферт не догодив у ліжку, чи то кепські новини прийшли, чи то забагато зморшок з'явилося на рябому обличчі, але коли Белон почала укладати фальшиві коси навколо голови своєї пані, вона отримала аж два дзвінкі ляпаси. Нестерпні, болючі й образливі. Рука в герцогині важка, обличчя Белон розпухло від тих поличників. Герцогиня не зважала на почуття простолюдинки, яка її ласкою опинилася в герцогському палаці. Белон, яка завжди віддано служила своїй пані, спершу спробувала проковтнути цю несправедливість, але вона стала їй поперек горла. Вона сіла на підлогу коло ліжка і заплакала. Просиділа вона довго, отямилась, лише коли почула низький голос Вольферта:

— Що з тобою, дитя моє? — запитав він, піднявши пальцем її підборіддя.

Белон знала, що вона не мусить дивитись йому у вічі, служниця герцогині мала стати на коліна та чекати наказів, опустивши очі. Завжди опустивши очі, не сміючи дивитись на таку шляхетну людину.

— Та що з тобою? — не вгамовувався Вольферт. — Глянь-но на мене.

В її синіх заплаканих очах завмерла дитина, яка забула про свій вік, про свій досвід, про свою долю.

— Ну годі тобі. У герцогині важка вдача. Ти б мала призвичаїтись.

Белон лиш схлипнула у відповідь. Він такий гарний, такий привабливий. За що ж йому така дружина? Пекло, а не жінка. З такою відьмою і не розважишся на боці... Вольферт такий ласкавий до неї. Він заслуговує на щастя...

Хіба ж не вона подає вино герцогині? Тепле вино з травами взимку, прохолодне біле вино — улітку. Вона приймає карафу з рук чашника й несе довгим коридором. Нестерпно довгим коридором с маленькими віконечками. І вона там сама. А вино з травами гіркувате, герцогиня любить корицю... Хіба в герцогині такий чутливий смак, аби с першого ковтка розпізнати беладону? Надто багато беладони, від неї хилить на сон. Дивний сон, сповнений видінь. Беладона сковує волю, повільно розливається з кров'ю по всьому тілу і лагідною рукою уповільнює серце. А потім зупиняє його. Лагідно, ніжно, уві сні.

Ніхто не кричатиме, не ковтатиме судомними вустами колюче чуже повітря, не хапатиметься за живіт, не вибльовуватиме з кров'ю зогнилі чорні нутрощі... Просто — уві сні. А Вольферт забере її до себе. І вона буде йому вірною служницею, найвідданішою у світі, навіть коли він покладе її спати під своє ліжко і водитиме коханок...

Белон стала на коліна і запропонувала герцогині келих з вином. Жаклін читала листа від свого кузена, герцога Бургундського, тому перехилила келих одним ковтком, по-чоловічому.

— Принеси ще, — наказала вона дурепці.

Белон схилилась у низькому реверансі. «Хоч іще сто разів!» — подумалося їй.

Та коли вона повернулась, герцогиня вже сиділа в кріслі, її зморив сон. Белон сіла на підлогу поруч зі своєю пані й незмигно дивилась, як на її широчезній шиї пульсує блакитна жилка. Спершу вона билася сильно і швидко, наче на бичачій шиї, потім повільніше, рідше, а зрештою —перестала взагалі. Белон почекала ще деякий час, і впевнившись, що герцогиня померла, змила з її обличчя білила й рум'яна та стягнула фальшиві коси. У кріслі залишилась неприховано страшна жінка. Вже немолода, з важким обличчям, з маленькими, близько посадженими очицями, рідким волоссям, статурою ландскнехта і руками пралі. Жаклін де Бав'є, герцогиня Брабантська. Покійна.

Вольферт зайшов до покою своєї дружини, ледь повернувшись із полювання. Та коли він побачив її, нерухому, смертельно білу,

коли впевнився, що герцогиня мертва, він заридав. Так страшно і розпачливо, що Белон здригнулася всім своїм маленьким тілом. Бо він, цей гарний Вольферт, привабливий і статечний, не хотів свободи, яку йому подарувала Белон...

Млявими неслухняними ногами дурепка підійшла до герцогині і випила одним ковтком другий келих, до якого не встигла доторкнутися герцогиня...

Безутішний Вольферт звелів поховати її в ногах своєї дружини. Белон, улюблену дурепку герцогині Брабантської, що спала під її ліжком і не пережила смерті своєї пані ані на один день...

Зміст

Перший гріх Ізабелли · · · · · · · · · · · · · · · · · 3

Лист · 129

Таємниця Бонни · · · · · · · · · · · · · · · · · · · 135

Шлюбна ніч герцогині · · · · · · · · · · · · · · · · 143

Серце · 154

Латина · 165

Ізабо Баварська. Сповідь · · · · · · · · · · · · · · 171

Улюблена дурепка герцогині · · · · · · · · · · · · 179

Байдаченко, Настя

Б 18 Перший гріх Ізабелли: Історія одного інцесту: Повість, новели. — К.: Факт, 2006. — 190 с. — (Сер. «Exceptis excipiendis»).

ISBN 966-966-359-126-9
ISBN 966-8408-87-X (серія)

У романі розповідається скандальна історія інцесту, що скаламутила не лише землі графів Арманьяк, а й цілу Францію. Неможливе й заборонене кохання, оберемок смертних гріхів, через які проклинають, відлучають від церкви та починають війну. Жанові Арманьяк те божевілля коштувало влади й розчавлених гордощів, його коханій – прилюдної ганьби та ув'язнення в монастирі. Та хіба хтось із них пошкодував?

УДК 821.161.2-31
ББК 84.4УКР6-44

Літературно-художнє видання
Серія «Exceptis excipiendis»
Настя БАЙДАЧЕНКО
ПЕРШИЙ ГРІХ ІЗАБЕЛЛИ
Історія одного інцесту
Повість, новели

Редактор *Олена Шарговська*
Літературний редактор *Ярослава Стріха*
Коректор *Дарія Шарговська*
Верстка та макетування обкладинки
Марії Захарченко

ТОВ «Видавництво „Факт“»
04080, Україна, Київ-80, а/с 76
Реєстраційне свідоцтво ДК № 1284 від 19.03.2003
Тел./факс: (044) 287 1886, 287 1882
E-mail: office@fact.kiev.ua
Відділ збуту: (044) 463 6887
E-mail: sbyt@fact.kiev.ua
www.fact.kiev.ua

Здано до виробництва 08.09.2006. Підписано до друку 11.10.2006. Формат 75x90/32. Друк офсетний. Папір офсетний № 1. Гарнітура «NewtonC». Ум. друк. арк. 8,4. Обл.-вид. арк. 14,2. Наклад 2000. Зам. №

Надруковано з готових форм на ЗАТ «Віпол»,
03151, м. Київ, вул. Волинська, 60
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК № 752 від 27.12.2001

Не залишайся на периферії!

Передплати газету

80% ЧИТАЧІВ ОБИРАЮТЬ КНИГУ ЗА ПОРАДОЮ ДРУЗІВ

ДРУГ ЧИТАЧА

- Інтерв'ю зірок літератури
- Маловідомі епізоди життя класиків
- Новини і плітки книжкової тусівки
- Нові книжки

будь в епіцентрі цікавого життя

Виходить двічі на місяць

Вартість передплати:
місяць – 1.50 грн.
півріччя – 9 грн.
рік – 18 грн.

Передплатний індекс у каталозі

90278